SABAHATTİN ALİ

Sırça Köşk

can
modern

Can Modern

Sırça Köşk, Sabahattin Ali
© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı i i olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Remzi Kitabevi, 1947
Can Yayınları'nda 1. basım: Kasım 2019, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 5000 adet yapılmıştır.

Editör: Emrah Serdan

Düzelti: Aylin Samancı Elmasdağ
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2
Topkapı-Zeytinburnu
Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3898-2

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

SABAHATTİN ALİ

SIRÇA KÖŞK

ÖYKÜ

can

SABAHATTİN ALİ, 1907'de Gümülcine'nin Eğridere (bugün Ardino, Bulgaristan) kasabasında doğdu. Çocukluk yılları ve eğitim hayatı savaş şartlarında geçti. 1926'da İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olan Ali, Yozgat'ta bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla Almanya'ya gitti. 1928-1930 yıllarında Potsdam'da yaşadı. Türkiye'ye döndükten sonra okullarda Almanca dersleri verdi; Türk Dil Kurumu'nda ve Tercüme Odası'nda çalıştı, Kleist ve Hebbel gibi yazarlardan çeviriler yaptı. 1926'dan sonra dönemin çeşitli dergilerine yazdı, *Değirmen* (1935), *Kağnı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943) ve *Sırça Köşk* (1947) adlı öykü kitaplarıyla çağdaş Türk öykücülüğünün seyrini değiştiren yazarlardan oldu. Modern ve sade üslubunu romanlarına da taşıyan yazar, *Kuyucaklı Yusuf*'ta (1937) taşra insanını ve *İçimizdeki Şeytan*'da (1940) dönemin aydınlarının dünyasını çarpıcı bir dille anlattı. Yıllara yayılan bir aşkı anlattığı son romanı *Kürk Mantolu Madonna* (1943) başyapıtı oldu. 1940'larda *Markopaşa* adlı mizah dergisini çıkardı; siyasi düşünceleri sebebiyle hapse girdi. 1948'de Avrupa'ya kaçmak istedi fakat anlaştığı kaçakçı tarafından Bulgaristan sınırında öldürüldü. Ali'nin pek çok şiiri bestelendi; öyküleri, romanları sahneye ve filmlere uyarlandı.

Sabahattin Ali'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Değirmen, 2019
İçimizdeki Şeytan, 2019
Kağnı, 2019
Kuyucaklı Yusuf, 2019
Kürk Mantolu Madonna, 2019
Ses, 2019
Yeni Dünya, 2019

Yayıncının Notu

Bu kitabın hazırlığında, ilk baskı metnini esas aldık. Yazarın üslubuna ve kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Bugün kullanılmayan veya nadir kullanılan Farsça ve Arapça kelimeler için kitabın sonuna bir sözlük ekledik. Yabancı kelimeleri ve özel isimleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Döneme dair gerekli bilgileri ve terimleri sayfa sonlarına dipnot düştük.

İçindekiler

Portakal 11
Beyaz Bir Gemi 25
Katil Osman 35
Böbrek 45
Cıgara 65
Millet Yutmuyor 71
Bahtiyar Köpek 75
Çilli 81
Dekolman 89
Hakkımızı Yedirmeyiz! 97
Cankurtaran 103
Çirkince 115
Kurtla Kuzu 131
Bir Aşk Masalı 149
Devlerin Ölümü 155
Koyun Masalı 159
Sırça Köşk 165

PORTAKAL

Vapur Doğu Akdeniz limanlarından birine yaklaştığı zaman ortalık kararmaya başlamıştı. Güneşin biraz evvel battığı, denizle bulutların birbirine karıştığı yerde katmer katmer turuncu yığınlar, bunun karşısında, Toroslar'ın üzerindeyse, karlı tepeleri saran al al tüller vardı. Vapur kısa, kalın bir şeydi. Kıçı pek suya batmış, burnu pek havaya kalkmış gibi yürüyordu. Elli beş yaşındaki makine, kendisiyle aynı yaşta olan tekneyi, sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titretiyordu.

Yarım asırdan beri fırçalanıp silinmekten yarı yarıya incelmiş ve aralarındaki zifti dökülmüş olan güverte tahtaları, sıcakta yan yatıp hızlı hızlı soluk alan sıska bir köpeğin kaburgaları gibi kımıldayıp duruyordu.

Bir saatten beri dümen vardiyası tutan vinççi İsmail, bacakları bir arşın kadar birbirinden ayrı, çıplak ayakları devetabanı gibi sımsıkı güverteye, elleri dümene, gözleri limana yapışmış, hiç kımıldamadan duruyordu. Görenler onun sanki nefesi kesilmiş bir halde çok mühim bir hadiseyi, mesela karşıda taş evlerinin camları parlayan şehrin bir infilakla uçuvermesini yahut denizden büyük bir canavar çıkıp gemiyi birden yutuvermesini beklediğini sanırlardı.

Halbuki hiç de böyle büyük şeyler düşündüğü yok-

tu. O İstanbul'da, Beşiktaş'ın arka mahallelerinden birinde bıraktığı minimini bir şeyi, on beş gün evvel, bu son sefere çıkacakları gün doğan oğlunu düşünüyordu. Ona, geçen sene Şile taraflarından İstanbul'a motorla mangal kömürü getirirken boğulan babası Musa Kaptan'ın adını koymuştu. Şimdi kendi kendine, ağzını kımıldatmadan mırıldanıyordu:

"Musa Denizer!.. Musa Denizer!"

Çocuğunun hem adını hem soyadını birlikte söyledikçe oğlan gözünde büyüyordu. Limanın önünde yamyassı yatan ve üzerinde harap bir kale bulunan adacığa yaklaşmışlardı, burada dümeni sancak tarafına kırarken, "Okutacağım keratanın oğlunu!" diye söylendi.

Kendisi okumamıştı ama tütünden aldığı karısı "tahsilli"ydi. Hem birkaç sene mektebe gitmiş hem de öteki işçi kızlarla beraber okuyup yazmaya merak sardırmıştı. İsmail her seferden dönüşte bir *Köroğlu*[1] alır, eve gidip yıkandıktan sonra onu karısına uzatır, kendisi mindere kurularak dinlerdi. Karısı Hayriye hiç kekelemeden, hafızlar gibi başını sallayarak önce resim altlarını, sonra destanları, sonra makaleleri, haberleri, tefrika romanları, acayip, hatta biraz yanık bir makamla okur, bu sırada İsmail de dudaklarının kenarında müphem bir çizgi, anlasın anlamasın, arada bir kahkaha atarak dinler, harp vaziyetine ait yerleri tekrarlatır, vapurda güverte yolcularından yahut izinden dönen neferlerden dinlediği mütalaaları, birbirine karıştırıp anlatır, "Gidişat iyi değil gibi Hayriye!" der, susardı. Bu sükût, "Artık yemek yiyelim" manasınaydı ve karısı hemen yerinden fırlar, sofrayı hazırlamaya başlardı.

İsmail hiç kımıldamayan gözlerini artık iyice yaklaş-

1. Burhan Cahit'in editörlüğünde 1928'den itibaren çıkan mizah dergisi. (Y.N.)

tıkları limana dikmiş dururken arkasından ayak sesleri duydu. Kalın, cızırtılı bir ses, "Ben göremedim yahu!" diyordu. Bu, gemi süvarisiydi.

İkinci kaptanın ince, titrek sesi, "Dürbünle iyi bakın! Bana var gibi geliyor!" dedi.

İkisi de kumanda köprüsünün ön tarafına geldiler, dürbünlerini gözlerine yerleştirerek limanı ve orada sıra sıra dizili duran kara mavnaları[1] uzun uzadıya araştırdılar. Kısa boylu, kırmızı yüzlü, kır saçlı, küt burunlu biri olan süvari, tam kitapların tarif ettiği bir deniz kurduydu. Sesi, ayazda kalmış gibi yırtık yırtık çıkıyor, gözlerinin uçlarından yanaklarına doğru yaşlar süzülüyordu. Gözlerinin altı da, içi su dolu kesecikler gibi şişmiş ve yanaklarına doğru sarkmıştı. İkinci kaptansa inadına uzun, sarı, sıska bir şeydi. Kasketini kulaklarına kadar geçirmiş, şubat ayında buralarda hava pek soğuk olmadığı halde kaputunun yakasını kaldırmıştı.

Süvari, "Göremiyorum be!" diye söylendi.

"Biraz daha yaklaşalım, görürsünüz!"

"Biz yaklaştıkça da hava kararıyor..."

Sonra, somurtkan yüzünü hiç değiştirmeden kesik kesik güldü, eliyle ikinci kaptanın böğrünü dürttü, "Patlama yahu!.. Limana varınca anlarız! Eğer bir şey varsa, acenteden evvel gelirler!.."

Konuşarak İsmail'in önünden uzaklaştılar. Delikanlı arkalarından bir göz attı. "İnşallah aradığınız çıkmaz!" diye söylendi. Bugün bu üçüncü vardiyasıydı. Halbuki onun asıl işi vinççilik olduğu için, gemi bir limandan ayrılınca, öteki limana varıncaya kadar başaltı kamarasında yatıp uyumalıydı. Ama bu sefer tayfalardan üçünü birden sıtma tutmuş, kaptan da İskenderun'da başka tayfa almaya lü-

1. Güvertesiz tekne. (Y.N.)

zum görmemişti. İsmail bunun suçunu süvaride buluyor, "Birazdan demir atınca geç vincin başına, artık gece yarısına kadar mı, sabaha kadar mı, vira!.. Mayna!.. Vira!.. Mayna!.. Çek Allah'ın emrini!.." diye homurdanıyordu.

Ortalık adamakıllı kararmış, gemi de limana iyice yanaşmıştı. Rıhtımda tek tük ışıklar yanıyordu. İkinci kaptan tekrar kumanda köprüsünün ön tarafına gelerek demirin başında duran tayfalara emirler verdi. Demirin zinciri, istim seslerine karışan büyük bir gürültüyle sıçraya sıçraya geminin burnuna doğru gidip delikten geçerek sulara gömülüyordu.

Vapur makinelerini istop edip olduğu yerde, suların akışına kapılarak ağır ağır dönerken bir sürü kayık, sanki bir anda peyda oluvermişler gibi, geminin etrafını sardı. Fakat aşağıya uzatılan iskeleye yanaşmıyorlar, biraz açıkta duruyorlardı. Yalnız içinde bir polisle bir sivilin ayakta durduğu Sahil Sıhhiye İdaresi'nin kayığıyla acenteyi getiren kayık, küçücük bayraklarıyla kendilerine bir yol açmışlar, vapura yanaşmışlardı. Hemen bunların arkasından başka bir sandal daha geldi, pek şişman ve kırmızı yüzlü biri acele, fakat alışkın hareketlerle iskelenin iplerine yapıştı, yuvarlanır gibi yukarı çıkmaya başladı. Kasketini gür kaşlarının üstüne eğerek aşağıyı seyreden süvari koluyla ikinciyi dürterek, "Geldi!" dedi. "Sen burada kal... Buraya bırakılacak yirmi beş parça eşya var... Ben salona gidiyorum."

Birinci mevki kamaraların kırmızı kadifeli küçücük salonu bir sürü insanla dolmuştu. Acente önündeki dar masaya eğilmiş, yolculara bilet kesiyor, vapurun kâtibiyle konşimentoları[1], ordinoları[2], birtakım başka listeleri el-

1. Deniz taşımacılığında bir malın gemiye yüklendiğini veya teslim alındığını göstermek üzere verilen tek taraflı senet. (Y.N.)

2. Yük konşimentosuna karşılık verilen teslim yazısı. (Y.N.)

den geçiriyor, kamarota kahve söylüyordu. Vapura herhangi bir iş için gelenler, aradıklarıyla baş başa vermiş konuşuyorlar; yüzleri yolculuktan kirlenmiş kamara müşterisi şık hanımlarla arsız çocukları etrafa meraklı gözlerle bakıyorlardı.

Salonun daracık kapısında yan dönüp şunu bunu iteleyerek güç halle içeri girebilen şişman, kırmızı yüzlü adam, süvariyi bir köşede yalnız başına oturmuş, pencereden dışarıyı süzer görünce biraz duraladı, demin onu kumanda köprüsünde görmüş, el sallamış, ama öteki görmemezlikten gelmişti. Kendisi daracık yerlerden yatak denkleri[1], sandıklar girip çıkarken bir aralıkta sıkışıp kalan yolcular arasından yol bulup gelinceye kadar, kaptanın salona inip köşeye yerleştiğini görünce, "Tuzağı kurmuş bekliyor, domuz herif!" diye homurdandı; sonra iri dudağını yalayıp ıslattı, yüzüne tatlı bir ifade vererek o tarafa yürüdü.

"Nasılsın süvari bey?"

Süvari hiç beklemediği eski bir dostuyla karşılaşmış gibi, "Ooo!.. Merhaba Osman Yiğit... Ne var, ne yok? Geç otur bakalım!" dedi.

Osman Yiğit kalbi hızla çarparak yaklaştı, kor üstüne oturuyormuş gibi döner iskemleye şöyle bir ilişti, yutkundu, derin bir nefes aldıktan sonra, "Ocağına düştük kaptan," diye boşandı, "üç bin sandık portakalım var! Bir haftadır yolunu gözleriz!"

Kaptan altı şiş gözlerini yarı kapayarak salondakileri süzdü, dudaklarının arasından, "İskenderun'da fazla mal çıktı, iki gün bekledik... Ama gemi de yükünü aldı..." dedi.

Karşısındaki cümlenin son kısmını duymamazlıktan geldi, "Neyse selametle geldiniz ya!"

1. Büyük bir bohça biçiminde sıkıca bağlanmış eşya. (Y.N.)

"Öyle, inşallah selametle de gideriz!"

"Inşallah, inşallah... Şu bizim üç bin sandığa da..."

Kaptan bu sözleri hiç duymamış gibi, "Hep de havaleli mallar yükledik... Bakalım İstanbul'u nasıl bulacağız... Denizlerin kötü zamanı..." diye devam etti, sonra daha ziyade kendi kendine mırıldanıyormuş gibi, "Gemi de gemi değil ki... Hacı Davut vapuru... Dört seneden beri havuzlanmadı[1] Allah çoluğumuza çocuğumuza acıyor herhalde..."

Osman Yiğit yüzü büsbütün kızararak, "Şu bizim portakallar..." diyecek oldu. Kaptan birden doğrularak, "İnşallah gelecek sefere..." dedi.

"Aman süvari bey... Şaka etme Allahını seversen! Portakallar sandığa gireli on beş gün oluyor. On gündür de rıhtımda bekliyor, bu sabah mavnaya yüklettim, nerdeyse gemiye yanaşmıştır!"

Süvari bey gözlerinin kenarından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi, yüzünü uzun uzun kaşıdı, sonra, "Osman Yiğit" dedi, "hatırın için birkaç yüz sandık alırım, ama sintineye[2] koyarım; başka yerim yok!"

"Yapma be kaptan, sintinede portakal gider mi? Sabaha varmadan çürür!"

"Orasına ben karışmam!"

Süvari bunları söyleyerek kalktı, salondan çıktı, yukarıya kamarasına gitti.

Osman Yiğit başını iki yana sallayarak biraz bekledi, sonra o da acele adımlarla dışarı fırladı, kumanda köprüsünün merdivenini ıkına sıkına tırmandı. Yukarı varınca ikinci kaptanı orada dolaşır buldu. Onu bir kenara çekerek meseleyi anlattı, "Hadi kurbanın olayım,

1. Gemiyi tamir için havuza çekmek. (Y.N.)

2. Gemilerde dışarıdan giren suların toplandığı çukur alt kısım. (Y.N.)

şu işi bir düzenine koy... Beni yakmasın... diye sırtını sıvazladı.

Ikinci kaptan, "Vallahi, ne bileyim!.. Bakalım bir kere..." diye süvarinin kamarasına girdi.

Ondan sonra belki yarım saat süren bir pazarlık başladı, ikinci kaptan bir içeri, bir dışarı gidip gelerek bu hayırlı işi yoluna koymaya uğraştı, nihayet navlunu altı kuruş olan portakal sandıklarının yetmişer kuruştan gemiye alınması kararlaştı. Osman Yiğit aşağıya inip acente ve vapur kâtibiyle muameleyi tamamladıktan sonra, sandık başına navlun farkı olan altmış dört kuruştan üç bin sandığın tutarı bin dokuz yüz yirmi lirayı ikinciye teslim etti.

Bu aralık mavna yanaşıp portakal sandıklarını gemiye vermeye başlamıştı. Vinç sabaha kadar işledi. Tayfa İsmail Denizer yorgunlukla, İstanbullu olan karısından öğrendiği güzel konuşmayı bir yana bırakıp halis Rize şivesiyle etrafına küfürler ediyordu. Kumanda köprüsündeki genç mülazım kaptan ne yapacağını bilemiyor, denize yuvarlanan iki sandık portakal için aşağıda kıyametler koparan Osman Yiğit'e şaşkın gözle bakıyordu. Sabahın kırağısı üzerlerine yağan güverte yolcuları, ıslak paltolarının yahut yorganlarının altında kımıldıyorlar, öksürüyorlardı. Bir nefer, kaputunu omzuna atmış, yağlı tahtalar üzerine uzanmış yatan bu erkekli, kadınlı, çocuklu kalabalığın üstünden aşarak ayakyoluna varabilmek için uğraşıyor, aksakallı, sıska bir herif yorganını sırtına sarmış cıgara içiyordu.

Ön tarafta bir gidip gelme oldu. Bir kampana çaldı, gemi demir alıyordu. Biraz sonra makineler homurdana homurdana işlemeye, bütün tekneyi o garip sıtma nöbetiyle titretmeye başladılar. Vapurun bir gün evvel pek havaya kalkmış gibi duran burnu, bu sefer iyiden iyiye sulara gömülerek cenupbatıya doğru yöneldi. Kısa kalın

bacadan çıkan kara dumanlar, güneşin doğmak üzere olduğu tarafa doğru kıvrım kıvrım uzanıyordu.

* * *

O gün öğleden sonra süvariyle ikinci kaptan, ellerinde dürbünleriyle ikide birde ufukları seyretmeye başladılar. Bu hal ertesi gün, daha ertesi gün de devam etti. Ara sıra çarkçıbaşı da geliyor, o da cenupbatıya, cenuba bakıyordu. Hep birden bir şey arıyor, bir şey bekliyor gibiydiler. İki-üç kelimelik cümlelerle konuşuyorlardı:

"Bir şey var mı?"

"Görünmüyor!"

"Günbatısı karanlık, bir imbat çıkacak gibi!"

"Zannetmem... Bugünlerde lodos beklenir!"

"Olsun da, ne olursa olsun!"

"Ya adamakıllı kötü bir deniz yaparsa?"

"Eh, kısmette ne yazılıysa o olur!"

"Hadi hayırlısı!"

Üçüncü gün, ikindi vakti cenup tarafı karardı. Çarkçıbaşı yine üst güvertedeydi. Hemen kaptanın yanına koştu, "Hele şükür, lodos geliyor... Allah vere de fazla sert olmasa!" dedi. Bunları söylerken gülümsüyor, yüzünün kalın derisi, kısa kesilmiş kır saçlarının dibine kadar kırışıyordu. Yarım saat kadar sonra, deniz oynamaya, ılık, fakat şiddetli bir rüzgâr direklerde ıslık çalmaya başladı. Geminin iskele tarafına vuran dalgalar yükselip güverte yolcularını ıslatıyordu. Ellerinde yastıkları, kilimleri, sepetleri, bavullarıyla kuytu bir yer bulmaya uğraşan kalabalık, şuraya buraya koşuyordu. Bütün aralıklar ve ambarlar portakal sandıklarıyla dolduğu için yolcuların üstü örtülü bir yer bulabilmeleri pek zordu. Herkes rüzgârdan, dalgalardan korunabilmek için aksi tarafa yığılıyor, bu yüzden gemi daha çok sancağa yatıyordu. Ortalık

adamakıllı karanlıktı. Bir köşede kusan kadınlar, ağlayan çocuklar vardı. Kamara yolcuları da yemeklerini sofrada bırakmışlar, köşelerine çekilmişlerdi. Ara sıra koridorlarda iki tarafa tutuna tutuna sarhoş gibi yürüyen dağınık saçlı kadınlar görülüyordu.

Çarkçıbaşı ile ikinci kaptan, birinci mevki salonuna gelmişler, yolculara telaşla tavsiyelerde bulunuyorlar, güya kendi kendilerine söyleniyorlarmış gibi, "Vaziyet fena... Ne halt edeceğiz bilmem... Gemi gemi değil ki!.. Yük de fazla... Hep havaleli şeyler..." diyerek adeta panik havası yaratıyorlardı.

İkinci kaptan bir aralık, "Çarkçı bey!.. Avarya[1] yapmazsak, vaziyet tehlikeli galiba!" dedi. Çarkçıbaşı, "Vallahi bilmem, kaptan... Ama bizim makine dairesinde bile ayakta durulmuyor... Süvari beyle avarya için konuşalım!"

Yolcuların yanında yapılan bu münakaşadan sonra ikisi beraber yukarıya, süvariye çıktılar. En havaleli mal olan portakalların denize atılmasına karar verildi. İkinci kaptanın nezareti altında iki yüz elli sandık bordadan aşağıya fırlatıldı, sonra gemi kâtibi avarya evrakını usulü dairesinde tanzim etti. Tüccar Osman Yiğit'in sigortadan üç bin sandık portakalın parasını alabilmesi için bu evrakın düzgün olması lazımdı.

Ertesi gün öğleye doğru hava sertliğini kaybetti, akşamüstü büsbütün sakinledi. Birkaç gün daha gürültüsüz, patırtısız bir yolculuktan sonra, gece saat sekiz sularında vapur İstanbul'a vardı. Sirkeci rıhtımına yanaştı. Boşalan yolcuların telaşlı gidip gelmeleri arasında tayfalar koşuşuyorlar, ambarları açıyorlardı. Bu aralık ufak tefek, çil yüzlü, incecik burunlu, yakası kürklü paltolu

1. Deniz yolculuğunda geminin ya da yükün gördüğü zarar. Burada "denize mal atmak" anlamında kullanılmış. (Y.N.)

bir adam, dar merdivenden inmeye çalışanları itip arkalarına baktırarak vapura girdi, süvarinin kamarasına çıktı. İkinci kaptanla vapur kâtibi de oradalardı.

Çil yüzlü adam, "Geçmiş olsun süvari bey!" diye söze başladı. "Acenteden öğrendim, Osman Yiğit'in portakalları avarya olmuş. Neyse sağlık olsun... Muamele tamam mı?"

Kâtip, "Bizimki tamam!" diyerek bir deste kâğıt gösterdi. "Yarın acenteye gider, üst tarafını tamamlarız!"

Süvari, o kalın ve cızırtılı sesiyle, "Halil Eğinli!" dedi, "Nasılsın? Senin malların ziyan olmasına canım sıkıldı doğrusu, ama ne yaparsın, başka tüccarın malını atamazdım. En sonra Osman Yiğit'in portakallarını almıştım, en üstte onlar duruyordu. Şimdi sen portakalsız kaldın. Gelecek partiyi beklersin artık!"

Halil Eğinli, "Gemide başka portakal da var mı?" diye sordu.

"Birkaç bin sandık da Dörtyol malı var. İskenderun' dan aldık..."

Öteki, kurnaz kurnaz gülerek, "Canım başka, başka... Onu sormuyorum. Bizim için bir şey var mı diyorum!"

Kaptan, yine yüzü hiç değişmeden o kesik, kısa kahkahalarından birini attı, "Kolay canım, senin vasıtan hazır mı?"

"Yanaştı bile!"

Kamaranın kapısını iyice kapattıktan sonra içeride esaslı bir pazarlık daha başladı. Denize atılmış göründüğü halde geminin deniz suyundan uzak yerlerinde rahat rahat bekleyen iki bin yedi yüz elli sandık portakal, Halil Eğinli'ye yeni baştan satıldı. İçinde seksen portakal bulunan sandıklardan her biri üç liradan hesap edildi. Aslında, ambalaj masrafıyla beraber tanesi doksan paraya mal olan portakalların sandığı, yüklendiği iskelede yüz

seksen kuruş, meşru olan ve olmayan navlunla beraber İstanbul'da maliyeti iki yüz elli kuruştu. Ama böyle ufak farklar üzerinde fazla durulmadı. İki bin yedi yüz elli sandığın tutarı olan sekiz bin iki yüz elli lira Halil Eğinli'den peşin peşin alındı. Bir aya yakın süren bu seferin bütün geliri Osman Yiğit'in navlun farkı olarak verdiği bin dokuz yüz yirmi lirayla birlikte, on bin yüz yetmiş lira tutuyordu. Eh, lostromosuna,[1] serdümenine[2] kadar pay verilecek olduktan sonra bu rakam pek göz kamaştıracak bir şey sayılmazdı.

Halil Eğinli gittikten sonra, ikinci kaptan, çarkçıbaşı, gemi kâtibi, başkamarot, bir de bu aralık vapura gelmiş olan acente memuru, süvarinin kamarasında toplandılar.

İsmail Denizer, sefere çıkacakları gün çocuğu olduğunu ileri sürerek vapur limana girer girmez ikinciden izin almıştı. Onun için şimdi Osman Yiğit'in denize atılmış görünüp Halil Eğinli'ye satılan portakallarını o boşaltmıyordu. Vincin başında daha çocuk denecek kadar küçük bir tayfa vardı.

Fakat İsmail Denizer de bir türlü gemiyi bırakıp gidemiyor, kâtibin yolunu gözlüyordu. Geçen sefer doğum masrafları için avans aldığından, artık para istemeye ne hakkı, ne yüzü vardı ama eve de böyle büsbütün eli boş dönemezdi. Hiç olmazsa bir-iki buçuk liralık koparmalıydı.

Kâtip de nedense ortalıkta görünmüyordu. Belki bir saate yakın bekledi, odasının kapısını açıp açıp içeri bak-

1. Ticaret gemilerinde tayfaların başı. (Y.N.)
2. Dümen kullanmakla görevli, bilgili ve deneyimli tayfa. (Y.N.)

tı, kimsecikler yoktu. Nihayet oradan geçen kamarotlardan birine sordu. Beyaz ceketli delikanlı, "Süvarinin kamarasında, ama yanına giremezsin, işleri var!" dedi. İsmail yarım saat kadar daha bekledi. Sonra korkak adımlarla yukarıya çıktı. Her merdivenden sonra beş-on dakika bekliyor, daha ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Nihayet kaptan köprüsüne kadar çıktı. Hemen merdiven başında, telgrafın yanında kazık gibi durdu kaldı. Süvarinin beş-altı adım ilerideki kamarasından sesler geliyordu. İkinci kaptanın ince, titrek sesi, süvarinin boğuk, yırtık bağırışlarına karışıyordu; içeride oldukça ateşli bir münakaşa vardı. Ara sıra birisi masaya vuruyor, kapı aralanıyor, birisi dışarı çıkmak istiyor, sonra kolundan yakalanıp içeri çekiliyordu. İsmail biraz durduktan sonra, bir korkuya kapıldı, hemen geldiği gibi dönüp gitmek için merdivene ayağını attı. Fakat bu sırada kamaranın kapısı arkasına kadar açıldı. Geriden vuran sarı ışıkta kaptanın kısa, tıknaz vücudu göründü, İsmail bir ayağı merdivende, korkudan taş kesilmiş gibi kaldı. Kaptan ön tarafa, ona doğru yürüyordu. Birkaç adım daha atınca yanına geldi. Hırsla soluyor, homurdanıyordu. Islak gözleri karanlıkta daha küçülmüş gibiydi. Orada birisinin durduğunu görünce, kim olduğunu tanımadan koluna yapıştı. Boğulur gibi kısık bir sesle, "Görmüyor musun köpoğlularını... Beni kafeslemeye bakıyorlar!" diye söylendi.

Bu aralık kapıda ikinci kaptanın sarı başı göründü, "Süvari bey, bir dakika teşrif buyurun!" diyordu.

Süvari o tarafa dönüp bağırdı, "Bırak efendim, ne halt ederseniz edin, ben yokum bu işte!"

Sonra tekrar İsmail'e döndü, yumruğuyla göğsünü döverek, "Bütün mesuliyet benim... Hapse ben gireceğim... Benim çoluğum çocuğum sürünecek... Benim şerefim mevzubahis... Yine de doyuramıyorum gözlerini pezevenklerin..."

İkinci kaptan o tarafa geldi, süvariyi yumuşak bir hareketle kolundan tutarak, "Asabileşme kaptanım, senin dediğin olsun!" diye kamaraya sürüklemeye çalıştı. Sonra orada duran İsmail'i görerek, "Sen ne arıyorsun burada ulan!" diye bağırdı. Tokatlamak için üstüne yürürken birdenbire kendini topladı, elini cebine sokup bir on liralık çıkardı, tayfanın eline sıkıştırdı, "Haydi çek arabanı!" diye payladı.

İsmail çabuk çabuk merdivenden aşağı inerken süvari tekrar kamarasına girmiş, kapı kapanmıştı.

İsmail yolda bir hayli düşündü: Eve ne götürebilirdi? Cebindeki on lira ona bir hayli cesaret, cömertlik veriyordu.

Biraz daha yürüdükten sonra Bahçekapı taraflarındaki manavların önünde yavaşladı. Portakallara uzun uzun baktı. Lohusa karısına en iyi hediye portakal olacaktı, bu mevsimde Akdeniz seferine çıkan gemilerin tayfaları uğradıkları limanlardan ucuz ucuz portakal alır getirirlerdi. Fakat kendisi vinç başından ayrılamadığı, yanında da on parası olmadığı için bir şey alamamıştı.

Bir manavın önünde durdu, en irilerinden tanesi yirmişer kuruşa on tane portakal aldı, mendiline koyup bağladı, oradan geçen bir gazeteciden de bir *Köroğlu* istedi, katlayıp cebine yerleştirdi sonra biraz ilerideki bekleme yerine giderek Beşiktaş tramvayını gözlemeye başladı.

1944

BEYAZ BİR GEMİ

I

Ressam Tevfik Aravurgun, bir elinde sehpası, öbür elinde boya kutusuyla rıhtımda sağına soluna bakındı. Dün akşam Haliç üzerinde batmakta olan güneşin, arkadan vurarak yelkenlerini sırmalı gibi parlattığı yassı ve alçak kömür kayıkları şimdi kuşluk vaktinin göz kamaştırıcı aydınlığı içinde pek kirli suratlı, hırpani, asıl vaziyetlerine pek yakın bir görünüş alıvermişlerdi. Ressam Tevfik, dün akşam rıhtımda gezerken tasarladığı "Fındıklı'da Kömür Kayıkları" tablosunun, bütün cazibesini kaybettiğini ve "yelkenlerinde kızıl hareler oynaşan, gölgelerinde karanlık ummanların ruhu buğulanan" –Tevfik bir hayli de şairdi– bu taka bozması motorların, yüzüne vuran ustalıklı projektör ışıkları kesildiği, vücudunu tatlı bir sır gibi saklayan tül sırtından çekildiği zaman sarkmış etleri ve sarı-yeşil çehresiyle perişan bir hal alıveren bir eski dansöz gibi, karpuz kabuklarıyla kedi ölülerinin arasında ağır ağır çalkalandıklarını görünce yüzünü buruşturdu. Bugün bir resim yapmaya karar vermişti, bir şeyler bulmalıydı. Ama öyle rasgele bir şey değil. Aslında çirkin ve iğrenç de olsa, güzelleştirebileceği bir şey... Çünkü sanat, yeryüzünde ve insanların içinde olup bitenleri, çöplükle sarayı aynı hakikatten uzak ve güzelleştirici örtüye bürüyen ay ışığı gibi, tatlı bir yalan bulutunun arkasın-

dan göstermeye mecburdu, sanat eserinden faydalanabilecek durumda olanlar, her şeyden önce avunmak, oyalanmak istiyorlardı; sanatkârın ekmeği de işte bu *tatlı rüya* meraklılarına bağlıydı, yoksa kömür kayığında yüzükoyun yatan yırtık zıpkalı[1] Bartın uşağına değil.

Ressam Tevfik Aravurgun alakasız ve bıkkın bakışlarını denizin kırışıksız çalkalanan yeşil yüzünde gezdirirken tam karşısında, birkaç yüz metre ileride, beyaz bir gemi gördü. Arkaya doğru yatık bacasından hafif dumanlar çıkan ve maden kısımları güneşte sapsarı parlayan bu ince uzun gemi, kemanbaş provasının zarif bastonunu Sarayburnu'na doğru uzatmış, kımıldamadan duruyor, bayrağını Kız Kulesi'nin önünde dalgalandırıyor, bu haliyle gagasını ileri doğru uzatıp kuyruğunu çırparak suların üstünde dinlenen beyaz bir martıya benziyordu. Ressam gözlerini kırpıştırarak o tarafa doğru baktı, sonra kararını vermiş gibi başını sallayıp sehpasını kurdu, boya kutusunu açtı, paletiyle fırçalarını eline aldı, pek öyle acele etmeden, sanki bu işi yarıda bırakacakmış gibi duraklaya duraklaya, beyaz geminin resmini yapmaya başladı.

Tepesine doğru yükselen güneş minimini gözlerini kamaştırıyor, henüz otuzuna gelmediği halde esmer derisi, bumburuşuk olan yüzünü büsbütün kırıştırıyordu. Kısacık boyu sehpanın arkasında kayboluyor, ara sıra gemiye bakmak için başını çevirince boynunun derisi kıvrılıp katlanıyordu.

Bir saat kadar sonra resmi tamamladı, daha doğrusu, kendi kendine, "Eh, yeter artık!" diye işi bıraktı. Elinin tersiyle alnının terlerini silerek bir-iki adım geri çekildi. Hiç de fena olmamıştı. Günün resim yapmaya en uygunsuz olan bir saatinde çabucak çırpıştırdığı bu tablo bile onun

1. Karadenizlilerin giydiği dar paçalı potur. (Y.N.)

epeyce kabiliyetli bir sanatkâr olduğunu gösteriyordu. Yaptığı resme baktıkça bunu kendisi de fark eden Tevfik, "Ah, Fransa'da birkaç sene daha kalabilseydim, insan altı ayda ne görür, ne öğrenir ki?" diye zihninden geçirdi, eğilerek takımlarını toplamaya başladı, bu aralık yine kendi kendine söyleniyordu: "İstediğin kadar güzel resim yap... Anlayan, kıymetini bilen olmadıktan sonra..." Biraz durdu, kapalı dudaklarını birer çizgi gibi incelten garip bir gülümseme yüzünün buruşuklarını artırdı, o düşünmeye devam etti: "Neyse, buna da şükür... Sekiz sene Anadolu' da ortamekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı, bir yolunu bulup buraya kapağı atmasaydık daha da ağlayacaktı..."

Gözü karşıdaki beyaz gemiye takıldı ve düşünceleri hemen o tarafa kaydı: "Kim bilir hangi gâvurun yatıdır?.. Yaşamasını biliyor hergeleler... Elbette dünyada her şey parayla olur, para da onlarda... Sanatın kıymetini de onlar biliyor. Acaba bu geminin sahibi ne milletten? Ya İngiliz ya Amerikalıdır. İngiliz'se boş ver, pinti oluyor herifler... Ama Amerikalıysa yaşadık..."

Tevfik ileriden geçen bir sandala ellerini sallayarak seslendi. Kendisi de farkında olmadan birtakım kararlar vermiş olduğunu görünce gülümsedi... Eni iki, boyu üç karış büyüklüğündeki bu tabloyu geminin sahibine götürüp lütfen bu hediyeyi kabul etmesini isteyince, adam herhalde pek mütehassis olacak, hele ressamın karşıdaki akademinin hocalarından olduğunu öğrenince, muhakkak kesenin ağzını açacaktı. Öyle ya, keyfi için hususi yatla seyahate çıkan zengin bir ecnebi için, gemisinin eşsiz İstanbul dekoru içinde yapılmış güzel bir tablosunu salonuna asmaktan ve dostlarına bu resmin yerli bir *profesör* tarafından yapıldığını söylemekten daha zevkli ne olabilirdi? Yapacak işleri olmadığı için dünyayı dolaşmıya çıkan aylakçı zenginlerin, memleketlerinin herhangi

bir köşeciğinde saklanmayıp sahilden her tarafı gezdiklerini ispat etmek ister gibi, her uğradıkları yerden vesika mahiyetinde bazı şeyler tedarik etmek âdetinde olduklarını biliyordu. Ama bu düşüncelere dalmış bir halde gemiye yaklaşıp bayrağın İngiliz olduğunu görünce, biraz ümitleri kırıldı. Deli gibi para yiyenlerin asıl Amerikalılar olduğu malumdu. "Neyse, kalbini sağlam tut Tevfik!" diyerek elinde tablosuyla beyaz geminin merdivenini çıkmaya başladı. Kendisini yukarıda genç, güler yüzlü, lacivert elbiseli biri karşıladı, kırk yıllık ahbap gibi ona elini uzatarak tuhaf bir Fransızcayla, "Buyurun," dedi, "deminden beri size bakıyordum, bizim yata geldiğinizi anladım. Dürbünle bakınca tablonuzu bile gördüm. Galiba bizim geminin resmini yapmışsınız, öyle değil mi?" Hem konuşuyor hem de ressamı geminin kırmızı kadife takımlı salonuna götürüyordu. Altı ayda öğrendiği yarım yamalak Fransızcayla karşısındakinin sözlerinin ancak bir kısmını anlayabilen Tevfik, buruşuk yüzünde anlayışlı görünmek isteyen şaşkın bir tebessümle genç kaptanın arkasından gidiyordu. Öteki sözüne devam ederek, "Lord cenapları pek müteessir olacaklar. Gemide bulunup sizi kendileri kabul etmeyi herhalde pek isteyeceklerdi. Sanatınızı bizzat takdir etmek fırsatını kaçırdıklarına sahiden çok üzülecekler," diyordu.

Ressam Tevfik Aravurgun'un yüreği birdenbire hızlı atmaya başladı, fena ihtimaller zihnini dolduruvermişti. "Hapı yuttuk!" diye düşünüyordu. "Herifin nezaketine bakılırsa, lord cenapları gemide yoklar bahanesiyle atlatılacağız. Ne yaman adamlar yahu... Beni daha uzaktan dürbünle dikiz edip atlatma planları hazırlamışlar. Ne yapalım, kısmet."

Bol bol hayaller kurup bunların her zaman boşa çıktığını görmeye alışmış bütün insanlar gibi, ressam Tevfik de kaderine çabuk boyun eğenlerdendi. Bunun için genç

kaptan tabloyu eline alıp takdirkâr bakışlarla uzun uzun seyrettikten sonra, "Ah, ne güzel, ne güzel... Bizimle bir öğle yemeği yemek lütfunda bulunursunuz, değil mi?" deyince, adeta sevindi, kaç günden beri doğru dürüst bir yemek yemediğini hesaplamaya çalışarak, "Neyse, buna da şükür!" dedi. Hele geminin bol, güzel yemekleriyle karnı iyice doyup biraz fazlaca kaçırdığı tatlı şarabın tesiriyle mahmur, koltuğun arkasına yaslanınca, bu alışverişten memnun bile olmaya başladı. Böyle lüks bir gemide bu kadar nazik bir ecnebiyle karşı karşıya ve sindire sindire yenen bu nefis yemek, küçük bir mukavva parçası üzerine bir saatte yapılan bir resme değerdi; imzasının bir İngiliz lordunun yatında dünyayı dolaşması da caba...

Genç kaptanla İstanbul'un güzellikleri, resim sanatının incelikleri üzerinde biraz konuştuktan sonra, –kaptan da pek o kadar iyi Fransızca bilmediği için gitgide daha kolay anlaşmışlardı– Tevfik gitmek için doğruldu. Kaptan, "Bir dakika!" diyerek salondan çıktı, tekrar içeri gelince, yüzü hafif kızararak, "Lord cenapları hakikaten bedbaht olacaklar, bu centilmence alakanızı kendileri değerlendirmeyi muhakkak çok isterlerdi, kusura bakmayın, benim tarafımdan şunu kabul edin!" dedi ve ressama bir zarf uzattı. Kekeleyerek teşekkür kelimeleri mırıldanmaya çalışan Tevfik, kendisini merdiven başına kadar geçiren ve karaya dönebilmesi için geminin sandallarından birini veren kaptanın hararetle elini sıktı.

Kayıkta elini cebinden çıkarmıyor, parmaklarının arasında hışırdayan zarfı okşuyordu. Bunun içinde ne kadar para bulunduğunu hemen görmek için yanıp tutuştuğu halde, karşısında kendisine hiç bakmadan hızlı hızlı kürek çeken İngiliz gemiciden utanıyor, sonradan inkisara uğramamak için de, herhangi bir tahminde bulunmaktan kaçıyordu. Rıhtıma yanaşıp kendini karaya atar atmaz, koşarak binanın köşesini döndü, elleri titre-

yerek zarfı çıkardı ve içini boşalttı. Bunlar beş tane irice banknottu. Bir hayli evirip çevirdikten yazıları söktürmeye çalıştıktan sonra, üzerindeki 5 rakamına bakarak bunların beşer İngiliz lirası olduğuna hükmetti; ama yine de bir anlayanına sormaya karar verdi.

II

Ressam Tevfik Aravurgun'un yaptığı yat resmiyle buna karşılık aldığı yirmi beş İngiliz lirasının hikâyesi birkaç saat içinde bütün akademiye yayıldı, hatta bazı çabuk tesirler göstermekte de gecikmedi.

Mesela gencinden yaşlısından üç-beş ressam hemen rıhtıma inerek aynı beyaz geminin, başka başka yerlerde ve birbirlerine göstermeden resmini yapmaya koyuldular. Ama daha başlangıçta, bütün ümitleri suya düştü: Ufak bir motor, beyaz gemiye yanaştı, gemi bacasından koyu dumanlar çıkardı, biraz sonra da burnunu Marmara'ya çevirerek aldı başını gitti.

Bu günden sonra birçok ressamların rahatı, hatta bazılarının uykusu kaçtı. Hepsi beyaz bir yat bekliyorlar, onun güzel bir resmini yapabilmek için yanıp tutuşuyorlardı. Gündüzleri kâh atölyelerinin kocaman pencerelerine yaklaşarak kâh rıhtıma inip güya biraz hava almak, başını dinlemek ister gibi dalgın dolaşarak hep ufku gözetliyorlar, kendilerine kimsenin bakmadığına emniyet getirince durup ellerini kaşlarının üstüne koyuyorlar ve engin denizde kara arayan kaybolmuş gemiciler gibi denizin yüzünde bir şeyler seçmeye çalışıyorlardı. Birçokları rüyalarında her çeşitten beyaz gemiler görüyorlardı. Bunlar, ister kocaman yolcu vapuru, ister alçacık taka olsunlar, kaptanları ister bahriyeli kantosuna çıkmış bir kadın, ister Hint racaları gibi giyinmiş kara sakallı bir adam kılığında bulunsunlar, nedense hep beyaz renkteydiler. Ama sahi-

den beyaz bir gemi İstanbul limanına girmeye tövbe etmiş gibiydi. Haftalar, aylar geçti, yata benzer bir şeyin Marmara'nın yahut Boğaz'ın mavi suları üzerinden süzülüp geldiği görülmedi. İkinci Dünya Harbi'nden az önceki sıralarda olduğu için, belki lordlarda pek gezip dolaşma hevesi yoktu. Ama buna rağmen, bazı tuttuğunu koparır, sebatlı ressamlar ümitlerini kesmiyorlar, günün birinde herhalde beyaz bir yatın Sarayburnu'nu dönerek Kız Kulesi'nin önüne demirleyeceğine inanıyorlardı. Beklemekten bıkıp yorulan, o gün bu fırsatı kaçıracak fakat sabredip ümit kesmeyen kazanacaktı. Ressam Tevfik Aravurgun bu sonunculardandı. Ne olursa olsun sonuna kadar dayanacak ve kendi bulduğu hazineyi kimseye kaptırmayacaktı. Ötekileri en mukaddes haklarına göz diken haydutlar gibi kinli bakışlarla süzüyor, "Hele bir tane gelsin, size zor kaptırırım!" diye kendi kendine söyleniyor, ara sıra da yumuşuyor ve arkadaşlarına gidip bir anlaşma şekli bulmak, mesela, "İlk gelen benim, ikincisi senin, üçüncüsü de filancanın olsun," diyerek hiç olmazsa en tehlikeli birkaç rakiple uyuşmak istiyordu. Ama beyaz bir gemi, bir yat gelmiyor, gelmiyordu.

Bir eylül sabahı üç ressam rıhtımda birbirleriyle göz göze gelmekten kaçınarak dolaşıyorlardı. Tevfik bakışlarını bir denize, bir arkadaşlarına kaydırarak çabuk adımlar atıyor, nefsine küfür üstüne küfür yağdırıyordu. "Ne vardı liraları önüne gelene gösterecek? Sen İngiliz lirası görmedin de onlar pek mi gördüler sanki? İşte hiçbirisi kaç paralık banknot olduğunu bilemedi, sen sırrını meydana vurduğunla kaldın..."

Tam bu anda üç ressamdan biri, iki defa üst üste sergide mükâfat kazanmış sarışın bir genç, olduğu yerde mıhlanmış gibi durup gözlerini ileriye dikerek kendi kendine söylendi: "Yata bak ulan!"

Ortalık pek sessiz olduğu için mi, yoksa mırıldandı-

ğını sanan genç ressam heyecanından bağırıverdiği için mi, bilinmez, bu cümleyi ötekiler de duydular ve taş kesilmiş gibi, oldukları yerde durarak gözlerini genç ressamın baktığı yere diktiler. Evet, beyaz bir gemi, bir yat, şurada birkaç yüz metre önlerinde duruyor, sağından solundan geçen şirket vapurlarının dalgasıyla hafif hafif sallanıyordu. Ne zaman gelmişti, ne zaman demir atmıştı, nasıl olup da farkına varmamışlardı? Hiçbiri bunlara cevap verecek halde değildi. Ama işte ortada bir gerçek vardı: Gemi, beyaz gemi, aylardan beri bekledikleri gemi karşıdaydı. Şaşkınlıkları geçer geçmez üçü de kuş olup atölyelerine uçmak istedikleri halde güya birbirlerine belli etmemek için ağır ağır içeri girdiler, merdivenleri teker teker, fakat sabırsızlıktan boğulacak gibi kalpleri çarparak çıktılar. Bir dakika sonra üçü de sehpalarının karşısına geçmişler, boyalarını ellerine almışlardı.

Bu işi başarmadaki sırrın, resmin güzelliğinden ziyade çabuk bitirilmesine bağlı bulunduğunu üçü de biliyorlardı. Bunun için Tevfik ilk olarak ve yarım saatten az bir zamanda tablosunu bitirdi. Zaten her üçünün de atölyesinde Kız Kulesi'yle Sarayburnu arasındaki manzarayı gösteren birer resim hazır duruyordu; yapılacak iş, bunun orta yerindeki boşluğa yatın tasvirini konduruvermekten ibaretti. Tevfik Aravurgun tablosunu yakaladığı gibi cadde tarafındaki kapıdan çıktı, biraz ileriden bir kayığa atladı ve bütün kuvvetiyle karşıdaki beyaz gemiye çekmesini söyledi. Daha kıyıdan otuz adım ayrılmamıştı ki, öteki iki ressamın da ayrı ayrı yerlerden sandala binip var hızlarıyla gemiye yaklaştıklarını gördü. Kayıkçıya, "Dayan amca, dayan!" diye gayret verecek oldu, fakat bu manasız yarışın ne demek olduğunu anlamayan adamcağızın ters bir bakışı lafını ağzına tıkadı. Öteki kayıklar gitgide yaklaşıyorlardı. Her ikisi de tablolarını tamamlamamış olacaklardı ki, şimdi kayıkta bile, dizlerinin üstüne koydukları

mukavvalara fırçalarıyla bir şeyler ilave ediyorlar, şuralarını buralarını düzeltiyorlardı.

Geminin merdivenine üçü de hemen hemen aynı zamanda vardılar, kayıktan kayığa atlayarak, Tevfik önde olmak üzere, birbiri arkasından merdiveni çıktılar. Karşılarına ilk gelen oldukça temiz kıyafetli, mavi gözlü ve uzun burunlu tayfa Fransızca yahut İngilizce yerine tatlı bir Laz şivesiyle, "Ne isteysunuz?" diye sorunca bir an duraladılar, fakat bundan bir mana çıkarmaya uğraşmadan nezaketle bazı şeyler öğrenmek istediler. Birinin sözünü öteki ağzından alarak, "Yatın sahibi nerede efendim? Kendilerini görmek istiyoruz," dediler, sonra daha çekingen, devam ettiler, "Gemilerinin resmini yaptık da, kendilerine hediye edecektik!"

Daha konuşacaklardı fakat tam tepelerinden gelen boğuk, buna rağmen kuvvetli bir ses onları ürküttü, başlarını o tarafa çevirince, kaptan köprüsünün kenarına dayanmış, sarı dişli, en aşağı bir haftalık tıraşlı bir adamın, iri gözlerini döndüre döndüre kendilerine bağırdığını gördüler, "Ne yatı ulan? Serseri misiniz nesiniz? Buraya alaya mı geldiniz? Şimdi o resimlerinizi başınıza geçiririm." Sonra orada kımıldamadan duran uzun burunlu tayfaya döndü, "Ne bekliyorsun be? Atsana bunları dışarı!" dedi.

Kendisine meseleyi anlatmak isteyen ressamların yüzüne bile bakmadan kamarasına girdi, kapıyı vurdu.

Mavi gözlü tayfa yumuşak, fakat itiraz götürmez bir hareketle ressamları merdivene doğru sürüklerken, "İyi etmedunuz," dedi, "bizim kaptan asabidur, şakadan hazzetmez. Haydi güle güle."

Ressam Tevfik Aravurgun son bir gayretle sanki hiçbir şeyi denemeden bırakmamak için tayfaya sordu, "Peki, bu yat kimin?"

Tayfanın yüzü kızardı, o da kızmaya başlamıştı, uzun

burnunun ucu titreyerek, "Bırak gevezeliği," dedi, "işiniz yok mu sizin? Bu gemi kimsenin değil, devletin. Yatı nereden çıkardınız? Tahlisiye gemisi bu. On gündür vazifedeydik, İstanbul'a gelir gelmez nerden çıktunuz? Haydi bakalum."

Her üç ressam da kayıklarına binip döndüler. Biraz açılınca başlarını çevirip beyaz gemiye baktılar. Bunun sahiden yata benzer tarafı yoktu. Alçacık kıçı, sudan dimdik fırlayan yüksek burnuyla, daha çok, büyücek bir römorköre benziyordu. Beyaz boyası yer yer kirlenmiş, sıyrılmıştı.

Ressamlar arkadaşlarının alayına uğramamak için bugün başlarından geçeni gizli tutmaya karar verdiler. Ama çok düşündükleri ve aradan yıllar geçtiği halde, biçimsiz bir tahlisiye gemisini o gün kendilerine zarif, beyaz bir yat gibi gösteren şeyin ne olduğunu bir türlü anlayamadılar.

1945

KATİL OSMAN

Hapishanenin dış avlusunda, Abaza Kemal'in kahve ocağının dibinde oturmuş, birbiri üstüne cıgara içiyordum. Yüksek kale duvarlarının dışından, limandan gelen sesler içime gariplik çöktürmüştü. Düdüğünü daha uzaklarda yanık yanık öttüren bir gemi şimdi yaklaşmış, demir atıyordu. Zincir gürültüsü arasında kavga eden kayıkçıların sesini duyar gibi oluyordum. Gönlüm dışarıdaydı. Başka zaman beni avutan şeylere bakmıyordum bile. Gardiyan Arif'in tavuğu, etrafında bir haftalık civcivleriyle, ayaklarımın altında dolaşıyor, yanımdaki sur duvarının ortasından fırlayan ve büyüyüp aşağıya doğru uzandıkça çiçek üstüne çiçek açan papatya dalı hafif rüzgârda sallanıyor, esrarkeş Tayyar Baba biraz ileride sırtını duvara dayayıp başını karnına sarkıtmış, Bayburt türküleri mırıldanıyordu. Ama ben bu candan ahbaplarımda teselli arayacak halde değildim. Gözüm sekiz arşın kalınlığındaki taş duvarları aşıyor, güverte kenarında eteklerini uçurarak vincin işlemesini seyreden kızları, merdivenden kocaman yatak denkleri indirmeye çalışan hamalları görüyordu. Yerimden fırlamak, gardiyanları, jandarmaları şöyle elimin tersiyle iterek çıkıp yürümek, bir sandala atlayıp gemiye varmak ve kaptana, "Çek!" demek istiyordum. Gözümde tüten ne şehirler, ne insanlar, ne de kırlar ve or-

manlardı. Açık denizleri, etrafında duvar olmayan, uçsuz bucaksız yerleri arıyordum. Ama ruhumuz böyle gökyüzlerinde uçup dururken birdenbire yere inip insan küçüklüğüyle karşılaşmak ne tuhaf oluyor.

Mürteci Yakup Hoca yanıma sokuldu, altına demir iskemlelerden birini çekerek, "Nasılsınız bakalım?" diye sordu. Ben onun ne maksatla geldiğini tahmin ettiğim için hemen kahve ocağına seslendim, "Kemal, hocaya bir çay demle."

Zavallı, Balıkesir taraflarında burnunu soktuğu bir tarikat meselesi yüzünden "mürtecidir" diye on sene yemişti. Menemen Hadisesi nden ürken devlet, böylelerine karşı o sıralarda pek sert davranıyordu. Dışarıdayken hali vakti yerinde, iki karılı olduğunu söylediği halde, senelerden beri kendisini arayan, soran yoktu. Şunun bunun yardımı, hapishane müdürünün himayesi, ara sıra yazdığı muskalar sayesinde şöyle böyle geçiniyor, fakat mahpuslar arasında laf taşıdığı, müdüre ispiyonculuk ettiği için herkesten hakaret görüyordu. Bunları fenalık olsun diye değil, hem çok meraklı hem de çok geveze olduğu için yaptığını sanıyorum. Çünkü onun nasıl bir an bile yalnız kalmaya dayanamayıp hemen birilerinin yanına sokulduğunu, söylenecek meraklı mühim bir şey bulup etrafın alakasını kendi üzerine çekmek için o minimini, bal rengi gözlerini kırpıştırarak nasıl kafasını patlatırcasına gayretler sarf ettiğini görmüştüm. Merakla dinleneceğine hükmettikten sonra, babasını ipe gönderecek sırları bile ortaya atmaktan kendini alamazdı. Yaz, kış sırtından çıkarmadığı soluk pembe pardösüsünün eteklerini savura savura bahçenin bir yanından bir yanına koşar, şurada üç kişiden beş laf, burada beş kişiden üç laf alıp vererek gününü doldururdu. Kendisini benimle yarı buçuk hemşeri saydığı için sık sık yanıma gelir memleketteki tanıdıkların sözünü açar, Balyalı olan ikinci karısından bahseder, en sonun-

da taze bir çaya fit olur giderdi. Bugün halinde yapma bir ağırlık vardı. Sağ elinde çay fincanı, sol elinde dumanını suratıma üflediği köylü cıgarası, "İşte bu insanların hali böyledir!" demek isteyen manalı baş sallamalarıyla ikide bir içini çekiyordu. Gülümseyerek sordum, "Hayrola hoca, ne havadislerin var bakalım?"

"Bizim Katil Osman yine dün akşam haltlar karıştırmış. Bu sefer iş ciddi. Berber Hüsamettin'i bıçaklamış. Diye diye en sonunda katil olacak."

Bu Katil Osman'ın kim olduğunu önce birdenbire hatırlayamadım. Biraz düşündükten sonra, "Şu iki ay kadar önce tahliye edilen delikanlı mı? Hani Koca Reis yol kesmekten ceza verecekti az kalsın!" diye sordum.

"Keşke verseydi. En çoğu yedi sene alır, teşebbüs halinde kaldığı için iner, birkaç seneyle yakayı kurtarırdı. Bu işler de başına gelmezdi. Berber Hüsamettin ölürse on beş sene garanti. Berber de kurtulacağa benzemez, bıçağı karnından yemiş."

Katil Osman'ı iyice hatırladım. Yirmi beş yaşlarında olduğu halde on yediden fazla göstermeyen, soluk, ince yüzlü, bembeyaz elli ve uzun parmaklı bir çocuktu. Yanıma hep ceketini toparlayıp ellerini göbeğinin üstünde kavuşturarak sokulur, bir şey söyleyecek olsam, "Buyur ağabey!" diye başını uzatırdı. Memleketin şimdi hapiste bulunan namlı kabadayılarının yanında ağzını bile açmaz, hocasının bir sözünü kaçırmak istemeyen numunelik bir talebe gibi gözlerini dikip hep dinlerdi. Onun dışarıdaki hayatı hakkında duyduklarıma inanmak çok güçtü, ama herkes aynı şeyi söylüyor, ziyaret günleri gelen ihtiyar anası bile oğlunu uzaktan görünce, "Ocağımızı batırdın Osman, tez günde boyların devrilsin!" diye acı acı beddua ediyordu.

Anlattıklarına göre, bu yaşa gelen ve babası genç öldüğü için halleri hiç de iyi olmayan Osman, şimdiye ka-

dar bir iş tutmuş değildi. Hangi ustanın yanına verdilerse üç-beş gün durup kaçmış, terzilikte ilik açmaktan, kunduracılıkta iplik mumlamaktan ileri gidememişti. On yaşında mahalledeki memur çocuklarını dövmekten başlayarak, on ikisinde anasının üstüne yürümüş, on beşinde dayısına bıçak çekmiş, on altısından sonra da hiç olmazsa haftada bir karakolu, ayda bir hapishaneyi boylar olmuştu. Babadan kalma bir bağın baharda yaprağını, güzde üzümünü, kışın kökünü satıp rakıya yatırmış, anasının başını soktuğu iki göz evle arkasındaki bir buçuk dönüm bahçeyi de aynı yere yollamak için çok uğraşmış, fakat ihtiyar kadının, "Cenazem çıkmadan bu eve başkası girmez!" diye müthiş bir inatla direnmesi ve tapuları Osman'ın dayısına verip saklatması yüzünden bu işi becerememişti. İhtiyar kadıncağızın küçücük bahçede yaz kış durmadan uğraşarak yetiştirdiği sebzelerle beş-on erik, vişne ağacının meyvesi Osman'ın ne boğazına ne üstüne başına yetmediği için delikanlı işi haraççılığa vurmuştu: Nazı geçen, daha doğrusu şerrinden yılan esnafa musallat oluyor, bazen bir pabuççunun, bazen bir zerzevatçının yanına, kendisini isteyen olmadığı halde, çırak gibi girip beş-on gün çalışıyor, kefal tutup balık yumurtası çıkaran balıkçılara güya yardım ediyor, böylece yerine göre bir çift yemeni yahut birkaç lira para alıyordu. Karadeniz'den bıldırcın akını başladı mı, o da avcılarla beraber gider, yağmurlu günlerde çocukların bile eğilip yerden kuş topladığı bu ava katılırdı. Akşamları herhangi bir meyhaneye dalıp bir ahbap sofrasında kendine içki, yemek ısmarlatır, olmazsa, aşçıya, "Borcum olsun!" der, savuşurdu. Birçokları başlarını belaya sokmaktansa ona arada bir yemek yedirmek, pek asılırsa yarım lira borç vermekle yakalarını kurtarmaya bakıyorlardı. Çünkü bir yapıştığı insanı kolay kolay bırakmıyor, en olmayacak yerde suluca laf atarak, şakalar yaparak, azıcık ters muamele görse hemen parla-

yıp kavga çıkararak karşısındakini iyice bezdiriyordu. Hiçbir düğünden hiçbir toplantıdan eksik olmaz, kapısını açık bulduğu yere babasının evi gibi girer, üç kadehte sapıtır. Ondan sonra, ya terbiyesi yahut zavallılığı yüzünden kendisine mukabele edemeyecek birini seçer, balta olurdu. Kasabanın en kabadayıları bile onunla hır çıkarmaktan çekinirlerdi. Böyle bir çamura uymanın ayıplığı bir tarafa, Osman kavgada alt olacağını anlayınca işi hemen yaygaraya vurur, avaz avaz bağırır, ağlar, yedi mahalleyi başına toplardı. Her yerde her vesileyle kavga çıkardığı, en küçük nizalarda bile elini bıçağına atıp, "Yakarım ulan, kanını içerim ulan, beni katil etme ulan!.." diye bağırıp palavralar savurduğu için, daha bir kişiyi bile yaralamadan adı Katil Osman olmuştu.

Ama yukarıda da söylediğim gibi, benim hapishanede gördüğüm mahcup oğlanla bu azılı serseriyi birleştirmek zordu. Halbuki o zaman da yine böyle bir edepsizlikten içeri düşmüştü: Bir akşamüzeri yolda evine giden bir mahallelisini çevirmiş, "Hadi gidelim de bana rakı ısmarla!" demiş, öteki, "İşim var!" deyince, "Öyleyse iki lira borç ver!" diye tutturmuş, adamdan yine yüz bulamayınca bıçağa sarılmış. Etraftan koşup gelenler polise teslim etmişler. Onu sık sık karşısında görmekten bıkan ağır ceza reisi bu sefer Osman'a iyi bir ders vermek istemiş, "gece vakti silahla yol kesmek" suçundan onu şöyle dörtbeş sene için içeri tıkmaya niyetlenmiş. Ama Osman o taş yürekli Koca Reis'in karşısında da o masum, mahcup haliyle terbiyeli terbiyeli ağlayıp kendine acındırmış olacak ki, birkaç ayla yakayı kurtardı ve aldığı cezayı yatmışına saydıkları için hemen çıktı.

Yakup Hoca hep buna hayıflanıyor, "Reis, oğlana iyilik etmedi. Osman şu Yusuf makamında üç senecik yatsaydı aklını başına devşirip çıkardı. Şimdi berber ölürse on beşi yiyecek. Tuh..." diye söyleniyordu.

Vakit ikindiyi geçmişti. Hoca kollarını sıvayıp aptes almaya hazırlanıyordu. İlerideki hızarcılar, biçtikleri ceviz kütüğünün arkasında namaza durmuşlardı. Sur duvarlarının üstünde jandarmalar nöbet değiştiriyorlardı. Limandaki geminin vinç sesleri, denizde gidip gelen motorların gürültüsü kafamın uzak yerlerinde uğuldayıp duruyordu. Arka tarafımdaki demir parmaklıklı kapı gıcırdadı, başımı çevirince, Hopalı gardiyan Ali Faik'le beraber Katil Osman'ın avluya girdiklerini gördüm.

Osman'ın yüzü kâğıt gibiydi. Gözleri ufalmış ve kanlanmıştı, çenesiyle şakaklarındaki seyrek tüyler büyümüş gibiydi. Uzayıp incelmiş hissini veren çehresi, sivri burnu, yarı açık ağzında görünen ufak sarı dişleri ve etrafa şaşkın şaşkın bakan gözleriyle kedinin ağzına düşmüş canlı bir fareye benziyordu.

"Geçmiş olsun Osman, gel şöyle otur bakalım!" diye seslendim. "Ali Faik, gel sen de bir kahve iç."

Osman, himayesine sığınacak birini bulmuş gibi çabuk adımlarla sokuldu, Yakup Hoca'nın yanına bir iskemle çekip ilişti, ellerini masanın üstüne koyarak korkak gözlerini yüzüme dikti. İnce parmaklı beyaz elleri titriyordu.

"Nasıl oldu, Osman?" diye sordum.

"Sorma ağabey, bir kazadır oldu işte."

Kırık dökük kelimelerle vukuatını anlattı. İşine geldiği gibi değiştirdiğini fark ediyor, fakat ses çıkarmıyordum. Sanki Koca Reis'in karşısındaymış da yüreğini yumuşatmak istiyormuş gibi ağlamaklı bir sesle ve başını sağ omzuna düşürerek vızıldıyordu: "Vallahi şaka olsun diye yaptım ağabey, bıçağın ucuyla şöyle dokunuverdim, karnı boşmuş, girivermiş!"

Bu sırada Yakup Hoca, gardiyan Ali Faik'le konuşuyor, onu sorguya çekiyordu. Osman'ınkine pek uymayan hikâyesini tamamladıktan sonra gardiyan doğruldu, kahve fincanındaki son yudumu dikerek, "Sen bu masalları

bu sefer Koca Reis'e dinletemezsin, başka laflar düşün, hadi bakalım, koğuşa gidelim," dedi.

Osman da kalktı, uzaklaşırlarken yanındakine, "Vallahi billahi benim dediğim gibi oldu, Ali Faik!" diye izahat veriyordu.

Hemen o akşam birçoklarından dinlediğime göre, Osman'ın bu vukuatı da incir çekirdeği doldurmaz bir meseleden çıkmış: Kendisi gibi kopuk bir arkadaşıyla üçbeş kadeh attıktan sonra kahveye gidip altmışaltı oynarlarken berber Hüsamettin yanlarına gelmiş, oyuncuların kâğıtlarına bakarak, "Koz çek, yirmiyi söyle," diye karışmaya başlamış. Osman da, "Ulan o kadar iyi biliyorsan gel sen de oyna, üç kol yapalım!" demiş, Hüsamettin istememiş, oynarsın, oynamazsın derken Osman, Bursa işi söğüt yaprağını çektiği gibi saplayıvermiş. Anlatanlar, "Osman' da adam vuracak hal ne gezer, herhalde sarhoşlukla elinin kararını bilemedi, fazla soktu. Bıçak bir karış girmiş," diyorlardı. Osman yanında konuşulan bu sözleri ağzını açmadan dinliyor, ürkek gözlerini, koğuşta bağdaş kurup oturmuş olan eski mahpusların ayaklarında gezdiriyordu.

Bundan sonraki günlerde Osman'ın hali hiç değişmedi. Bahçede çabuk adımlarla volta vuruyor, ikide bir kapıya koşup hastanedeki Hüsamettin'den haber soruyordu. Berber on iki gün yaşadı. Yarası pek ağır olmadığı için belki kurtulabilecekti. Fakat bu küçük vilayet merkezinin iki doktorlu hastanesinde buz makinesi yoktu. Hademelerin saatte bir kuyudan çektikleri suya batırarak hastanın karnına konan soğuk bezler nedense kâr etmedi, oğlan bıçağı yediğinin on ikinci günü karın zarı iltihabından gitti.

Bu haberi duyduğu zaman Osman'ın benzi büsbütün sarardı. Şaşkın şaşkın etrafındakilerin yüzüne baktı, hızlı nefesler alarak uzaklaştı, bir duvar dibine çöktü ve düşünmelere daldı.

Ama bu günden sonra Osman birdenbire değişti. Hep sinirli ve heyecanlıydı. O sessiz, ürkek hali kaybolmuş, bana, hatta eskiden pek saydığı kabadayılara karşı tavırlarına bir aldırmazlık bir sertlik gelmişti. Olur olmaz lafa karışıyor, terslenince cevap vermeye kalkıyordu. Koğuş arkadaşlarıyla, yatak yeri yahut tayın bölüştürme meselesinden ufak tefek nizalar çıkarmaya başlamış, görüşme günü kapıya gelen anasıyla para yüzünden, gardiyanların araya girmesine sebep olacak kadar büyük bir kavga etmişti. Başına gelen felaketi göz önünde tutunca onun bu hırçınlığını anlamak zor değildi. Kendisiyle oturup dertleşen, halini soran yoktu. Çocukluğundan beri elinden tutanı olmayan delikanlıyı bir gün karşıma alıp dilince konuşmaya başladım. Dışarıdaki hayatından, içki âlemlerinden, mahalle kavgalarından, denizden ve bıldırcın avından bahsettik. Söz döndü dolaştı, son vukuata dayandı. O zaman ben, Osman'ın ruhuna çöken büyük sıkıntıyı biraz hafifletmek için uzun teselli cümleleri sıraladım. Sesimde garip bir tevekkül edasıyla, "Aldırma Osman," dedim, "bunlar hep insan başına gelir. Bak, şu hapishanede yatan yedi yüz kişinin en az beş yüzünün boynunda can vebali var. Pişman olur, kendini ıslah edersen her şey unutulur."

Bunları dinlerken Osman'ın yüzünü kaplayan sıkıntı ifadesi beni şaşırtmadı. Onun buz tutmuş insanlığını ısıtıp yumuşatmak kolay olmayacaktı elbette. Ama benim daha fazla şeyler söylememe meydan vermeden, Osman bir el işaretiyle sözümü kesti. Kimsenin duymasını istemiyormuş gibi ağzını yüzüme yanaştırarak, "Bırak boş konuşmaları, ağabey!" dedi. "Bu kadar sene hiç yoktan adımız katil diye söylendi; artık önüne gelen benimle dalga geçiyordu. Gözüm kızıp birinin üstüne yürüsem, herifin kılı bile kıpırdamıyor, 'Senin gibi lafla adam öldürenleri çok gördük!' diyordu. Memleketin bir

kabadayısının yüzüne bakacak halim kalmamıştı. Allah rahmet etsin, Hüsamettin'le görülecek bir hesabım yoktu, ama bu vukuat bana lazımdı."

Osman, benim şaşkınlığıma aldırış bile etmeden yerinden kalktı, omzundan ağır bir yükü fırlatıp atmış bir adam gibi hafif adımlarla uzaklaştı.

Konuşmanın sonuna doğru usulca yanımıza sokulup bizi dinlemiş olan Yakup Hoca, öğrendiği şeylerden memnun, elini omzuma koydu ve filozofça mırıldandı, "Bu dünya böyledir işte, kimi adam öldürdüğü için katil diye anılır, kimi adı katile çıktı diye adam öldürür."

1945

BÖBREK

Niğde eski nüfus memuru Avni Akbulut, elinde yiyecek sepeti, arkasında hamal, Sirkeci'deki "Güzel Nevşehir" Oteli'nin daracık kapısından girdi. Burayı daha da darlaştırmak ister gibi bir kenara dizilmiş olan mermer masalarda taşra esnafı kılıklı birkaç adam çay içiyorlardı. Avni Akbulut, köşedeki camekânlı yere sokuldu, "Kâtip nerde?" diye, bitkin, yarı duyulur bir sesle sordu. İçine bir kişinin güç halle sığabildiği camekânda kocaman bir defterin üstüne eğilmiş çıplak kafalı, gözlüklü, orta yaşlı bir adam, "Buyurun, hoş geldiniz!" diye doğruldu. Avni Akbulut, oradaki bir iskemlenin üstüne dermansız bir halde oturmuş, alnından boncuk boncuk dökülen terleri siliyordu. Kilitleri tutmadığı, kayışları koptuğu için urganla sarılmış olan körüklü bavulu sırtından indirmeye çalışan hamal da ter içindeydi. Kâtip karşısındakinin bitkin halini fark edince alakalandı.

"Geçmiş olsun, rahatsız mısınız?"

"Evet, dermanım yok... Yol da az değil... İstanbul'un sıcağı da yamanmış ha!"

Kâtip biraz düşündü, önünde hızlı hızlı soluyan adamı süzdü, sonra, "Size tek yataklı oda vermeliydi ama hepsi dolu. Dur bakayım, on iki numarada bir yatak boş, yanınızda yatacak olan çok ağırbaşlı, Müslüman bir adam-

dır. Sabah çıktığını, geceleyin gelip yattığını bile duymazsınız. Yatak fiyatı da tabii ikramlıdır."

Hasta hasta iki gün yolculuktan sonra şöyle bir uzanıp dinlenmekten başka şey düşünmeyen Avni, "Neresi olursa olsun, sen bana odayı göster!" dedi, hamalla hesabı kestikten, nüfus kâğıdını teslim ettikten sonra kâtibin arkasından merdivenleri çıkmaya başladı. Bereket oda birinci kattaydı. Siyah eteklikli, topukları yırtık siyah çoraplı, şipidik terlikli şişman bir kadın yerleri siliyordu. Kâtibin emri üzerine ellerini üstüne kurulayarak on iki numaranın kapısını açtı, yorganın ucunu kaldırıp bakarak, "Daha temiz, buyurun!" dedi. Arkadan bavulu getiren bir garson, üstü mermerli komodinden sürahiyi alarak suyunu değiştirdi, sonra her üçü, "Hoş geldiniz, istirahat buyurun!" diyerek çekildiler.

Kendini elbisesiyle yatağın üstüne atan Avni Akbulut hemen uyudu. Birtakım tıkırtılarla uyandığı zaman ilk gözüne çarpan şey, tavanda sönük bir ışıkla yanan, sinek pisliği içindeki elektrik lambasıydı. "Desene, akşam olmuş," diye düşünerek başını yana çevirdi. Elli yaşlarında, kısa değirmi sakallı, kıyafetine bakılırsa Anadolulu bir adamın pabuçlarını çıkarıp somyası gıcır gıcır eden karyolaya yerleştiğini gördü. Kendisi de biraz doğruldu. Onun uyandığını fark eden karşı yataktaki, sakalını sıvazlayarak, "Safa geldiniz, yabancısınız herhalde?" diye sordu.

"Safa bulduk, Niğdeliyim."

"Dimeyin! Ben de Borluyum."

"Çok güzel, kimlerdensiniz?"

Hemen ahbap oluverdiler. Değirmi sakallı sık sık Niğde'ye gidip geldiğini, orada birçok bildikleri olduğunu söyledi. Hatta kızını Niğdeli birine verdiğini anlatırken, "Nikâh için nüfus kayıtları çıkarttığımda sizi görmüş olacağım, bana hiç yabancı değilsiniz!" diye tanıdık bile çıktı.

Ayak esnaflığı yapar, memleketten elma kurusu, fasulye, nohut getirir, buradan oraya da kıl çuval, kösele, mıh, nalça gönderirmiş. Elhamdülillah işi fena değilmiş ama geçenlerde memleketten birkaç hısmı hasta olup İstanbul'a gelmişler, onları doktor doktor gezdirmekten işleri yüzüstü kalmış. Eloğlu birbirinin elinden ekmeğini almak için kurt gibi bekliyormuş. Doktorun da iyisini, helal süt emmişini buluncaya kadar hayli dolaşmışlar, hayli masarife girmişler. Maazallah insan bir soysuzunun eline düşerse malına mı canına mı yanacağını bilemezmiş.

Lakırdı hastalık ve doktor meselesine dökülünce Avni Akbulut'un da dili açıldı. O da İstanbul'a derdine derman aramaya gelmişti. Üç seneden beri çektiği böbrek sancısından kurtulmak için almadığı ilaç kalmamış, bir yıl önce Kayseri Hastanesi'ne varmış, röntgen yaptırmış, doktor böbrekteki taşı çıkarmadan olmaz, çok büyümüş, ilaçla düşecek gibi değil, demiş, Avni de çoluk çocuğuyla helalleşip bıçağın altına yatmış. Beş-altı ay rahat etmiş ama hastalık bu sefer öteki böbrekte tepmiş. Yeniden röntgen yaptırınca, sağ böbrekte hem de iki taş birden görmüşler. Artık Kayseri doktorlarına inanamaz olmuş, İstanbul'a gelmiş.

"Bakalım şunların hocaları ne biçimmiş? Kayseri'nin operatörü kötü değildi ama işini sıkı tutsa öbür böbrekte yeniden tepmezdi. Demek hastalığın kökünü bulup çıkaramamış. Perhiz et diye tutturdu. Yemeden, içmeden vazgeçecek olduktan sonra karnımı deştirir miydim? Ağzına et koymayacaksın, dedi. Et girmeyen yemekte tat olur mu? Uzatmayalım, bizim hükümet doktoru buradaki hocasına mektup verdi, git kendini göster, lüzum ise o seni ameliyat da eder, hastalığı kökünden alır, dedi. Biz de evimizin nafakasını kestik, buraya geldik. Ne yaparsın, can her şeyden üstün. Bu gideceğim doktor da profesörmüş."

Deminden beri karşısındakinin sözlerini, "Bilirim bun-

ların hepsini," demek isteyen bir gülümsemeyle dinleyen değirmi sakallı, profesör kelimesini duyunca adeta hiddetlenmiş gibi kaşlarını çattı.

"Adı neymiş o profesörün?" diye sertçe sordu.

"Dirim Yurdu'nun sahibi Osman Bey."

Öteki korkunç bir şey görüyormuş gibi gözleri büyümüş, yerinden fırladı, "Tatlı canına acıman yok mu senin?" diye bağırmaya başladı. "Kim verdi sana o kasabın adını. Herhalde ortak olmalılar. Yanımda adını anma, içim fena oluyor. Daha bir buçuk ay önce aslanlar gibi kardeşimi öldürdü. Bıçağının altına yatanın sağ kalktığı görülmüş mü? Üstelik de soyguncunun başta gideni. Bin liranın yüzünü görmeden kan çıbanı bile deşmiyor."

Avni onun sözünü kesecek oldu.

"Bizde o kadar para ne gezer, devletin hastanesine gideceğim, bu profesörün asıl vazifesi oradaymış."

Öteki, cahil, tecrübesiz bir çocuğu düşüncesizce atacağı adımdan alıkoymak isteyen şefkatli bir baba gibi biraz üzüntülü, biraz hükmedici bir tavırla Avni'nin yanına sokuldu, "Daha beter ya," dedi, "adamın iflahı işte o hastane dediğin yerde kesilir. Belli, senin bu doktor milletinden haberin yok... Aslan kardeşim, orada hastaya bakmazlar, acamı doktorlara ders gösterirler. Ellerine bir düştün mü yakanı kurtarabilirsen aşkolsun. Kesip biçecek insan lazım onlara... Adamın karnını bir yardılar mı, yandı fıkara gayrı... Hasta olan yerini de deşerler, hasta olmayan yerini de... Oranın usulü öyle... Yeni yetişen doktorlar bakacaklar, afat olan yer ile sağlam yeri ayırt etmesini öğrenecekler. O profesör dediğin, hastaya elini bile değmez, başına kum gibi üşüşen parmak kadar oğlanlara, kızlara, "Kes şurayı, kes burayı!" der, o zibidiler de çalarlar bıçağı. Allah yardımcın olsun. Dedim ya, sana o mektubu veren doktor dostun değilmiş. Hadi, diyelim o eloğlu, senin kendi canına acıman da yok mu?"

Avni Akbulut dili tutulmuş gibi karşısındakinin yüzüne baktı kaldı. Birkaç kere yutkundu, fakat müthiş bir korku, gurbet ellerde çoluğun çocuğun bıçağıyla doğranmak korkusu, bütün vücudunu bir ter ve titreme halinde sarmıştı. Boğazından ses çıkmıyordu. Değirmi sakallı yatak komşusu elini yavaşça omuzuna koyarak, "Üzülme canım," dedi, "ama üzülme demek de boş laf, can pazarı bu. Velakin her şeyin çaresi bulunur. Doktorun da helal süt emmişi vardır elbette... Dedim ya, çok gezdik, dolaştık, çok masarif ettik ama şu doktorların iyisini, kötüsünü bilir olduk."

Bir parça kendini toparlamaya çalışan Avni, acele bir yardım bekler gibi iki elini birden uzatarak, "Kurbanın olayım, bildiğin bir insaniyetli doktor var mı? Hani şu böbrek işinden de anlayan bir doktor..."

Öteki, merhametli bir gülümsemeyle başını sallayarak cevap verdi:

"Üzülme dedim ya! Müslümanın Müslümana yardım etmek borcu. Bu hasta halinde İstanbul gibi yere derman aramaya gelmişsin, seni yüzüstü bırakmak hemşeriliğe sığar mı? Bak dinle beni: Şu koskoca şehirde bir tane esaslı doktor gördüm, o da Sağlık Yurdu'nun sahibi İrfan Bey. Bıçağının dokunduğu yerde illet kalmıyor. Eli pek hafif. Dört yerinden karnını deştiği adamlar bir hafta sonra Haydarpaşa'ya, trene yürüye yürüye gidiyorlar. Hele böbrek, ciğer, yürek ameliyatında Avrupa'da bile üstüne yok diyorlar. Bir muayenehanesi var, içindeki aletleri İstanbul'un bir hastanesinde göremezsin, Alamanya'dan hususi gelmiş. O röntgenler, o aynalar, o camekân içindeki pırıl pırıl gümüş makaslar, bıçaklar, o süt gibi beyaz ameliyat masaları, canım, anlatmakla tükenecek gibi değil ki... Hastanesi deniz kenarında, padişah saraylarının bitişiğinde. Yatağından başını kaldırıp baksan selatin camilerinden yedisini birden görürsün, limana giren bütün ecnebi vapurları ayağının altında. Dedim ya, tarifi mümkünsüz."

Avni Akbulut önce can kulağıyla dinlerken sonlara doğru mahzun bir tavırla başını sallamaya başlamıştı; karşısındaki belki de bunu fark ederek susunca, ümitsiz bir sesle mırıldandı, "Oraların fiyatı da ona göredir. Böyle lüküs yerler bizim için değil!"

Sağlık Yurdu'yla sahibini fazlaca övdüğünü anlayan adam, üstdudağından ön dişleri dökülmüş ağzına doğru uzanan kır bıyıklarını sağa sola sıvazladı, kül rengi gözlerini bir an küçültüp düşündükten sonra, "Yok canım," dedi, "sana söyledim ya, helal süt emmiş adam! Ondaki insaniyeti kimsede bulamazsın. Halden anlar, paran çıkışmazsa derdini ameliyatsız da sağaltır. Bir de tatlı konuşmaları var, hani insanın illetini diliyle çekip alıyor desem hilafsız..."

Avni şüpheyle başını salladı, "Benim derdim öyle tatlı dille ameliyatsız iyi olacak soyundan değil, bir böbrekte iki taş bu, bıçağı yimeden çıkar mı?"

Öteki güldü, "Tabii çıkar. İlaçla eritiverince aşağıdan dökülür gider. Bu doktorda öyle ilaçlar var ki, İstanbul'un bir hastanesinde bulamazsın, Alamanya'dan hususi gelmiş!"

Avni hâlâ tereddüt eder gibiydi, fakat öteki durmadan doktorların vicdansızlığını, bunlar arasında operatör İrfan'ın nasıl bir inci olduğunu, "Allah doktorları günahkâr kullarını cezalandırmaya yollamış, ama günahsız kullarını da yüzüstü komamış!" diyerek anlattı. "Tatlı canına acıman yok mu senin?" diye boyuna tekrarladı. Ertesi gün işini gücünü bırakıp onunla birlikte bu "helal süt emmiş" adama gitmeye de razı oldu. Gündüzki uykusuna rağmen hâlâ yol yorgunluğunu atamamış ve bu heyecanlı konuşmadan büsbütün harap düşmüş olan hasta, "Hayırlısı neyse o olsun," diyerek yatağına uzandı, sabaha kadar inleyip oflayarak, hatta bazen birdenbire gelen keskin sancıların tesiriyle bağırıp yerinden fırlayarak döndü, durdu.

Kuşluk vaktine doğru beraberce yola düzülüp operatör İrfan'ın muayenehanesine gittiler. Bu doktorun resmî işi olmadığı için öğleden önceleri de yerinde bulunuyordu. Değirmi sakallı hayır sahibi, "Yanında kaç paran var? Malum ya, yorganına göre ayağını uzat demişler. Paramız belli olunca tedaviyi, ilacı da ona göre tutarız, işin fantaziyasına kaçmayız."

Avni Akbulut bir taraftan, "Hastalığın ve tedavinin fantaziyası nasıl oluyor acaba?" diye düşünürken, bir taraftan da cebindeki paranın hesabını yaptı. Öyle göründüğü kadar da meteliksiz değildi. Nüfus memurluğunu bıraktıktan sonra elindeki bir bağ, bir de elma bahçesiyle gül gibi geçiniyor, ikisi de evli olan büyük oğullarının yardımıyla küçük oğlu Süleyman'ı ve bir tanecik kızı Feride'yi ortaokula gönderiyordu. Hastalığı için Niğde ve Kayseri'de ettiği masrafların topu yüz lirayı bulmazdı. Ama şimdi İstanbul'a bu derdi kökünden aldırmak için gelirken ihtiyatlı davranmış, yol parasından ayrı cebine altı yüz liracık koymuştu. Yanındakine, "Yüz elli liram var, yol parasıyla otel parası da içinde!" dedi.

Öteki birdenbire olduğu yerde, sokağın ortasında durdu, "Ciddi mi söylüyorsun?" dedi. "Bu parayla İstanbul'da yarana pansuman bile yapmazlar. Gittiğimiz doktor ne kadar da gözü tok olsa, gene masarifini alacak, çoluğu çocuğu bu yüzden ekmek yiyor, keseden veremez ya! O röntgen makinesi adamın içini dışını göstermek için ne kadar elektrik yakıyor, biliyor musun? Üstelik film de bulunmuyor. Ben rahmetli kardeşim için ne kadar aradım. Karaborsadan ateş pahasına alacaksın. Vazgeçelim bu işten de sen yol paranı yimeden Niğde'ye dön."

İşin şakaya gelmeyeceğini anlayan Avni, "Yok canım," dedi, "tanıdık hemşerilerden beş-on kuruş daha buluruz. Şu dertten bir kurtulalım da..."

Doktor onları pek bekletmeden kabul etti. Muaye-

nehanesi sahiden pırıl pırıl aletlerle doluydu. Avni artık alıştığı, fakat bir türlü sevemediği o acayip ilaç kokusunu yine duyunca hemen orada bıçak altına yatırmışlar gibi titremeye başladı. İçinden, "Gene düştük bu naletlerin eline," diye söyleniyor, bu andan itibaren artık hiçbir şeyin kendi elinde olmadığını, onlar ne derse itiraz etmeden yapmaya mecbur kalacağını biliyordu.

Kendisini beyaz örtülü, yüksekçe bir sedire yatırıp karnını iteleyen adama baktı: Bu kısa, kalın, yassı biriydi. Her an bir kalp durmasından ölüverecekmiş hissini veren kırmızı, şişkin, iri mesameli yüzü yağlı gibi parlıyordu. Dehşetli canı sıkılmış gibi bir hali vardı. Hastanın karnını, göğsünü, sırtını, ağzını, burnunu muayene ettikten ve Kayseri'de çekilen röntgen filmlerini gözden geçirdikten sonra, "Sizi kliniğe kaldırıp müşahede altına alalım, icap ederse ameliyat ederiz. Bünyenizin böbrekte taş yapmak temayülü var. Sıkı rejim, kuvvetli ilaçlar lazım," dedi.

Değirmi sakallı Borlu, "Müsaade buyur!" diye doktoru bir kenara çekerek Avni'nin de duyabileceği bir sesle, hastanın bu masarifi kaldıramayacağını, kendisini sıkıca bir muayeneden geçirip Almanya'dan gelen ilaçlarla derdine derman olmasını rica ettiğini söyledi. Avni söze karışıp, "Bilmem olur mu ki? Bana Kayseri'de bu taşlar ameliyatsız düşmez dedilerdi," diyecek oldu, fakat doktorun sert bir el hareketi onu susturdu.

"Düşmez ne demek? Taşın cinsine bağlı. İlaçla eriyen taş var, erimeyen var. Önce iyi bir tahlil yaptırıp bunu anlamalı, bünyenin hususiyetlerini her bakımdan incelemeli, tedaviyi buna göre tayin etmeli. Operatif müdahale en sonra düşünülecek şeydir. Öyle her karnı ağrıyana ameliyat diyen doktorlara pek güvenme. Bugün tababetin esası kimyadır. Cerrahlık yavaş yavaş maziye karışacak."

Bu ilmî mülahazaları pek iyi kavrayamayan ve doktorun yüzündeki can sıkıntısı ifadesinin artmakta oldu-

ğunu fark eden Avni, "Siz nasıl münasip görürseniz öyle yapalım, doktor!" diyerek razı oldu.

Bundan sonra yirmi gün kadar süren muayene ve tedavisinde Borlu hemşerisi Avni'yi hemen hiç yalnız bırakmadı. Elinden gelen her yardımı, her kolaylığı gösterdi. Ara sıra işlerinin yüzüstü kaldığından bahsetse bile, Avni'nin, "Siz artık zahmet etmeyin, ben kendim gider gelirim," yollu tekliflerini asla kabul etmiyor, onunla birlikte karaborsada röntgen filmi arıyor, bulunca pazarlığını kendisi ediveriyor, Avni'nin bünyesini iyice anlamak için her birine birkaç defa gittikleri bakteriyologlar, dahiliyeciler, mide mütehassısları, asabiyeciler, kalpçiler, gözcüler, kulakçılarla o konuşuyor, çeşit çeşit yapılan kan ve idrar tahlilleri için çeşit çeşit laboratuvarlara girip çıkıyor, raporları okuyup, tecrübelerine dayanarak izah ediyor, nihayet Doktor İrfan'ın reçetelerinde yazılı olup piyasadan kalkmış bulunan şifalı Alaman ilaçlarının el altından satıldığı yerleri o meydana çıkarıyor ve biraz pahalı da olsa, elde edilmesini sağlıyordu.

Bu gidip gelmeler üç hafta kadar sürdükten ve Avni Akbulut, hemşerilerden tedarik ettim diye diye cebindeki paranın dört yüz liradan fazlasını doktor vizitelerine, tahlillere, filmlere ve ilaçlara yatırdıktan sonra, bir gün Borlu hayır sahibi ortadan kayboldu. Otel kâtibine sorunca, "Nüfus kâğıdını alıp gitti," yollu kısa bir cevapla karşılaştı. Bir on lirayı daha gözden çıkarıp tekrar başvurduğu Doktor İrfan, yüzünde o korkunç can sıkıntısı ifadesiyle, ilaçlara devam etmesini ve birkaç ay sonra bir daha gelmesini söyledi.

Nasıl bir tuzağa düştüğünü yavaş yavaş anlayan Avni, büsbütün halsiz ve perişan, yatağına uzanıp düşüncelere daldı:

"Ülen Allah'ın sersem kulu, nasıl oldu da basiretin bağlandı? Borlunun kır sakalına mı kandın, tatlı diline

mi? Sen böyle dolaplara girecek adam mıydın! Gelgelelim şu kör olası hastalık insana göz açtırmıyor. Aman anam, bu sancılar böyle gelip gittikçe karşıma Azrail çıksa medet ya melaike deyip eline sarılacağım. İlaçların da bir faydasını görmedik! İnsaniyetine kurban olduğum doktorun bir kere yüzünün güldüğüne rastlamadım. Ne gidersin bilmediğin adama? Niğde doktorunun verdiği mektubu nerelere tıktık acaba? Koskoca profesörü bırakıp soyguncuların elinde kaz gibi yolundun, Avni Akbulut, senin ettiğini parmak kadar çocuklar etmez."

İnleye inleye karyoladan inip bavulunu karıştırdı, ikiye katlanmış mektubunu bulunca cebine yerleştirdi. Sonra iskemlenin kenarına ilişerek komodinin mermerinde parasını hesapladı: Oda kirasını haftadan haftaya ödemiş, perhiz yemekleri pişirttiği şişman hizmetçiye masrafları günü gününe vermişti. Şimdi yanında, yol parası içinde, yüz yirmi beş lirası vardı. Böbreğinde iki taşla kolunu sallaya sallaya Niğde'ye dönmeli miydi, yoksa şu profesörü bir denemek daha mı akıl kârıydı? Borlunun hastaneler için söylediklerini şimdi şüpheyle karşılıyor, "Devletin hastanesinde adamı çoluğa çocuğa doğratırlar mı? Attı köpoğlu köpek!" diye kendine cesaret veriyordu.

Hemen ertesi gün hastanenin yolunu tuttu. Elindeki mektubu önce kapıcıya, sonra koridorlarda rastladığı, doktor mudur, hademe mi belli olmayan beyaz gömlekli birkaç kişiye gösterdi. Nihayet "Bevliye" kliniğinin önünde sıra bekleyenlerin arasına karıştı. Etrafında şehirli köylü kadın erkek, yaşlı genç birçok insanlar; ellerinde birer kâğıtla başka servislerden gönderilmiş dar ve kısa pijamalı hastalar; koridorun bir başından öbür başına apış apış gidip gelen delikanlılar vardı. Öğleye kadar bir kenarda durdu. Doktoru yalnız görüp mektubu vermek istediği için ortalığın tenhalaşmasını beklemeyi muvafık bulmuştu. Kapının önündekileri teker teker içeri bıra-

kan hademeye birkaç kere sokulup, doktorun yanı kalabalık mı diye soracak oldu, fakat öteki cevap olarak, "Numara aldın mı?" deyince elindeki mektubu gösterdi, "Hususi konuşacağım!" dedi. Hademe, Avni Akbulut'un bütün ümidini bağladığı mektuba bir göz bile atmadan eliyle kenara itti, "Bekle öyleyse, çıkarken yanına sokulabilirsen verirsin!"

Orada durdukça bazı beyaz gömlekli asistan ve doktorların, sıraya filan bakmadan, hastalardan tanıdıkları herhangi birini arkasına takıp içeri soktuklarını gören Avni, açıkgözlük ederek bunlardan birinin peşine takıldı. İçeride on beş-yirmi kadar delikanlıyla iki kız vardı. İkisi de gözlüklü ve kısa boylu olan kızlar, orta yerde bir hastayı muayene eden, küçücük, sıska, buruşuk yüzlü, kır bıyıklı bir adamın etrafında dönüp ağzının içine bakıyorlar, delikanlılar kendi aralarında konuşup gülüşüyorlardı. Profesör olduğu anlaşılan ortadaki sıska adam, camları parladığı için gözlerini göstermeyen kocaman gözlüklerini bu gençlere dikerek, "Bakınız hanımlar..." diyordu. "Zahmet olmazsa siz de bakınız efendiler... Bu hasta bayan, bir müddet evvel lohusalık sıralarında... Nasıl efendim? Doğumdan önce mi başlamıştı?.. Evet efendim, şu halde hamileliğin sonlarına doğru, oldukça ağır bir eklampsi, yani havale geçirmiştir. Bu hastalığın böbreklerdeki komplikasyonlarını biliyorsunuz. Yani böbrek ensüfisyansı... Yani adem-i kifayesi... Evet efendim... Ama aradan bu kadar aylar geçtikten sonra... Nasıl efendim? Üç hafta mı? Evet, üç hafta geçtikten sonra bu şekilde egü bir üremi halinde tezahürü tıp literatüründe pek ender görülür. İnzarı ekseriyetle vahimdir. Nasıl efendim? Zevci misiniz efendim? Merak etmeyiniz, geçecek efendim. Hastayı kaldırsınlar."

İki hademe, yukarıdaki nisaiye koğuşundan sedyeyle indirdikleri hasta kadını tekrar alıp götürdüler. Kocası asistanlara ve talebeye sokularak, "inzarı vahim" tabiri-

nin ne demek olduğunu öğrenmeye çalışıyor, fakat hepsinden kaçamaklı cevaplar alınca telaşı büsbütün artıyordu. Nihayet profesöre başvurdu.

"Ölecek mi!"

Öteki, gözlüklerinin arkasında kaybolan gözlerini karşısındakine dikerek yumuşak bir sesle, "Biz doktorlar hiçbir hastadan ümidi kesmeyiz efendim!" dedi.

Hasta kadının kocası, bu cevabın derinliğini kavramak istiyormuş gibi düşünceli ve şaşkın, dışarı çıktı.

Profesörün gözleri bu anda önünde beliriveren Avni Akbulut'a ilişince, bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşları yukarı kalktı, alnı buruştu, o yumuşak, fakat her şeyden uzak sesiyle sordu, "Sizin neyiniz var efendim?"

Avni bir şey söylemeden Niğde hükümet doktorunun mektubunu uzattı. Profesör, hep kaşları kalkık ve alnı kırışık zarfı açtı ve içindeki kâğıda şöyle bir göz gezdirdi. Altındaki imzayı hatırlamak ister gibi biraz düşündü, sonra başını salladı ve Avni'ye dönerek, "Peki ne istiyorsunuz?" dedi.

Hasta hemen derdini anlatmaya başladı. Cebinden raporları, tahlil neticelerini, koltuğunun altından, sayısı onu geçen röntgen filmlerini çıkardı. İlk defa nasıl ameliyat olduğunu, sonra hastalığın nasıl yeniden teptiğini saydı döktü.

Bu sırada doktor muslukta ellerini yıkıyor, ispirtoyla ovuşturuyor, beyaz bir havluya kuruluyordu. Onun kendisini pek can kulağıyla dinlemediğini fark eden Avni, şimdi asistanlara, talebelere dönmüş, hikâyesine devam ediyordu. Sözünü tamamladığı zaman doktor da gömleğini çıkarmış, beyaz sadakor ceketini giymişti. Başasistana dönerek sordu:

"Neymiş?"

Öteki, birkaç doktorca kelime mırıldandı ve filmlerden birini uzattı. Profesör az önce yıkadığı ellerini kirlet-

memek için filme dokunmadı, asistanına tutturarak gözlerini büzdü ve dikkatle baktı. Sonra Avni'ye döndü:

"Böbreğinizde taş var."

"Biliyorum efendim."

"Aldırmanız lazım."

"Başüstüne efendim."

"Ama hemen ameliyat olmalısınız. Her geçen gün sizin için tehlikelidir."

"Hemen olsun efendim. Emredin bugünden yatayım."

Profesör, karşısındakinin ne demek istediğini ilk anda anlayamamış gibi başını arkaya atarak bir an düşündü, sonra başasistana dönerek, "Bizim serviste boş yatağımız var mı?" diye sordu.

"Hiç yok efendim."

Avni atıldı, "Birkaç gün beklerim, belki o zamana kadar boşalır."

Asistan cevap verdi, "Zannetmiyorum, yakında çıkacak hastamız yok. Sonra birçok da sıra bekleyen var."

Profesör kapıya doğru yürüyerek ilave etti, "Siz bilirsiniz, fakat hastalığınızın beklemeye tahammülü yok. Hemen bir hastaneye yatıp taşları aldırmalısınız."

Bunları söylerken kapıdan çıkmıştı, Avni'nin cevabını beklemeden koridorda hızla yürüdü gitti. Talebelerle asistanlar da arkasından odayı boşalttılar. Avni elinde raporları, filmleriyle orta yerde kalıverdi. Bu sırada içeri gelip ortalığı düzeltmeye koyulan o kapıdaki hademe, onun hâlâ odada dikildiğini görünce, "Ne bekliyorsun?" diye sordu. Avni dertleşecek kafa dengi birini bulmuş gibi ona Kayseri'den başlayarak böbreğinin hikâyesini anlatmaya kalkınca hademe eliyle sözünü kesti, "Doktor Osman Bey'in burada bunları dinleyecek vakti yok. Görmedin mi, işi başından aşkın. Burası fakir fukara yeri. Sen efendi adamsın, git derdini muayenehanesinde an-

lat. Dirim Yurdu'nun sahibidir, saat dörtten sonra hep orada bulunur. Al istersen adresini vereyim."

Gömleğinin cebinden çıkardığı irice bir kartı hastanın eline tutuşturdu, işine koyuldu. Kafasının içinde hep o acayip, bütün iradesini elinden alan ilaç kokusuyla hastaneden ayrılan Avni, ağır ağır yürüyerek otele geldi, perhiz yemeğini bile yiyemeyerek sadece bir çay içti ve bir saat kadar dinlendikten sonra, hemen kapının önünde duran tramvaylardan birine atlayarak Dirim Yurdu'nun yolunu tuttu.

Profesör Osman, onu hastanedekinin tersine büyük bir alakayla muayene etti, hatta tatlı dilini Borlu o kadar övdüğü halde suratı hep canı sıkılmış gibi duran Doktor İrfan'ın aksine Doktor Osman sahiden tatlı dilli, güler yüzlüydü. Bütün filmleri, raporları teker teker gözden geçirdi, birçok şeyler sorup soruşturdu, nihayet, aralarında tam bir itimat bağı kurulduğuna kanaat getirince, ellerini Avni'nin omuzlarına dayayarak, "Bak kardeşim," dedi, "sana hastalığının mahiyetini iyice anlattım, cahil bir insan değilsin, hayatını, aileni düşünmeye mecbursun, kararını ver. Tek çare ameliyattır. Taşı çıkarırız, birkaç ay da sıkı perhiz eder, vereceğim ilaçları alırsın, Allah'ın izniyle bir şeyciğin kalmaz."

"Hastanede de söyledim ya doktor, emrin neyse öyle ederim. Beni hastaneye yatırıver."

"Fakülte hastanesine yatıramam; hem yer yok hem de hastalığın öyle fevkaladeden yatırılmanı icap ettirecek mahiyette bir şey değil. Basit bir böbrek taşı. Yer açılmasını beklemek ister de sıraya girersen aylar sürer, halbuki hastalığının buna tahammülü yok. Bak düşün, taşın. İstersen benim kliniğe yatırayım, ama senin için biraz masraflı olur."

Avni, doktorun gözlüklerinin içine bakarak, "Yani ne kadar olur doktor bey?" dedi. Burnunu, kafasını yine o

uğursuz ilaç kokusu dolduruvermişti. Gözleri kararıyordu. Doktorun zayıf yüzünün hafif bir gülümsemeyle buruştuğunu hayal meyal fark etti ve uğuldayan kulakları onun yumuşak, cana yakın sesini uzaklardan gelir gibi işitti, "Yatak parası ve ameliyat için bin lirayı göze almalısın."

Avni'nin kafasını saran bulut bir an için açılır gibi oldu. Boğuk bir sesle, "Aman doktor!" dedi. Profesör hep o tatlı gülümsemesiyle sözünü kesti, "Söyledim ya, biraz masraflı olur. İstersen tekrar Kayseri Hastanesi'ne başvur. Ama vilayet hastaneleri ve doktorları... sen daha iyi bilirsin ya, başından geçti..."

"İyi ama doktor, bin liranın yolu nerede?"

Öteki bütün yüzünü kaplayan tatlı bir gülüşle, "Bunu bana mı soruyorsun? Bilsem vallahi söylerdim," dedi. Şakaya katılacak halde olmayan Avni eliyle kulağının arkasını kaşıyarak kendi kendine mırıldandı: "Çoluk çocuğa yazıp bağla bahçeden birini sattırmalı mıydı? Can her şeyden üstün." Sonra doktora döndü: "Bana biraz ikram edemez misin, bak sana talebenden mektup da getirdim."

"Ha, kim o çocuk? İsmi yabancı değil ama bir türlü hatırlayamadım. Neyse, şimdi seninle bakkal pazarlığı yapacak değiliz; dedim ya, düşün taşın, kararını ver. Ben her gün öğleden sonra buradayım."

İlaç kokusu, yorgunluk, açlık, geceleri sancılar yüzünden uyuyamamak hastayı öyle bir hale getirmişti ki, kafasında şu anda, "Ne olacaksa hemen olsun," düşüncesinden başka bir şey yoktu. Tekrar doktor doktor dolaşmak, röntgenlerde soyunmak, iğnelerle kan aldırmak, şişelere işemek, bekleme odalarında saatlerce, günlerce pineklemek, artık bunların hiçbirine dayanamayacaktı. Sönük gözlerini ağır ağır Profesör Osman'a çevirerek, "Niğde'ye mektup yazalım da bizim elma bahçesini satsınlar bakalım. Şimdi mahsul mevsimidir, herhalde para eder," dedi.

"İstersen bir telgraf yaz, ben hemen gönderteyim. Sen de git, otelden eşyalarını al, buraya naklet. Para gelir gelmez ameliyatı yaparız."

Bu işler o gün tamamlandı. Avni, hastane için hususi satın aldığı mavi yollu tişört pijamayla beyaz karyolasının kenarına oturarak Niğde'den para gözledi. Her geçen gün hesabını hiç yoktan on beş lira artırıyor ve hasta bazen, "Bu mevsimde bir bahçe satmak bu kadar sürdürülür mü? Kendi soyumuzda bile halden anlayan olmadıktan sonra..." diye söylenerek Niğde'dekilere kızıyor, bazen de, "Ne diye para gelesiye kadar otelde kalmadım da doktorun sözüne uyup buraya taşındım ki? Otelin gecesi bir buçuk liraydı. Bu hastalık bende akıl komamış, belli," diye kendi kendine içerliyordu. Kliniğe yattığının on birinci günü telgraf havalesiyle bin iki yüz lira geldi, hemen ertesi gün, ikindi vaktine doğru, ameliyat masasına yattı.

Henüz narkozun tesiriyle sersem bir halde gözlerini aralayınca ilk gördüğü şey Doktor Osman'ın gülümseyen yüzü oldu.

"Nasılsınız? İyisiniz ya!" diyordu, "On beş güne varmaz kalkarsınız. Çıkardığım taşı görmek ister misin? Fındık kadar... Bak!"

Avni daha iyice açamadığı dumanlı gözleriyle doktorun elindeki yuvarlak şeye baktı, sonra biraz geride duran asistanla hemşireyi de süzerek güçlükle mırıldandı, "Teşekkür ederim doktor... Öbür taş da böyle kocaman mı?"

Profesör Osman karşısındakinin ne dediğini anlamayarak iri camlı gözlüklerini arkasındakilere çevirdi. Genç asistan yatağa yaklaştı, "Hangi taş?"

O zaman hastanın gözleri büyük bir korkuyla açıldı, karşısındaki üç beyaz gömlekliyi birer birer dolaştı, hırıltılı bir sesle sordu, "İki taş olacaktı, doktor! Ocağına düştüm, birini içerde mi kodun yoksa?"

"Kim söyledi iki taş diye?"

"Kayseri'de söylediler. Röntgen öyle gösteriyormuş."

Profesör ve asistanı filmlerin bulunduğu zarfı açtılar, pencerenin yanına gidip uzun uzun baktılar; biri baktıktan sonra elindekini ötekine veriyor, yeni aldığını gözden geçiriyordu. Odada çıt yoktu. Ara sıra iki doktor birbirlerine filmde bir şey gösteriyorlar, fakat tek söz söylemiyorlar. Nihayet Profesör Osman hastaya yaklaştı, "Zannetmiyorum!" dedi, "Gerçi filmin orası biraz bulanık ama Kayseri Hastanesi'nin röntgenine pek güvenilmez, bu taşın gölgesi düşmüş olacak. Belki sen de film çekilirken biraz kımıldadın... Ben böbrekte başka bir taşa rastlamadım. Hiç merak etme."

Bundan sonraki günler, hatta haftalar, hatta aylar Avni Akbulut için yarı rüya halinde geçtiler. Sanki ameliyat gününde yapılan narkozdan hâlâ kurtulamamıştı. Doktorlar o gün filmleri alıp götürmüşler ve bir daha ortaya çıkarmamışlardı. Her gün birkaç kere yanına geliyorlar, "Nasılsın? Bir şikâyetin var mı?" diye soruyorlar, bazen hemşire pansuman yaparken bulunuyorlar, fakat ikinci taş meselesini hiç açmıyorlardı. Bu halde bir ay kadar yattıktan sonra, –dikişler almalı daha sekiz gün olmuştu– Avni'de tekrar sancılar başladı. Yeniden röntgenler, idrar tahlilleri, konsültasyonlar yapıldı. Profesör, "Senin bünyen taş yapmaya çok müsait, böbrekte gene kilsi bir teşekkül ihtimali var. Esaslı bir müdahale daha icap edecek galiba!" dedi.

Niğde'ye tekrar acele telgraflar çekildi, satılan bağın parası bu sefer yirmi günde geldi. İkinci ameliyat için Avni'yi masaya yatırdıkları zaman, eski nüfus memuru bir deri bir kemik kalmıştı. Gözleri bir şey seçemiyor, kulakları uğulduyor, sesi fısıltı halinde çıkıyordu. Yüzüne maskeyi koydukları zaman bu uykudan bir daha uyanamayacağını sanıyor, ama buna o kadar üzülmüyordu.

Ameliyat bir saate yakın sürdü. Doktor hem yarayı

kesiyor, derinlere gidiyor, hemşirenin uzattığı makası, bıçağı, pensi alıyor, eğiliyor, doğruluyor, hem de bu aralık asistanıyla konuşuyordu, "Bizim şu adadaki köşkün banyosuna ne renk fayans koydurayım, bir türlü karar veremedim. Mavi kasvetli olacak, pembe de yatak odasına uymuyor... En güzeli filizî ama piyasada iyisi yok. Ne halt etmeli bilmem!"

Nihayet böbrekten leblebi kadar bir taş daha çıktı, fakat iki ay gibi kısa bir zamanda iki defa üst üste bıçak yiyen bu ufacık et parçası da artık canından bezmiş gibiydi: Taşı aldıkları yerde beliren ince bir kan sızıntısı bir türlü durmuyordu. Profesör Osman, "Ne yapacağız?" der gibi gözlüklerini asistanıyla hemşireye çevirdi. Beş dakikadan fazla beklediler, kan ne azalıyor ne çoğalıyor, hep aynı şekilde, hafif hafif sızıyordu. Hastanın zayıf vücudunda kımıldamalar başlamıştı. Birkaç dakika daha beklediler. Böbreği böyle kanar halde bırakarak yarayı kapamak, hastanın yüzde yüz ölümü demekti. Profesör, asistanıyla birkaç kelime konuştuktan sonra tekrar makaslarını, bıçaklarını, eline aldı, böbreği etrafına bağlayan çeşit çeşit etleri, sinirleri kesti, inceli kalınlı damarları düğümledi, bir anda pörsümüş gibi gevşeyen bu morumsu et parçasını beyaz bir küvetin içine bıraktı, sonra yorgun bir sesle asistanına yarayı kapatıp dikmesini söyledi, alnında beliren terleri gömleğinin koluna silerek musluğa, ellerini yıkamaya gitti.

Avni Akbulut yatağında kendine gelip ölmediğini, yalnız böbreğinin çıkarıldığını, artık bir tek, o da ameliyatlı böbrekle kaldığını öğrenince pek şaşırmadı, başını öte tarafa çevirip gözlerini kapadı. Haftalarca bu halde yattı. Artık iki günde bir uğrayan doktora, her gün pansumana gelen asistana da bir şey söylemiyor, bir şey sormuyordu. Yalnız günün birinde Profesör Osman yatağının kenarına oturup yalancıktan gülmeye çalışan bir

yüzle, artık hastalığının tamamen iyi olmuş sayılabileceğini, tek böbrekle kalmanın öyle pek korkulacak bir şey olmadığını, çünkü insan bünyesinin böyle hallerde bütün dikkatini, bütün gayretini öteki böbreğe vererek onu adamakıllı kuvvetlendirdiğini ve artık Avni için Niğde'ye dönüp istirahat etmekten ve hâlâ akmakta olan yarasını haftada iki defa doktora, hatta bir sıhhat memuruna pansuman ettirmekten başka bir iş kalmadığını söyleyince, hasta o fersiz gözlerini karşısındakinin yüzüne dikti, ağır ağır, fakat sarsılmaz bir sesle, "Yok doktor," dedi, "beni bu halimle sokağa atamazsın. Gayrı sattırıp parasını getirtecek bağ, bahçe kalmadı ama, gene de beni bu halimde sokağa atamazsın. Ben bu halimde memlekete dönecek olursam, bana sokaktaki itler bile güler. Ya bu yara kapanır, dermanım yerine gelir, yürüye yürüye trene giderim, ya bu karyolada ölürüm. Çoluğun çocuğun başına bela olmam. Kolumdan tutup atsan bile kapının önünden bir adım gitmem, geleni geçeni başıma toplarım. İşte, kendin düşün artık."

Bu sözlerden sonra hastanın gözlerini kapayıp başını öteye çevirdiğini gören doktor, sesini çıkarmadan odadan çıktı, gitti. Avni bir hafta kadar bekledi, her kapı açılışında yüreği oynuyor, "Acaba sokağa atarlar mı ki? Bu halde Niğde'ye, çoluğun çocuğun yanına nasıl varırım?" diye düşünüyor, pansumana gelen asistanla hemşirenin yüzlerine dikkat ve korkuyla bakıyordu. Ama onların kendisine karşı muameleleri değişmemişti. Hep aynı nazik dalgınlıkla sargılarını çözüyorlar, "Nasılsınız?" diye sorduktan sonra hep aynı şekilde, cevap beklemeden birbirleriyle konuşuyor ve odadan çıkıyorlardı...

Bir gün Profesör Osman, o zorla gülen yüzüyle odaya girdi. Hemşireyle asistan da arkasındaydı. Kırışık alnını yatağa doğru eğerek hastayı sıkı bir muayeneden geçirdi, birçok şeyler sordu, hâlâ kapanmayan yarayı kendi

eliyle açtı, tabelayı ve ameliyattan sonra çekilen röntgen filmlerini asistanıyla birlikte bir daha gözden geçirdi, sonra Avni Akbulut'a dönerek, "Hastalığın bu safhası talebe için çok enterasandır, sizi yarın fakülte hastanesine kaldıracağız!" dedi.

1945

CIGARA

Cıvık, yağmurlu bir havada Beyoğlu'nda yürüyordum. Vakit gece yarısına yaklaşmıştı. Sokaklarda sarhoşlar, barların önünde otomobiller vardı. Birkaç saçı boyalı kadın sık sık arkalarına bakarak çabuk adımlarla yürüyor, bir bekçi ile bir polis sokağın başında münakaşa ediyordu. Elektrikli ilanların önünden bir an aydınlanıp geçen iri, seyrek yağmur damlaları yere birer tükürük gibi düşüp yayılıyor, çamurlu asfaltı daha yapışkan bir hale getiriyordu.

Bir dörtyol ağzındaki genişçe bir meydanın kenarında dört-beş çocuğun kavga ettiğini gördüm. Anaya avrata söven ince seslerin arasına acı bir vızıldama karışıyor, arada sırada keskin bir çığlık, boz renkli gökyüzüne doğru yükseliyordu. Biraz yaklaşınca, yalınayak, yırtık gömlekli, en büyüğü on yaşında kadar dört çocuğun, epeyden beri sürdüğü anlaşılan bir kavgayı bitirmek üzere olduklarını anladım. Biraz irice yapılı, fırlak dişli, kırmızı saçlı, çokbilmiş bakışlı bir oğlan, kendisini kolundan tutup sürüklemeye çalışan bir çocukla birlikte uzaklaşıyor, bu arada ikide bir arkasına dönüp bakıyordu. Duvarın dibinde, kaldırımın çamurlarına düşüp dağılmış beş-on gazetenin yanında duran korkunç derecede sarı yüzlü, ufak, kalkık burunlu bir çocuk, burnunu elinin tersine

silerek ağlıyor ve yanında kalıp yerdeki gazeteleri toplamak isteyen arkadaşının, "Haydi, sen de topla da, artık gidelim Kemal!" diye ısrar edişine kulak asmadan, suratına dökülen açık kahverengi saçlarını eliyle iterek, beş-on adım kadar uzaklaşmış olan kırmızı saçlının arkasından, "Ben sana gösteririm, orospu evladı!" diye bağırıyordu. Kırmızı saçlı bunu duyunca kolundaki arkadaşını silkelediği gibi geri koştu, korkudan büyümüş gözlerle kaçmak isteyen Kemal'i daha üç adım atmadan yakaladı, hiç telaş etmeden, sadece dişlerini sıkıp küfürler mırıldanarak, rasgele tokatlamaya başladı. Kurtulmak için çırpınan oğlan avaz avaz bağırıyor, yerden topladığı gazeteleri tekrar çamura fırlatan arkadaşı araya girip, "Sen ona uyma, Esad Ağabey, ben onu eve götürürüm!" diye kırmızı saçlıyı teskine uğraşıyor, Esad'ın arkadaşıysa, canı sıkılmış bir halde ellerini pantolonunun ceplerine sokmuş, iki-üç adım uzaktan seyrediyordu.

Sokaktan, yanlarında birer karıyla geçen insanlar bu gürültüye başlarını çevirip bakıyorlar, sonra gülüşerek yollarına gidiyorlardı. Yalnız, meyhanelerde çiçek satan topal bir Rus karısı bir dükkân camekânına dayanmış, iri gözlerle çocuklara bakıyordu. Yüzünde hem dehşet hem meraka benzeyen garip bir gerilme vardı. Ben birkaç adım ilerleyerek çocukların arasına girdim, ikisini de yakalarından tutup ayırdım, sonra kırmızı saçlıya, "Hadi bakalım, çek arabanı, utanmıyor musun?" diye sertçe söyledim. Esad beni bir an dikkatle süzdü. Yüzüme doğru kaçamak bir göz attı. Nedense gözüne kestirememiş olacak ki, ağır ve gururlu bir edayla yavaş yavaş uzaklaştı, fakat dört-beş adım gittikten sonra başını çevirerek, "Söyleyin o piçe de ağzını tutsun!" dedi. Yeniden küfürlere başlamak üzere olan Kemal'i susturdum. Her tarafı ıslanmış olan gazeteleri toplamak için yere eğilen arkadaşına, "Bırak çocuğum, artık onlar bir işe yaramaz. Kaç

paraysa ben vereyim!" dedim. Küçük Kemal benim bu teklifime en küçük bir alaka bile göstermedi. Sadece vızıldayarak ağlıyor, anlaşılmaz küfürler mırıldanıyordu.

"Gazeteler senin mi?" diye sordum.

İlk defa olarak yüzüme baktı, ama hiç görmeyen gözlerle baktığını ve bu sırada kafasının çok başka şeylerle dolu olduğunu derhal fark ettim. Sorduğumu tekrarlayınca başıyla "evet!" diye işaret etti, hafifçe silkinerek yakasını elimden kurtardı, kenardaki dükkânın çıkıntılı köşesine dayanarak sessizce bekledi. Öteki çocuk yerdeki gazeteleri sayıyor; ikide birde gözlerini kaldırıp beni süzüyordu. Meydan tenhalaşmıştı. Yan sokaktaki bardan hafif bir dans müziği işitiliyor, Kemal ara sıra burnunu çekiyordu. Öteki doğruldu, inanmaz gözlerle yüzüme bakarak, "Yedi gazete amuca, kırk iki kuruş eder!" dedi. Sonra, sanki cevabımdan korkarmış gibi başını arkadaşına çevirdi, "Hadi Kemal, gidelim artık!" dedi.

Cebimden bir elli kuruş çıkarıp uzattım:

"Kardeş misiniz?" diye sordum.

"Hayır, bir mahalleliyiz!"

"Nerede oturuyorsunuz?"

"Tophane'de!"

Parayı Kemal'in cebine koydu, "Hadi be Kemal, aldık parayı işte... gidelim artık!.." diye ötekinin kolundan tuttu. Fakat Kemal şiddetle elini çekti, aynı vaziyette kaldı.

"Ne diye kavga ettiler? Gazete satmaktan mı?"

"Yok canım, Sulbiye yüzünden!"

"Sulbiye de kim?"

"Bizim mahallede. Önce Esad'ı dost tutuyordu. Sonra Kemal'e döndü. Öteki boyuna kıza dayak atıyordu. Üç gün, beş gün, en sonunda kız Kemal'e kaçtı..."

"Esad buna mı kızdı?"

"Geçen akşam sinemanın arkasındaki arsada üst üs-

te yakalamış. Kızın ağzını yüzünü paçavraya çevirdi ama Kemal kaçmış. O günden beri arkasını kovalıyordu. Bir daha konuştuklarını görürsem bıçaklarım, diyor!"

Duvara dayanıp gözlerini sokağın çamuruna, sarı ışıkların aksettiği ve iri damlaların düşüp noktaladığı pis sulara diken Kemal'e baktım, kulağının dibinde anlatılanları hiç duymamış gibi hareketsiz duruyordu. Arkadaşı onu tekrar çekelemeye başladı:

"Hadisene be Kemal... ne bekliyorsun be! Gidelim be!"

Kemal onu eliyle itti:

"Sen gideceksen git ulan! Bana karışma!"

Öteki bir an düşündü, sonra omuzlarını silkerek, "Canın isterse!" dedi, yürüdü. Barın önünden geçerek yokuştan aşağıya doğru uzaklaştı.

Ben Kemal'e sokuldum, bir elli kuruş daha uzatarak, "Hadi Kemal, bunu da al da git evine yat artık!" dedim.

O, parayı cebine koyduktan sonra tereddütle birkaç adım attı. Sonra kaldırımın kenarında aynı şekilde dalgın, durup beklemeye başladı.

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Yağmurda adamakıllı ıslanmıştım. Çocuğun yanından uzaklaştım, karşı kaldırıma vardığım zaman, yan sokaktan gelen dans müziği sesleri kuvvetlendi. Başımı çevirince barın ışıklı kapısı açılıp dışarıya iki sarhoş delikanlının çıktığını gördüm, birbirlerine yaslanarak sallana sallana caddeye doğru yürüdüler.

Kemal hâlâ köşede duruyor, fakat barın kapısına dikkatle bakıyordu. Sarhoşlar uzaklaşır uzaklaşmaz oraya koştu, yere eğildi, biraz evvel çıkanların attığı bir cıgara izmaridini alıp eliyle çamurunu temizleyerek ağzına götürdü, sıkı sıkı birkaç nefes çekti, gözlerinin parladığını uzaktan görüyordum. Hızlı adımlarla benim tarafıma yürüyor, ama benim oradan kendisine baktığımı herhalde

görmüyordu. Önümden geçerken eğildim, yavaşça kolunu tutarak, "Ne o, Kemal?" dedim. "Bu yaşta cıgara mı içiyorsun?"

Yüzüme şöyle yandan bir baktı, kolunu kurtardı, sonra beni şiddetle bir kenara itip, "Hastir ulan!" dedi, hızlı hızlı çektiği cıgaranın dumanını sert sert üfledi; gergin, çabuk adımlarla ve çıplak tabanlarının izini kaldırımın çamurlu asfaltında bırakarak Beyoğlu'nun ışıklı, tenha sokaklarından birine daldı, kayboldu.

1945

MİLLET YUTMUYOR

Büyükşehirlerimizden birinin parkında her sene kurulan bir panayırda çeşit çeşit eğlence yerlerinin arasında geziyordum. Koskocaman dönme dolaplar, atlı karıncalar, esrarlı mağaralar, motosikletle dolaşılan ölüm silindirleri, bira, şarap büfeleri, nişan atma yerleri, türlü türlü piyangolar, vücutsuz başlar, elli santimlik cüceler, görülmemiş varyeteler, altı ayaklı danalar, burnuna kadar bütün vücudu kıllı yaradılış cilveleri, güldüren aynalar insanı önlerinde durmaya, içeri girmeye zorluyordu. Her salaşın önünde, kâh iskemle üstünde kâh kerevete çıkarak bağıran sırmalı fistanlı, Kafkas elbiseli, sarıklı, silindir şapkalı, kalpaklı, fesli kadınlar, erkekler, çocuklar cırlak sesleriyle sanki yolu kapıyordu.

Meşin bir topa vurarak pazı kuvveti denenen bir yerde durmuş, gerile gerile yumruk savuran, sonra sırıtarak ibrenin kaça kadar çıktığına bakan delikanlıları seyrediyordum. Arkamdan doğru kalın, çatlak, hatta biraz da bıkkın bir sesin durmadan homurdandığını fark ettim:

"Haydi bayanlar, baylar!.. Görülmemiş numaralar burada. Bu panayırın en büyük hünerleri içeride. Milli oyunlar, modern danslar, ağlatıcı dramlar, güldürücü komediler... İspiritizma, manyatizma, illüzyonizma numaraları... Dünyanın en büyük kadın ve erkek artistleri içeride... Görmeden geçmeyin!"

Başımı çevirip bakınca, birkaç akşam evvel uğradığım külüstür bir salaş tiyatrosunun önünde olduğumu fark ettim. İçeriden yorgun bir davulla cızırtılı bir klarnetin birbirine uymayan gürültüsü geliyordu. Salaşın önündeki kocaman bir levhada, lüzumundan fazla acemice çizilip boyanmış yarı çıplak bir kadın resmi, tek ayağının başparmağı üstünde güya dans ediyordu.

Geçen gün gittiğim için içerideki harika numaraların ne olduğunu biliyordum: Öksürüklü, sıska bir kız, parçalanmış mantar ayakkabılarını tozlu tahtalara vurup boyalı saçlarını uçurarak aklınca Lakonga yapıyor, arkasından kırk yaşlarında altın dişli bir orospu eskisi Sepetçioğlu oyununu kepaze ediyor, daha sonra da şivesi bozuk, ayağı yemenili, pantolonu dizlerinden ve kıçından yamalı geveze bir adam, siyah bir gözlük takarak hokkabazlık numaraları diye, ucuz eğlence kitaplarına geçmiş iplik yutma, yumurta saklama hünerleri gösteriyordu. Kırılacakmış gibi sallanıp gıcırdayan tahta iskemlelerin üzerinde bu zavallı marifetleri gördükten sonra insan, verdiği paraya bile acıyamayarak dışarı çıkıyor, bir daha buranın önünden geçerken yüzünü isteksiz bir gülüşle buruşturuyordu.

Gişede oturup bir türlü gelmeyen müşterileri bekleyen patron başını dışarı uzattı, bir an sesini keser gibi olan çığırtkana, "Bağırsana be!" diye ihtar etti.

Öteki, gişedekine yandan bir göz attı.

"Millet artık yutmuyor!" dedi, fakat sonra avazı çıktığı kadar haykırarak: "Haydi baylar, bayanlar! Böylesini başka yerde göremezsiniz! Panayırın tek incisi, görülmemiş harikalar meşheri..."

Sonra yarı kendisine, yarı gişedekine hitap eder gibi yavaş bir sesle devam etti: "Sahiden böylesini başka yerde göremezler... Bir giren bir daha kapıya bile sokulmuyor. Çıkarken bizi sopayla dövmediklerine şükür!"

Tekrar yüksek sesle: "Estetik danslar... İlmin sırrına eremediği en son keşif hokkabazlıklar... Eşine rastlanmayan Şark oyunları... Türk sazının bayıltıcı nağmeleriyle süslenen, ses kraliçelerinin okuduğu şarkılarla bezenen, firavunlar diyarı, ehramlar ülkesi, harikalar dünyasından Şark'a koşan sonsuz aşkların yakıcı güneşinin cehenneme çevirdiği, heyecandan azamet, sevgiden ıstırap, inkisardan azap toplayan büyük memleket dram komedisi... Buyurun, bir bakın, beğenmeyenin parası geri verilecek."

Yoldan geçenler bu gürültüye sırıtarak bakıyorlar, ama hiç duraklamadan yürüyüp gidiyorlardı. Bütün gayretinin, gırtlağını yırtarcasına bağırmalarının, geçenlerin yakasına sarılacakmış gibi ellerini uzatmalarının bir fayda vermediğini gören çığırtkan, bitkin bir halde gişedeki patrona dönerek, "Yutmuyorlar usta, yutmuyorlar!.." diye homurdandı. "Pılıyı pırtıyı toplayıp dükkânı kapatmaktan başka çare yok!"

Öteki bir an gözlerini dikip düşündü, sonra, "Ulan o zaman ne halt ederiz?.. Topumuz sürünürüz be... Bir ümidimiz bu panayırdaydı! Ne diye başka yerlere gidiyorlar da bize gelmiyorlar?.. Sen bağır!" dedi.

"Başka yerlerde görülecek şey var da ondan, usta... Millet avanak değil..."

"Kızlardan birini dışarı çağır da kendini göstersin bari!"

"Aman usta, bu modası geçmiş mallarla adam kandıramayız. O kaknemleri bir gören bir kurşun atımı uzağa kaçar... İçeride ne olduğunu bilmeden giren olursa ne nimet..."

Davulla klarnet, birdenbire gırtlaklarına basılmış gibi, seslerini yükselttiler, müthiş bir gürültü kapıdaki basma perdenin arkasından, sanki etraftaki satıcıların, salaşçıların bağrışlarını boğmak ister gibi son ve ümitsiz bir gayretle, sokağa yayıldı.

Kapıdaki çığırtkansa, ne söylerse söylesin, ne yalan atarsa atsın, ne kadar çırpınırsa çırpınsın bir faydası olmayacağını, bu oyunu bir kere gafletle seyredenlerin bir daha aynı tuzağa düşmeyeceğini, bütün panayır halkının bu hileyi öğrenmesine yetecek kadar zaman geçtiği için artık hiçbir ümit kalmadığını bildiği halde nankör işine devam ediyor; bir kere başlanmış olan bu çıkmaz oyunu, binde bir ümitle de olsa devam ettirmenin, yarıda kesip karanlık bir boşluğa doğru yürümekten daha ehven olduğunu düşünerek, dermansız, boğuk sesine yeni bir hız vermeye çalışıyor, "Başka yerlerin reklamına aldanmayın... Sanatın, ilmin, hünerin göklere çıktığı yer burası! Baylar, bayanlar, teşrif buyurun!.." diye sağına soluna yalvarıyordu.

1945

BAHTİYAR KÖPEK

Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. "Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?" diyorlar. "Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplayan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden; cezaevlerinde ruhları kemirile kemirile eriyip gidenlerden; doktor bulamayanlardan; hakkını alamayanlardan başka yazacak şeyler, iyi güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?"

Hiç olmaz olur mu? Arayıp, bulup görmek lazım. Bunun için de kenarı köşeyi araştırmak istemez. Her şey apaçık ortada, göz önünde. Sade güler yüzlü, bahtiyar insanlar değil, bahtiyar köpekler bile var. Ben de karar verdim, bu sefer açlıktan, ıstıraptan, nefretten değil... rahattan, tokluktan, sevgiden bahsedeceğim.

Oturduğum semtin sokakları geniş ve asfalt. Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinceye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar, caddeye gölge vermese bile güzellik veriyor. Sabahları yaya kaldırımında şık giyinmiş genç anneler, renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gürbüz, iyi beslenmekten yüzle-

rine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler. Çeşitli oyuncaklarını ipekli örtülerinin üstüne seren, bir eliyle çıngırağını sallarken ötekiyle uzun bir düdüğü ağzına götüren bebeklerin yanında, bukleli saçlarını savura savura annelerine bir şeyler anlatan biraz daha büyücek çocuklar yürür. Ara sıra genç annelerin birkaçı yan yana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olmak işini, dört-beş adım gerilerden gelen temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar. Yolun kenarındaki küçük parkın kum bahçesinde miniminiler kovaları, kürekleriyle saraylar, nehirler halkeder, sonra bir yumrukta yıkarlar. Bir kenardaki kanepede beyaz başlıklı bir mürebbiye yabancı dille bir kitap okur. Başörtülü bir hanım, ağlayan torununu avutur, başka bir kanepede üç-dört şirin anne yün örüp ahbap çekiştirir. Her şey aydınlık, her şey rahattır. Yalnız hepsinin yüzünde garip bir can sıkıntısı ifadesi vardır. Elle tutulamayacak kadar ince, asla yırtılmayacak kadar sağlam bir ağ halinde onları saran bu can sıkıntısı, biraz dikkat edince, kahkahalarda boş bir çınlama, gözlerde soğuk bir alakasızlık halinde kendini gösterir. Söyleyen de, dinleyen de o anda başka bir şey düşünüyor gibidir, halbuki hiçbir şey düşünmezler. Ama bundan şikâyetçi değildirler; hatta canları sıkıldığının bile farkında değildirler. Boş da olsa gülerler ve hallerinden memnun olmasalar da hayatlarında bir değişiklik istemezler.

Yakası kapalı kahverengi çuha elbisesinden bir odacı, bir kavas yahut kibar bir evde uşak olduğu anlaşılan genç, iriyarı, yakışıklı bir adam bu caddede her sabah küçük bir köpek gezdirir. Açık kahverengi tüyleriyle uzun kulakları yerlere kadar sarkan ve yüksekliği bir karıştan fazla olmayan köpek, meşin tasmasına bağlı yine meşinden örme bir yuların arkasından tıpış tıpış gider. Adam yürüyüşünü köpeğinkine uydurmuştur. O biraz

duraklayacak olsa kendisi de bekler. Köpeğin keyfi yerine gelip tekrar yürümeye başlayınca o da yürür.

Serince havalarda köpeğin üzerinde kenarları lacivert şeritli kahverengi çuhadan güzel bir hırka vardır. Hayvanın dört bacağından geçip karnında düğmelenen ve sırtında kalıp gibi yapışmasına bakınca usta bir terzi elinden çıktığı anlaşılan bu hırka pırıl pırıl fırçalanmıştır. Köpeğin tüyleri de güneşte tertemiz parlar.

Hayvan, masum bir ihtiyacını gidermek için yolun kenarındaki ağaçlardan birinin dibine sokulunca, on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalayacak kadar kuvvetli görünen uşak yahut odacı yahut kavas, efendisinin köpeği işini bitirinceye kadar hürmetle bekler. Sonra yine ağır ağır yollarına giderler. Bu hırkalı köpek, yoldan geçen başka köpeklerin hırlamasına cevap vermez; hatta sahibi tarafından tasması çözülmüş irice bir köpek dövüşmek için bağıra bağıra yanına sokulsa, üstüne atılmaya kalksa bile, o aldırmadan yoluna gider. Onun yerine uşak işe karışır: Bağırır, tekme savurur. Saldıran köpekler birkaç tane olursa efendisinin köpeğini kucağına alır, hırkasında, tüylerinde tozlanmış, kirlenmiş yerleri siler. Bu sırada gözlerinde hiç saklayamadığı bir korku vardır: Köpek her tehlikeden uzak olduğuna emin, aşağıya doğru bakar, yalanır, uzun tüylü kuyruğunu oynatırken, uşak acaba hayvana bir şey oldu mu diye telaş içinde onun her tarafını yoklar.

Köpeği gezdiren bu adamı bir gün kasapta gördüm. Sıra sıra asılmış kuzuların içine bakıyordu. Nihayet bir ciğer takımı beğendi, "Şunu tart!" dedi. Parayı sayarken kasapla ahbaplığa başladı, "Ne diye kuzunun karaciğerini ayrı satmazsınız, aklım ermez. Bizim köpek akciğer, yürek filan yemiyor. Karaciğeri de güzelce pişiririz de ondan sonra önüne koruz. İçine bir lokma akciğer katsak ağzını sürmez, olduğu gibi bırakır. Midesine dokunuyor-

muş. Geçende muayeneye gelen baytar söyledi... Hayvan ama aklı eriyor; köftesine biraz sığır eti karışsa onu bile anlıyor. Allah'ın işine akıl ermez ki..."

Sonra bütün takımı sarmak üzere olan çırağa döndü, "Duymadın mı be! Hepsini sarma. Karaciğeri ayır, ver... Öbürlerini at bir kenara!"

Paketini alıp çıktı...

Başka bir gün bu uşağı geniş, çiçekli bir bahçenin kapısı önünde, kucağında sıcak, yumuşak bir battaniye tutarken gördüm. Kocaman bir otomobile binmek üzereydi. Kucağındaki şeyin kımıldadığını, içinden sesler geldiğini fark edince dayanamadım, sokulup sordum, "Ne o? Köpeğe bir şey mi oldu?"

Uşak beni şöyle bir süzdü, "Yok, elhamdülillah bir şeysi yok!.. Bugün üç-beş kere öksürdü. Baharları hep olur, ama hanım telaş etti. Hayvan hastanesine götürüp bir baktıracağım," dedi.

Sonra hayvanı bir yere çarptırmamak için dikkat ederek otomobile bindi. Koskocaman araba hızla uzaklaştı...

Geçen gün bu uşağı aynı geniş bahçeye girerken gördüm. Bu sefer ince burunlu, beyaz tüylü bir köpeğin ipini tutmuştu. Yanında kıyafeti kendine benzeyen başka biri daha vardı. Yine merak ettim, "Ne oldu?.. Köpeği değiştirdiniz mi?" diye sordum.

Adam beni süzdü; geçenlerde köpeğin hastalığını soran meraklı olduğumu hatırlamadı ama cevapsız bırakmadı, "Hiç değiştirilir mi?" dedi. "İçeride, kulübesinde; bak, sesi geliyor!"

Büyük köşkün biraz ötesinde, bahçıvan odası büyüklüğünde, filizî boyalı şık bir kulübeden sahiden kesik kesik havlamalar geliyordu.

"Nasıl oldu," dedim, "sizin köpek havlamazdı!"

"Eh, şimdi kızgınlık zamanı... Dişi istiyor!" diye cevap verdi. Sonra yanındakinin yüzüne bakıp gülümsedi,

"Nefis bu, isteyince hayvan da olsa kendine hükmedemiyor. İyice huysuzlandı. Hanımefendi hemen otomobili baytara koşturdu. Ama dedim ya, derdi buymuş... Hani bizimkine layığını bulmak da kolay olmadı. Hanımefendi soysuz köpekle istemem, huyu bozulur, dedi. Bütün köşkleri dolaştım, ona göresini buluncaya kadar canım çıktı..." İpini elinde tuttuğu uzun beyaz tüylü, ince burunlu köpeği yanına çekerek devam etti: "Ama bak! Kendisine layık, soylu bir hayvan. Duruşu bile kibar. Bizim beyefendi arkadaşın beyefendisiyle konuştular, münasip gördüler. Bir ben oraya götüreceğim, bir o bize getirecek."

Parmaklıklı bahçe kapısını dirseğiyle itti, arkadaşına, "Gel bakalım, birbirlerinden hazzedecekler mi?" dedi. Nazlı bir gelin gibi süzüle süzüle yürüyen saçaklı, beyaz köpekle beraber içeri girdiler.

Ah, ben hayvanları çok severim. Bütün canlı mahlukları, hayatı, güzelliği, saadeti severim. Bahtiyar bir köpek bile benim içimi sevinçle dolduruyor. Ben karanlık şeylerden bahsetmek için dünyaya gelmemişim. İçim tatlı, sıcak, neşeli şeyler anlatmak isteğiyle yanıyor.

Hele cümle âlem bu köpeğin onda biri kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım!

1946

ÇİLLİ

Sıcak ve boğucu bir gündü. Kan ter içinde gece yarılarına kadar boş laf dinlediğim bir ahbabın evinden çıkmış, ağır ağır Kordon'da yürüyordum. İzmir'in gündüzlerinden beter olan bu yapışkan, ıslak gecelerinde deniz, serinlik değil, sadece buğu halinde etrafa yayılan bir yosun ve pislik kokusu verir. Yol tenhaydı. Birbirinin içine girmiş gibi karmakarışık, sahile yaslanan irili ufaklı yelken gemilerinin direkleri kuru ağaç dalları gibi, hafif hafif kımıldıyor, teknelerin içinden ara sıra Giritli kayıkçıların Rumca konuşmaları duyuluyordu. Biraz daha ileride vapur iskelesinin yakınlarında tek tük hamallarla arabacıları yerlerinde uyuyan bir-iki fayton vardı. Bunların ötesinde bir binanın ikinci kat pencerelerinden sokağın kaldırımlarına parlak ışıklar ve kötü bir dans müziği dökülüyordu. Bu rıhtımda dört-beş tanesi sıra sıra dizilmiş olan barlardan birinin önündeyiz. Belki bu saate kadar kaldığım evdeki ipe sapa gelmez gevezeliklerin uyuşturucu tesirinden kurtulmak, bir şeyler, kirli veya temiz, ama herhalde hareketli bir şeyler görmek için, fakat kendi kendime, "Bu sıcakta soğuk bir şey içeyim," bahanesini ileri sürerek, bu gemici barının dar taş merdiveninden yukarı çıkmaya başladım.

Bütün masalar dolu değildi. Ama dört-beş yerde öbek öbek kalabalık gruplar vardı. Cazın bulunduğu yere yakın bir masada beş-altı tane, tuvaletleri de yüzle-

rinin yorgun ifadesi kadar pörsümüş kız oturuyordu. Müşteriler birbirlerine hiç uymayan çeşittendi. Direklerin arkasında loş bir köşeye çekilmiş olan birkaç genç, herhalde ellerine nasılsa biraz para geçmiş birkaç bekâr memur, iki kişiye bir bira içip dans başlayınca kadınların bulunduğu masaya doğru koşmakla bu gece müthiş hovardalık ettiklerini sanıyorlardı. Daha ortalama bir masada dört-beş Marmarisli gemici, süngercilikten kazandıkları parayla aldıkları motorun son seferinde ellerine geçeni, biri Rum, biri Türk iki şişman kadına üst üste *bool* ısmarlayarak tüketmeye uğraşıyorlardı. Yukarı kat localarından birinde kır saçlı eski bir hovarda, bar sahibiyle ahbaplığına dayanarak üç kadını birden etrafına oturtmuş, az masrafla son çağlarının esaslı bir zevk gecesini yaratmaya uğraşıyordu. Smokininin kolları yıpranmış kirli gömlekli ve kirli tırnaklı bir garson, masama yaslanarak ne istediğimi sordu. Bir bira söyledim ve bu sırada başlamış olan dansı seyre koyuldum.

Okumuş yazmış olanla kara cahili, kibar terbiye görmüş olanla ömrünü ekmek parası ardında ve denizde harcarken terbiyeye vakti kalmamış olanı, iyi ile kötüyü aynı hale, aynı tek biçime sokan sarhoşluğun o ilerlemiş haddi, bütün erkeklerin suratında yılışık, şehvetli ama tamamen ruhsuz bir maske halinde sırıtıyordu. Sarhoş olsun olmasın bütün kadınların yüzlerinde, hareketlerindeyse, "Aman Yarabbi, ne zaman bitecek!" diyen bir ifade vardı; ve bununla bu geceyi değil, bu hayatlarını da değil, her şeyi ama her şeyi kastettikleri besbelliydi. Bu akşam mümkün olduğu kadar çok para bıraktırmak vazifesini üstüne aldığı erkeğin yüzüne meslek icabı, fakat lüzumsuz bir gülüşle bakan kadın, adamın biraz fazlaca sarılması yahut sakalları fırlamış terli suratını yanağına yapıştırmak istemesi üzerine, derhal kuyruğu çekilmiş bir kedi halini alıyor, herifi iki eliyle birden itiyor, sonra fazla kızdırıp müşteri

kaybetmemek için de, hemen sırnaşmaya başlıyordu. Bütün bu değişmeler o kadar çabuk oluyor, o kadar keskin hatlarla birbirinden ayrılabiliyordu ki, bunlarda insan hislerinin değişmelerini aramak saçmaydı.

İçimde tuhaf bir ezilmeyle başımı başka taraflara çevirdiğim zaman; bar kadınlarının masasında tek başına oturan, siyah kadife tuvaletli, bütün sırtı, omuzları ve aşağı yukarı bütün göğsü açık sarışın bir kızın dikkatle bana baktığını gördüm. Yüzü o anda bana pek yabancı gelmedi. Fakat buralardaki kadınlar zamanla o kadar birbirlerine benzer oluyorlar ki, ben de, "Herhalde bir yerde görmüş olacağım yahut benzetiyorum!" dedim ve bunun üzerinde fazla durmadım. Yalnız dans etmek için sıra bekleyen bu kadar delikanlı varken onun masada oturması tuhafıma gitti. Öyle pek çirkin değildi, sonra gecenin bu saatinde erkekler sarılıp ortada dönecekleri kadınların yüzlerine bakmıyorlar, sadece ellerinin dokunacağı bir çıplak et ve burunlarını dolduracak keskin bir kadın kokusu arıyorlardı. Kadının gözlerini hiç çevirmeden bana bakmasından adeta rahatsız oldum. Başımı tekrar dans edenlere çevirince, düz siyah saçları yüzüne dökülmüş, gözleri sarhoşluktan yarı kapalı, zayıf bir kadınla kırk yaşlarında ciğer gibi kırmızı suratlı bir gemicinin tokalaştıklarını gördüm. Adamın usturayla kazınmış başının derisi ve bir tarafı uzun, bir tarafı kısa olan, sigaradan sararmış kır bıyıkları bile hırsından titriyordu. Bir garson onları ayırmaya uğraşırken yanımda başka bir garson belirdi. Kulağıma doğru ahbapça eğilerek kaşlarıyla, tek başına masada oturan kadını işaret etti, "Bayan masanıza gelmek istiyor," dedi.

"Aman aslanım, benim öyle yağlı müşterilerden olmadığımı bilirsin!"

"Hayır, sizinle bir şey konuşacakmış!"

"Allah Allah, buyursun!"

Garson o tarafa bakıp, başıyla kadını çağırdı. Ben de yüzüme, buna razı olduğumu anlatmak isteyen bir ifade vermeye çalışarak o tarafa baktım. Kadın yerinden kalktı, o zaman çok sarhoş olduğunu anladım. Masalara, iskemlelere ve salonda bir baştan bir başa sıralanmış olan direklere tutunarak yürüyor ve güçlükle ayakta duruyordu. Garsonun çektiği iskemleye yığıldı. Başı önünde, biraz durduktan sonra gözlerini bana çevirdi, dikkatle baktı. Bu bakışlarda, çok sarhoş bir insanın bir parça olsun aklını başına toplayabilmek için sarf ettiği o müthiş gayretten başka bir şey görmedim. Yalnız, yüzüne yakından baktığım zaman, onun bu biraz yukarıya kalkık burnunu, çekik ve Tatarımsı gözlerini, hele o burnuyla gözlerinin altına doğru yayılan kırmızımtırak çilleri muhakkak tanıdığımı anladım. Ama nereden tanıyorum, diye yine kendimi zorlamadım. Kadın susuyor, hep o faydasız gayretle yüzünün adalelerini oynatıyordu. Bir şey söylemiş olmak için, "Niçin dans etmiyorsunuz?" dedim.

Eliyle, "Haydi be!" der gibi bir işaret yaptı, sonra birdenbire ayağa kalkmak ister gibi toparlandı. Sarhoşluğu hiç belli olmayan bir sesle, "Beni tanımadın mı hoca?" dedi.

O zaman birdenbire bir tuhaf olduğumu hissettim. Sırtımdan sıtma titremesine benzeyen bir ürperme geçti.

"Kız," dedim. "Kız... sen..."

"Evet. Ben! Ben..." dedi. "Nigâr... Aydın'da..."

Çok pencereli, çok aydınlık bir sınıf. Çok aydınlık yüzlü çocuklar ve orta sıraların en önünde oturan iki örgü saçlı, çilli bir küçük kız çocuğu gözlerimin önünde birdenbire canlanıverdi. Ben onlara Almanca okutuyordum. Eskişehirli bir tren memurunun çocuğu olan bu haşarı kız, bu yabancı kelimeleri ve kaideleri herkesten önce kavrıyor, ezberliyor, ayağa kalktığı zaman, "Ah, bunlar da bir şey mi sanki! Ben daha neler öğrenebilirim!" diyen

yarı alaycı bir gülüşle insanın yüzüne bakıyordu. Zil çalar çalmaz yerinden fırlayıp beni elimden tutar, "Hoca, haydi voleybol oynayalım," diye bahçeye sürükler ve o kısacık boyuyla topu ok gibi filenin öbür tarafına fırlatırdı. On iki yaşlarında ya var, ya yoktu. Ateş gibi, her hareketinden hayat fışkıran bir çocuktu. Bütün bunlar kaç sene önceydi? Şöyle bir hesapladım. On dört sene olmuş. Ama onun yüzüne baktıkça artık o güçlükle kendini toparlayan sarhoş kadını değil, benim olduğu kadar bütün mektebin, hocaların ve arkadaşlarının sevgilisi olan küçük "Çilli"yi görüyordum. Sanki hiç değişmemişti. O burun, o gözler, o altın sarısı saçlar ve o kızıl çiller.

Akla ilk gelen o boş, o yersiz şeyi sormamak, "Kızım, nasıl oldu da buralara düştün?" dememek için kendimi zorladım. Aydınlık sınıfımızda olduğu gibi, gülmemek için kaşlarımı çatmaya çalışarak yüzüne baktım ve bekledim. O zaman o, benim farkında olmadan beklediğim şeyi söyledi, "Hoca, hiç değişmemişsiniz! Bana hep eskisi gibi bakıyorsunuz!" dedi.

"Öylesin Nigâr!"

"Değilim hoca!"

Bunu der demez sahiden yüzü değişti. Bizi bir anda on dört sene önceye götüren o yakınlığın yavaş yavaş kaybolduğunu hissettim ve çok üzüldüm. Nigâr çıplak kolunu masaya, başını omzuma dayayarak mırıldandı, "Başınızı ağrıtacak değilim hoca, sizi görünce hemen tanıdım. Ama bir derdim olmasaydı size kendimi tanıtmazdım. Mademki yüzüme baktığınız halde Çilli'yi tanımadınız...

Başını omzumdan çekti, göğsüyle masaya yaslandı. Damdan düşer gibi, "Bir çocuğum var da ondan size geldim!" dedi.

Ne demek istediğini iyice anlamadığım halde, pek anlayışlı görünmek isteyen bir tebessümle, "Devam et!" der gibi başımı salladım.

Çilli, "Bakın size anlatayım..." diye kopuk kopuk cümleler, yarısı ağzından çıkmadan dağılan kelimelerle ve adeta başka birinin hayatından bahsediyormuş kadar kayıtsız, şunları söyledi: Babası onu ortamektebi bitirir bitirmez, daha on beş yaşındayken, istasyonda şef muavini olan kırk beşlik birine vermiş. Nigâr, "Ne yapayım, oturacaktım herifle! Bu kadar sene de oturdum zaten. Ama adam ellisinden sonra rakıya vurdu. Başkalarının da sarhoş kocaları var diyeceksin. Ama çocukları da var. Onlarla avunuyorlar. Bizimkindeyse çocuk yapacak hal de yoktu. Üstelik bir de kıskanç! Bizim sınıftan Buldanlı bir Kemal vardı ya o, o zaman tıbbiyede okuyordu. Şimdi doktor. Eşek. Hani güzel bir çocuktu. Mektepteyken beni bisikletine bindirir gezdirirdi. İşte o, tatilde Aydın'a gelmiş, parkta gördüm. Mektebi hatırladım. 'Ayol bize gelsene,' dedim. Evi de tarif ettim. Hemen bizim ihtiyara yetiştirmişler. Meyhaneden kalkıp benimle kavga etmeye eve gelmiş. Hiç de bu kadar erken sökün etmezdi diye şaştım kaldım. Ben daha ağız açmadan bir küfürdür başladı, 'Parklarda delikanlılarla konuşmuşsun! Benim bu memlekette namusum var, kaltak!' diye üstüme yürüdü. Bende de artık sabır taşmış. 'Herif senin neyin var bilmem ama neyin yok pek iyi biliyorum. Yeter artık sünepe kahrı çektiğim!' deyivermişim.

Sen misin diyen! Herif kapı arkasından şemsiyesini kaptığı gibi başıma gözüme vurmaya başladı. Bu sırada Kemal de gelmez mi? Halimizi görünce hemen gitmeye kalktı. Ben arkasından bağırdım. Ne bileyim ben, cahillik işte, 'Gitme Kemal,' dedim, 'senin yüzünden başıma bunlar geldi.' Bizim ihtiyar işte bu lafa yapıştı. Beni bütün Aydın'a rüsva etti. Kemal'le bir geçmişimiz olmadığına kimseyi inandıramadım. Aman hoca, siz bilirsiniz, ben delibozuk bir kızım. O herifle yedi sene nasıl oturdum, şaşıyorum. Dedim ya, cahillik. Bu da cahillik. Kan başıma çı-

kıverdi. Kapıyı suratına kapadığım gibi çıktım gittim. Ama ortada ne Kemal var ne bir şey. Ben arkasından bağırırken o sıvışmış. Akşam da Buldan'a gitmiş. Bu halde baba evine de gidemem. Zaten laftan bıkmıştım. Orada da oturup gık dediğim bu muameleleri yeni baştan görecek değilim. O gece bir ahbap evinde yattım. Ertesi gün evden eşyalarımı aldırdım, bileziklerimi sattım, İzmir'e geldim. Sizin anlayacağınız İzmir'den de üç-beş gün sonra buraya geldim. Ama bu üç sene evvelki gelişim. O zaman altı ay çalıştım. Her şeye boş verdim. Ne olacak? Bir can değil mi? İnsan evde de yaşar, barda da yaşar. Ama günün birinde bizim Kemal bir sürü arkadaşıyla beraber bara gelmez mi? Beni görür görmez bir masama koşsun, bir ağlasın, bir dövünsün! 'Ah, sen benim yüzümden buralara düştün. Bu mesuliyet beni mahvediyor!' falan, hep sarhoş ağzı. Ama insanın canı inanmak istiyor işte. 'Ben seni burada bırakmam, yürü gideceğiz, beraber yaşayacağız. Nikâh edeceğim!' deyince kandım. Bar sahibiyle hesabımı kestim. Zaten alacaklıydım. Hepsini bağışladım. Hır çıkarmadan bıraktılar. İstanbul'a gittik. Beş-altı ay oturduk. 'Babamdan izin çıkarsa nikâh edeceğim!' deyip dururdu. Canım, keyfine kalmış bir şey, ister etsin ister etmesin, vız gelir. Ama günün birinde baktım gebeyim. 'Hemen çocuğu aldır!' dedi. 'Ne lüzumu var,' diyecek oldum. 'Olmaz, olmaz! Nikâhsızken çocuk istemem!' dedi. Baktım asıl korkusu, çocuk olursa balta olurum diye. Bana namus numarası yapıyor. Bir gözümden düştü, bir gözümden düştü! Böyle budala yerine koymuyorlar mı, işte insana asıl o dokunuyor. 'Peki!' dedim. 'Sen üzülme! Ben İzmir'e giderim, tanıdık doktor var, masrafsız, gürültüsüz aldırırım!' Bindim vapura geldim. Hemen bara yerleştim. Beş-on kuruş kazandım. Sekiz ay oluyor çocuğu doğurdum. Görme, nur topu gibi bir oğlan, hoca. Bir kadın tuttum, o bakıyor. Süt veriyor, biz burada her akşam sarhoşuz. Sarhoş sütü

çocuğa yaramazmış. Elin bakması ana gibi olmuyor ama ne yaparsın. Kemal adresimi bilmiyor. Mektebi var gelemiyor da. Gelmek istediği de şüpheli ya zaten.

Ne diyecektim? Çocuk bu yaşlarda otellerde sefil oluyor. Sizi görünce aklıma geldi. Ankara'da bildiğiniz çoktur. Orda bir çocuk yuvası varmış. Oraya yerleştiremez misiniz? İki yaşına gelsin, alırım. İsteseler bırakmam! Ama böyle kucak çocuğu olmaktan bir çıksın!"

"Elimden geleni yaparım çocuğum!" dedim. "Ama babasına neden haber vermiyorsun?"

Belki de anlattığı şeylerin tesiriyle sarhoşluğu bir hayli azalmış olan Çilli, gözlerini adeta hiddetle üstüme dikti, "Ne münasebet?" dedi. "Çocuğunu istemeyene ne diye haber verecekmişim? Onu ben doğurdum, ben büyüteceğim. Haberi bile olmayacak budalanın."

Yorulmuş gibiydi. Ama gözlerinde çocuğundan bahseden her ananın gözündeki o biraz vahşi parıltı vardı.

"Yaparsın işimi değil mi, hoca?" dedi. "Bilirim siz beni çok seversiniz. Rahatsız etmeyeyim!"

Kalktı, elleriyle masaya dayandı, yüzüme doğru eğilerek fısıldar gibi, "Göreceksin hoca," dedi, "yemeyeceğim, içmeyeceğim, oğlumu büyütüp adam edeceğim. Sonra günün birinde oğlumla yolda giderken babasına rast geleceğim. Oğluma, 'Sen yürü!' diyeceğim. Ondan sonra babasının yakasına yapışıp, 'Bak pezevenk,' diyeceğim, 'doğmadı sandığın oğlun büyüdü, aslan gibi oldu. Ama seni bilmeyecek, sana baba demeyecek.'"

Arkasını döndü, biraz önceki sarhoşluğu tekrar geri gelmiş gibi sallana sallana, masalara ve direklere tutunarak masasına gitti, oturdu.

1947

DEKOLMAN

Yine işsiz dolaştığım günlerdeydi. Ankara'da hususi bir hastane sahibi olan bir akrabamın yanında sığıntı gibi yaşıyordum. Hastanenin üst katını kaplayan eve çekine çekine girer, bir köşede kitap okumaya uğraşır, evin şımarık çocuklarının beni içerletmeyi hedef tutan hallerini, akrabamın, "Siz dejenereler..." diye başlayan nasihatlerini bazen gülümseyerek, bazen dalgın görünerek karşılamaya çalışırdım.

Evinde yedikten, içtikten, yattıktan ve çamaşırım yıkandıktan sonra, üstelik bir de harçlık isteyemezdim. Ama hiç olmazsa tıraş bıçağı ve ara sıra bir mecmua alacak kadar paraya da ihtiyacım vardı. Bunun için hastaneye gelip giden doktorlara, lazım oldukça ufak tefek tercümeler yapıyordum. Bazen, o günlerde bir dış gebelik ameliyatı yapacak olan doktor, bana *Kadının Fizyolojisi ve Patolojisi* adlı yirmi ciltlik Almanca eserden beş-on sahifelik bir makale verir, satırı bir kuruştan tercüme ettirirdi. Koskocaman bir lügat büyüklüğündeki kitabın sahifesini böylece kırk sekiz kuruşa Türkçeye çevirmiş olurdum. Bazen de herhangi bir tıp mecmuasındaki yedi-sekiz sahifelik makaleyi götürü olarak iki buçuk liraya tercüme ederdim. Daha o zamanlar vizitelerine beş lira, on lira alan doktorlar, benim bilmediğim tıp terimlerini

bulmak için beş-altı lügat karıştırarak üç günde yaptığım bir tercümeye verdikleri bu iki buçuk lirayı bile çok görürler, eksiltmeye çalışırlardı. Ama bir gün onlardan bunun acısını çıkardım. Daha doğrusu kendime göre acısını çıkardım ve bir an olsun onların karşısında kendi zaferimi hissettim. Hayır, öyle de değil, ben bir köşeden onların nasıl küçüldüklerini seyrettim; halbuki onlar biraz şaşırmışlar, ama küçüldüklerini yine fark etmemişlerdi. Neyse, biz asıl hikâyeye geçelim.

O sıralarda büyük zatlardan birinin gözleri hastalanmıştı. Ankara'nın çeşitli göz mütehassısları baktılar, İstanbul'dan profesörler geldi. Bu mühim zatın gözlerinde dekolman dedikleri mühim hastalığın bulunduğunu tespit ettiler. Göz yuvarlağının içinde, sarı noktanın yanlarında bir tabaka çatlamış, yerinden ayrılmışmış. Pek tehlikeli olduğu söylenen bu hastalığın yakın zamanlara kadar tedavisi mümkün değilmiş. Ancak beş-altı sene evvel çok ince bir ameliyatla bu derde deva bulmaya uğraşmışlar, söylendiğine göre muvaffak da olmuşlar. Bizim memlekette şimdiye kadar hiç yapılmamış olan bu çok ince ve tehlikeli ameliyatı, hele böyle pek mühim bir zatın üzerinde tecrübe etmeyi bizim doktorlardan hiçbiri gözüne kestiremiyordu. Bunun için İstanbul'da bulunan Alman Yahudisi bir profesörün çağrılması münasip görüldü. Adam, Almanya'da bu ameliyatı birçok kereler yaptığını söyleyerek bu mühim zatı da derdinden kurtarmayı kabul etti. Bizim mütehassıslar ve profesörler bu yabancı hekimin işi tamamen üzerine aldığına ve bütün mesuliyeti yüklendiğine emin olduktan sonra pek ustalıklı bir şekilde onun aleyhinde bulunmayı da ihmal etmediler. Bizim hastanenin başhekim odasına toplandıkları zaman ara sıra ben de yanlarında bulunuyordum. Hiçbir kararın değişmeyeceğini iyice bildikleri için, çekinmeden söyleniyorlardı, "Efen-

dim, ne demek? Bu memlekette bu ameliyatı yapacak adam yok mu?"

"Olmaz olur mu, efendim? Türkiye'de dekolman ameliyatı yapılmamış... Olabilir! Ama hepimiz Avrupa' da bulunduğumuz sıralarda müteaddit defalar bu ameliyatı yaptık. Literatürü de günü gününe takip ediyoruz."

"Bu memleket bu aşağılık duygusundan ne zaman kurtulacak bilmem? Gâvur olsun da kim olursa olsun. Hemen baş tacı ederiz."

"Bu profesör iyi gözcüdür. Almanya'dan tanırım. âlim adamdır. Ama nazariyatçıdır. Bilhassa göz teşrih-i marazisi mütehassısıdır. Operasyonları hakkında bir fikrim yok."

"Efendim, ecnebilerin ilmî kıymetlerini inkâr etmek aklımızdan geçmez. Fakat, sahalarını hudutlandırmak ve onları her şeyin bilgini saymamak şartıyla. Mesela falanca (burada başka bir Alman Yahudisi profesörün ismi söylendi) dünyaca tanınmış bir operatördür. Ama, göğüs cerrahisinde, laparatomiye (yani karın açmaya) gelince herif herhangi bir asistanımız kadar muvaffak olamıyor."

"Zannetmem! Bu zat hakikaten her sahada büyük operatördür. Fakat, başından geçen o felaket bu adamı mahvetti. Yoksa, üstüne operatör gösterilemez. Sauerbruch'la aynı ayardadır. Üstelik de genç."

"Hangi felaket yahu?"

"Bilmiyor musunuz? Zavallı, Umumi Harp'te[1], siperde askerî doktormuş. Yanlarına bir mermi düşmüş ve bunlar beş-altı arkadaş toprak altında kalmışlar. Ötekilerin hepsi ölmüş, yalnız bunu kurtarabilmişler. O zamandan beri kendisine sık sık krizler geliyor. Mesela, ameli-

1. Birinci Dünya Savaşı. (Y.N.)

yatın ortasında makasları, bıçakları, pensleri hastanın açık karnına fırlattığı gibi çıkıp gidiyor."

Ben bu sözleri söyleyen iyi yürekli adamın yüzüne şaşkın şaşkın baktım ve bu çok hünerli profesör operatörün bu krizini öğrendikten sonra bıçağının altına yatacak kahraman hasta bulunabilir mi? diye düşündüm.

Gözleri hasta olan büyük adamın o çok mühim ameliyatından bir gün önce, İstanbul'daki Alman Yahudisi profesör Ankara'ya gelmişti. Öğleden sonra Ankara'nın iki-üç göz doktoruyla daha evvel İstanbul'dan gelmiş olan iki profesör, hastanenin başhekim odasında konuşuyorlardı, "Gördün mü kendini beğenmiş herifi? Sabahleyin trenden çıktı, hâlâ gelip bizimle bir konuşmak, istişarelerde bulunmak lüzumunu duymuyor."

"Onlar gâvur, iki gözüm. Trenden çıkınca otelde bir banyo almadan, nazik vücudunu dinlendirmeden gelir mi hiç?"

"Ondan değil azizim. Bizi adam yerine koymadığı için."

Onlar böyle tatlı tatlı konuşurlarken ben bir köşede oturmuş, Almanca tıp mecmualarını rasgele karıştırıyordum. *Haftalık Tıp Gazetesi* adlı bir dergide dört buçuk sahife kadar tutan bir yazı dikkatimi çekti. Bu, "Dekolman Ameliyatında Bir-İki Yenilik" adlı bir makaleydi. Şöyle bir dikkatlice okumaya başladım. Anlayabildiğime göre birtakım teknik şeylerden, ameliyat şeklinde yapılması gereken bazı değişikliklerden bahsediyor, mesela, "Göze önce falan noktadan değil de, filan noktadan girmeli. Falanca tabakayı kaldırmak için şu numaralı pensi değil de, bu numaralı pensi kullanmalı," diyordu.

Dergiyi elime alıp gülümseyerek doktorlara yaklaştım, "Bakın beyler," dedim. "Burada bir makale var, belki sizi alakadar eder."

Hemen mecmuayı elimden aldılar, başlarını bir araya toplayıp yazıyı söktürmeye çalıştılar. Üçer-beşer aylık seyahatleri sırasında öğrendikleri Almancayla bu yazıyı anlayamadılarsa da, mahiyeti hakkında bir fikir edinmiş ve ehemmiyetine hükmetmiş olacaklar ki, içlerinden biri bana dönüp, "Haydi, bu akşama kadar şunu bize tercüme et!" dedi.

"Çalışırım, ama iki yüz liranızı alırım."

Bu çeşit yazıların en kabadayısını bana haydi haydi beş liraya çevirtmeye alışmış olan bir doktor, şaka mı ediyorum diye yüzüme baktı. Ciddi olduğumu anlayınca, "Budala mısın be!" dedi.

"Hakkın var, şimdiye kadar çok budalalık ettim. Müsaade buyurun da böyle sıkışık olduğunuz bir zamanda acısını çıkarayım."

Sonra pazarlığı kızıştırmak ister gibi mecmuayı elime alıp onlara makaleden bazı parçalar okudum. Üstünkörü manalarını söyledim, "Yarın ameliyata gireceksiniz, bunları bilmeniz herhalde faydalı olur!" dedim. Benimle bu mesele üzerinde daha fazla konuşmaya lüzum bile görmeden tekrar dördü-beşi birden yazının üstüne eğildiler. Birbirlerine yardım ede ede okuyup bir şeyler anlamaya çalıştılar. Fakat ben o hain tebessümümle, her çıkardıkları mananın yanlış ve ters olduğunu kendilerine izah edince tekrar pazarlığa giriştiler. Hastane sahibi olan akrabamın da doktorlardan yana müdahalesi sonunda, bu makaleyi yüz lira mukabilinde akşama kadar tercüme etmeye razı oldum. Elli lirasını peşin aldım, yukarı kattaki odama çıktığım gibi işe koyuldum.

Her zaman olduğu gibi, beş-altı lügat yardımıyla, çok kere tıp terimlerinin önce Fransızcasını, sonra Türkçesini araya araya, gece saat ona doğru tercümeyi bitirdim. Doktorlar salonda bezik oynuyorlardı. Yanlarına gidince merakla makalenin tercümesini dinlemeye baş-

ladılar. Bazı kelime ve tabirleri, doktorluk dili üzere tashih ettiler. Sonra hep bir araya toplanıp cümle cümle okumaya ve aralarında münakaşaya koyuldular.

Makalenin sahiden ehemmiyetli olduğu konuşmalarından anlaşılıyordu. Hatta birisi, "Yahu bu yazıyı profesöre de verelim de, yarın bir halt karıştırmasın!" dedi.

Fakat iri burnu altdudağına kadar uzayan kara yağız bir profesör, boğuk sesiyle, "Ne münasebet yahu!" dedi. "Koskoca profesör bunları bilmez olur mu? Bilmesi lazım. Yarın hünerini göstersin de görelim bakalım."

Ötekiler anlayışlı gözlerle birbirlerine baktılar. Biraz daha konuştuktan sonra dağıldılar.

Ertesi sabah yine başhekimin odasında toplanmışlardı. Bu sefer Yahudi profesör de aralarındaydı. Kısa boylu, zayıf, ürkek bakışlı bir adamdı. Her hareketinde, hatta ağzını her açışında, etrafını darıltmaktan korkan bir hali vardı. Herhangi bir asistan kendisine herhangi manasız bir şey soracak olsa bile yüzüne tatlı bir ifade vermeye çalışarak ona dönüyor, adeta yalvarır hissini veren bir sesle ve ellerini mahcup mahcup ovuşturarak uzun uzun konuşuyordu.

Ameliyat öğleden sonra yapılacaktı. Bütün konuşmaların mevzusu dekolman hastalığının incelikleri ve ameliyatın güçlüğü üzerindeydi. Doktorun kıt Türkçesi ve bizim doktorların daha kıt Almanca ve Fransızcaları benim tercüman olarak sık sık söze karışmamı gerektiriyordu. Uzun burunlu kara yağız profesör, artık sırası geldiğine hükmetmiş olacak ki, o dik ve boğuk sesiyle, "Eee, *herr professor*," dedi, "sol göze müdahale edeceğimize göre, hangi nahiyeden gireceksiniz?"

Ondan sonra bir garip münakaşadır başladı; bizim doktorlar dün akşam okuyup ezberledikleri makaleye dayanarak keskin sualler soruyorlardı. Yahudi profesörse şimdiye kadar dekolman ameliyatında tutulmuş olan kla-

sik yolu anlatıyor, fakat her defasında bizim doktorların yine o makaleden edinilmiş itirazlarıyla karşılaşıyordu.

Kim bilir ne yaman korkular atlattıktan sonra, evini barkını bırakıp buraya sığınmış ve hâlâ içinde o korkunun izlerini taşıdığı belli olan zavallı adam, o minimini, ihtiyar vücudundan umulmaz bir çeviklikle etrafındakilerin birinden öbürüne dönüyor, "Aman darılmayın, nasıl münasip görürseniz öyle cevap vereyim," demek isteyen, fakat bu kadar fazlası insanı yadırgatan bir nezaketle herkesi cevaplandırmaya çalışıyordu. Bizim doktorlardan biri, "Nasıl olur doktor? O tabakayı o pensle tutmanın şu mahsurları vardır, falan numara pens daha doğru olmaz mı?" dediği zaman ihtiyar profesör hızlı hızlı başını sallayarak, "Evet, evet, çok doğru!" diye tasdik ediyordu.

Fakat bu şekildeki konuşma ilerledikçe adamın şaşkınlığı artıp canı sıkılacağına yüzüne memnun bir tebessümün yayılmakta olduğu gözümden kaçmadı; bizimkilerin on-on beş saat önce edindikleri ilme dayanarak adamı böyle sıkıştırmaya başlamaları canımı sıktığı için bir kenara çekilmiştim, merakla yine yanlarına sokuldum. Alman profesör şimdi etrafındakilerin itirazlarını apaçık bir memnunlukla tasdik ediyordu. Nihayet bir aralık elini, kendisini en insafsızca sigaya çeken şişman, mavi gözlü, genç yaşta saçları dökülmüş bir doktorun omzuna koyarak, "Ah, dekolman ameliyatında bu neticelere varmış olmanızdan ne kadar sevinç duyduğumu tasavvur edemezsiniz. Çok zor olduğunu herkesin tasdik ettiği bu tehlikeli ameliyatta şimdiye kadar takip edilen usuller maalesef her zaman muvaffakiyete götürmüyordu. Yeni şekiller bulunması lazımdı. Çok doğru, çok doğru," dedi. Sonra sesini alçaltıp gözünü etrafındakilerin üzerinde teker teker gezdirerek, "İşte görüyorsunuz ki, bir mesele üzerinde ciddi olarak çalışılınca aynı doğru neticelere varılıyor. Ben de uzun tecrübelerden sonra dekol-

man ameliyatında birtakım değişiklikler yapılması gerektiği neticesine vardım. Hatta bugünkü ameliyatta tamamen bu yoldan yürüyeceğim."

Bizim doktorlar gözlerinde zafer pırıltılarıyla, dünya çapında şöhreti olan bu sözde bilginin prensipsizliğine şaşmış gibi, birbirlerinin yüzüne bakarken o, aynı ürkek, çekingen haliyle ve daha yavaş bir sesle ilave etti, "Ben bütün bunları son çıkan *Haftalık Tıp Gazetesi*'nde yazdım. Fakat biliyorsunuz, Yahudi olduğumuz için imzamızı koyamıyoruz!" dedi.

1947

HAKKIMIZI YEDİRMEYİZ!

Namuslu adam kalmamış bu dünyada iki gözüm. Müslümandır, namazında, orucundadır, hakkımızı yemez diyorduk ama biz onun hatırını saydıkça o bizim tepemize bindi. Eh, artık çocuk değiliz, yemiyoruz bu numaraları, değil mi ya?

Bak, anlatayım sana başından da, bana hak ver. Mektebi bitiremedik. Peder ne kadar gayret ettiyse olmadı işte. Binbaşıydı kendisi... Süvariydi ama avantanın yolunu bulurdu. Anadolu'yu gezdik, dolaştık, her yerde paşa çocuğu gibi yaşadık. Hangi okulda olsa, imtihana yakın peder, öğretmenlerle bir konuşur, meseleyi yoluna kordu. Askerlikle ilgili olmayan hoca var mı? Neyse efendim, İstanbul'a naklolduk. Güya pedere lütfetmişler... Arada bizim tahsil yandı. Pederin öğretmenlere sözü geçmez oldu. İstanbul'da binbaşıya kim bakar? Paşalar bile ürkütmeden sayılmıyor. Ne demiş hani, "Kim ipler Yalova kaymakamını!" Değil mi ya... İki sene üst üste çaktık. Belgeli olduk. Hususi liseye devam edecektim, peder emekliye ayrıldı. Ertesi sene de sizlere ömür. Bize de Üsküdar'da, Toptaşı'na yakın ahşap bir ev bıraktı. Arkasından hemşire bir bobstil[1] koca buldu, aldı başını gitti. Biz kaldık mı

1. 1940'larda Amerika'da etkilenen bir giyiniş tarzı, böyle giyinen kimse. (Y.N.)

valideyle... Evin masrafı var, bizim giyimimiz var; kahveye çıkıyoruz, birkaç arkadaş saza, plaja gidecek oluyoruz. Babamın zamanındaki pokerlerden vazgeçtim. Hani kahvede birer çayına tavla bile oynayamaz olduk. Pederin Malatya şube reisliği zamanında valideye aldığı bilezikler, Siirt kilimleri, Avanos halıları birer birer yürüdü. Kocakarı dır dır eder, "Oğlum, bir iş tutmayacak mısın, halimiz ne olacak?" diye. Pistonumuz yok ki iş tutalım. Hamallık, amelelik edecek değilim ya... Arkası olan arkadaşlar ofise, milli korunma kontrolörlüğüne yapışmışlar, gecede yüz elli papel eziyorlar. Bizim de haysiyetimiz var. Ailemizin şerefine uygun bir yer bulursam girmemezlik eder miyim? İnsan dünyada ne için yaşar? Şerefi için değil mi ya!.. Valideye meram anlatamadık; baktı benden hayır yok, konuya komşuya asıldı, pederin eski ahbaplarına gitti, günün birinde akşamüzeri eve dönünce baktım, yüzü gülüyor, "Haydi aslan yavrum benim, yüzümü kara çıkarma. Sarıkamış'tayken babanın taburunda ihtiyat bir doktor teğmeni vardı ya, bak, o tüysüz çocuk, şu bizim arkamızdaki hastaneye röntgen mütehassısı olmuş. Başhekimle de arası iyiymiş, sana hastanede iş verdirecek. Yarın git gör..." dedi.

Ben evvela boş verdim, herifi gidip görmedim. Fakat valide arkasını bırakmadı. Kahvede arkadaşlara açınca, onlar da, "Ulan enayi misin? Hastane bu. Anaforu[1] boldur. Kazan kaynayan yerden korkma, beş aile geçindirir. Eczanesi var, ilacı var... Tabii doktorlar gibi olmaz ama gene de bey gibi yaşarsın!" dediler. Hülasa, uzatmayalım, bu hastaneye ambar kâtibi olarak girdik. Yetmiş lira aylık... Yaza da yeter kışa da... Durmaya hiç gönlüm yoktu. Hele bir idare müdürü vardı ki, barut mu barut... Hasta-

1. Argoda "beleş" anlamına gelir. (Y.N.)

nede başhekim de o, kıç hekim de o, muhasebeci de o, ambarcı da o... Bir elli boyunda, altmışlık, kırçıl sakallı bir adam. Hacı Lütfü Bey diyorlar. Tam dört defa hacca gitmiş. Tanımadığı yok. Vekiller, mebuslar hep dostu. Aksaray'da oturur, bir tramvay, bir vapur, yirmi dakika da yayan yol, saat yedi buçukta hastanededir. Sabah namazına kalktıktan sonra bir daha yatmaz, yola düzülürmüş. Hele sen dokuzu beş dakika geçir de, gör dünyanın kaç bucak olduğunu. Titiz mi titiz. Eline biraz pamuk alıp ispirtoya batırır, karyolaların köşesine bucağına sürer... Hele bir kir, bir pislik görsün, koridorda hemşirelere, hademelere bir ezan okur ki, ölümlük hastalar bile yataktan fırlar. Kendi kendime, "Ulan," dedim, "bu herif bize zor anafor yaptırır. Ayda yetmiş liraya sabahtan akşama kadar defter doldur... Bu benim işim değil..." Bir bahanesini bulup kirişi kırmak niyetindeydim, sade validenin dırıltısından çekiniyordum. Ah birader, bir bilsen, okumaya başladı mı plak değiştirmeden altı saat söyler... Yirmi gün filan çalıştım. Vaziyeti kritik ediyordum. Hacı Bey'in bir oğlu kolejde, bir oğlu tıbbiyedeymiş. Eh, onun maaşı da pek yüksek değil... Mal mülk sahibine de benzemez. Var bu işte bir dalga ama nedir acaba? diye beni bir merak sardı. Herif vuruyor da bize koklatmıyorsa kıyak doğrusu. Ambar benim üzerimde, defterler benim elimde... Herif erzak tartarken dirhem sektirmiyor. Bu dalganın sırrına eremedim gitti. Nihayet bir gün kendisi açıldı. Hiç unutmam, seccadesini sermiş, namaz kılıyordu. Ben de masamda irsaliye kesiyordum. O bir aralık, hem de namazın ortasında, iki dizi üstünde oturup başını sağına soluna çevirdikten sonra, bana baktı, "Evladım, bizim ambar fazlası iki teneke peynirimiz var, değil mi?" diye sordu.

"Evet efendim, var."

"Tam iki teneke mi?"

"Yakın efendim!"

"Ehemmiyeti yok... Ben şimdi yirmi teneke peynir için bir teslim makbuzu keserim, sen Karakaş'a benden selam söyler, on sekiz teneke yüklersin. Aradaki farkı ben yarın uğradığımda alırım. Tabii senin de payın ayrılır."

Sonra yine dalgın dalgın tespih çekmesine devam etti. Ben kendi kendime, "Vay namazına kurban olduğum hacı bey vay!" dedim. "Eyi yutturdun bana kendini... Ama bundan sonra hakkımı isterim..."

Hacı bey bana bir kere açıldıktan sonra, ambar işlerini ortaklaşa yapmaya başladık. Aman iki gözüm, tasavvur edemezsin herif ne kurt. Dünyanın müfettişleri gelse dalgasını çakamazlar. Defterler tamam, tartılar tamam, kayıtlar noksansız. Herif, müfettişler Hamburg usulü bilmezler diye defterleri Hamburg usulü tutuyor. Gel de içinden çık. Ayda birkaç yüz yalnız benim payıma düşmeye başladı. Onun vurduğu hesapsız... Belki bini de aşar. Çünkü yalnız ambardan değil, her işten para çıkarmasını biliyor. Hiç yoktan inşaat icat eder. Vekâletteki ahbaplarına yazar, çizer, muhakkak tahsisat koparır. Doktora gider, "Aman beyefendi!" der. "Sizin bu odaya muhakkak büyük bir dolap lazım... Şu köşe pek boş. Derhal yaptıralım... Ben tahsisatı getirtirim!" Hem de getirtir azizim, getirtir... Ondan sonra vurur avantayı... Düşün yahu, iki senede dört defa hastanenin otomobilini boyattı. Uç ayda bir badana... Karyola tamiri... Yatak pamuklarını attırmak... Bunların hepsi para, iki gözüm, para!.. Dalaveresine uyduramayacağı hiçbir iş yok vallahi. İki ölüyü bir kefenle gömdürür, öteki kefeni evine yollar. Mis gibi İtalyan patiskası. Harpten önce alınmış... Daha neler neler. Bir gün yeni yatak, yorgan yüzleri, hastalara pijama diktirmek için, burnu kesik bir kadın getirdi, üstünkörü bir pazarlıktan sonra, kendisine bir oda açtılar, önüne bir dikiş makinesi koydular. Dört ay çalıştı. Parça hesabıyla iki bin yedi yüz lira aldı. Bizim hacı bey de bu burnu

kesik karının faturalarını bir gün sektirmez, senetleri kendisi tanzim eder, her kolaylığı gösterirdi. Neyse, iş bitti... Aradan aylar geçti. Bir gün bir iş için hacı beyin evine uğramıştım, bana kapıyı o burnu kesik karı açmaz mı? Meğer karısıymış. Daha nişanlıyken incir ağacından düşmüş, burnunu çöp tenekesi kesmiş. Doğancılar'daki iki evin hatırı için hacı bey gene de almış.

Diyeceğim o değil... Herif eline fırsat geçirmiş, vuruyor. Vuracak tabii. Bu dünya menfaat dünyası. Menfaatini düşünmeyen insan olur mu? Eline fırsat geçirip de çalmayan bir kişi göstersene bana!.. Ha? Bir kişi!.. Kör olayım yoktur. Yalnız bizim hacı bey yoluyla yapıyor. Bu kadar ustası olduktan sonra hakkıdır alimallah... Ama bana kazık oynamamalı... Ambarın bütün mesuliyeti bende... Kendisi müteahhitlerle işi halleder, parayı alır... Bizim payımızı vermeye gelince anamdan emdiğim sütü burnumdan getirir. Kalabalıkta söyleyemezsin. Odada biri varken kulağına fısıldayıp beş lira istesen feryadı basar, it azarlar gibi adamı kovar... Ulan beraber çalışıyoruz işte... Bana dümen yapmaya ne lüzum var, değil mi ya? Hayır kardeşim, adamı kepaze eder billahi. Ancak kenefe gittiği zamanlar peşinden fırlar, apteshane aralığında sıkıştırıp üç-beş lira alırım. Müteahhit Karakaş'tan üç yüz mü gelecek? Yüz ellisi benim elbette... Ne zaman isteyecek olsam, "Daha almadım... Atlatıyor pezevenk!" der, elime beş-on lira sıkıştırır... Ben ne alırsam defterime geçiriyorum tabii. Eninde sonunda hesaplaşıyoruz. Fakat o zaman da kazık atıyor. Katiyen dairede hesaplaşmaz. İki-üç haftada bir, akşamüzeri çıkar, bu küçük meyhaneye geliriz. Bu akşam da öyle yaptık. O açtı defterini, ben açtım defterimi... Karşılaştırdık.

"Kaç para istiyorsun evladım?" dedi. "İki yüz mü? Öyle, hakkın var. Herif dört yüz verecekti... Fakat vermedi hergele! Namussuz herifler bunlar! Vallahi vermedi.

Bak, evlatlarımın hayrını görmeyeyim, şu ekmek beni çarpsın, üç yüz yirmi lirayı zor kurtardım. Ne yaparsın? Kavga edemem ki... Biz de onun karşısında gebeyiz. Üç yüz yirmi... Yarısı ne eder? Yüz altmış... Sen şimdiye kadar benden ne almıştın? Yüz on beş... Tamam... Şimdi ne istersin? Kırk beş mi? Bak evladım, sen bekâr adamsın... Bir anan var, kendi evinizde oturuyorsunuz... Ben halbuki kira evlerinde sürünüyor, üstelik iki çocuk da okutuyorum... Kolejin seneliği iki bine çıktı... Maksat sırf memlekete hayırlı bir evlat yetiştirmek... Haydi, al şu yirmi beşi de, bu hesabı kapayalım... Haydi, uzun etme... Sen mert, dürüst bir çocuksun... Al bakalım. Bana da müsaade. Bugün cumartesi, çocuklar evde beklerler... Ta Aksaray'a gideceğim..."

Yerinden fırladığı gibi gitti. Bizim yirmi papel de yandı tabii... Hadi, hepsi neyse ama kapıdan çıkarken, "Hesabı sen görüver, yanımda ufaklık yok!" diye seslenmesine ne dersin? Tepem attı vallahi. Utanmasam arkasından fırlayacaktım. Hacıdır, hocadır; hürmet, riayet borcumuzdur ama böyle göz göre de hakkımızı yedirmeyiz, değil mi ya...

1947

CANKURTARAN

Asiye'nin sancıları ikindi vakti başladı, düveni bırakıp hemen eve döndü. İbrahim akşam karanlığında harmandan gelip öküzleri dama koyarken evin önünde bir sürü çocuğun toplandığını gördü. Damın kapısını örtmeden eve koştu, fakat kadınlar bırakmadılar. Alçak tavanlı oda, kapının önüne kadar, köyün bütün kadınlarıyla dolmuştu. Onu daha dışarıda göğüsleyen Makbule Yenge, "Hadi, sen git... Bu erkek işi değil!.." dedi. İbrahim arkasını dönüp kararsız bir halde duraklarken kadın sözüne devam etti: "Kurtulması kolay olmayacak ellâlem[1]!.. Köprüköy'ün ebesine de haber saldık..."

İbrahim yüzünü kadına çevirdi; ihtiyarın gözlerinin içine baktı, bir şey söylemeden bir şeyler sorar gibiydi.

Kadın onun ne demek istediğini düşünmeden, kendi kendine mırıldandı, "On beş yaşında, parmak kadar kızı kaçırdın, aldın... Allah'ın emriymiş... Amma senesine varmadan gebe komanın sırası mıydı? Hadi sen de var Köprüköy'e de ebeyi al gel... Bizim oğlan gitti ama belki onun sözüyle gelmez."

İbrahim, bu sıkışık dakikada Asiye için kendisine de

1. "Allah iyisini bilir" anlamındaki "Allahülâlem" sözünün farklı bir şekilde kullanılışı. (Y.N.)

yapacak bir iş düştüğüne memnun, koşar gibi köyden çıktı. Daha Köprüköy'ün harmanlarına varmadan, elindeki değneğini yere vurup tozuta tozuta gelen ihtiyar ebeyle yanında seğirten oğlanı gördü. Bir kabahat işlemiş gibi yüzü kıpkırmızı, gözleri yerde, onların yolunu bekledi. Ebe de onu görmüştü. Yirmi-otuz adım uzaktan, dişsiz ağzını alabildiğine açarak, bir şeyler bağırıp duruyordu. Yaklaşınca sopasıyla İbrahim'in karnına dokundu, "Allah'ın izniyle hemen alırım... Elimin hafif olduğunu cümle âlem bilir. Anan da seni zor doğurmuştu ama, bak büyüdün de tosunlar gibi oldun," dedi. Sonra küçük çocuğa döndü, "Koş, tuzlu su hazırlasınlar!" dedi.

İbrahim hiç konuşmadan, kadının biraz ilerisinden yürüyordu. Yüzü hep kırmızıydı. Daha on dokuzunu bile tamamlamadığı için, askerliğini bitirip dönen ve köye ilk vardıkları akşam kafayı çekip kavga çıkaran öbür köylü delikanlılarının pişkinliği henüz onda yoktu. Geçen yıl Asiye'yi nasıl kaçırdığına bile şimdi düşündükçe şaşıyordu. Daha çok Asiye ona asılmıştı ama, "Karı sözüne uyup bir halt işledim!" dememek için bunu aklına getirmek istemiyordu. Babası, İbrahim küçükken rahmetlik olmuş, anası da bir sene evvel ölünce kendini pek yalnız hissetmişti. Üç-beş dönüm tarlada birlikte çalışacak, bulgur aşını birlikte yiyecek, sabahları ineği sağıp yoğurt çalacak biri lazımdı. Tam bu sıralarda komşuları Kara Halillerin öksüzü Asiye de gelip geçtiğinde ona güler olmuştu. İstemeye kalksa dünyanın masrafı. "Kaçırıvereyim gitsin!" dedi öyle de yaptı. Bir seneden beri halinden şikâyeti yoktu. Yalnız Asiye'nin böyle tam harman zamanında doğuracağı tutmamalıydı.

Köprüköy'ün ebesi odaya girdikten sonra Asiye'nin çığırmaları büsbütün arttı. Hani nerdeyse harman yerlerinden duyulacaktı. Kapının dibindeki bir taşa çöküp elinde ebenin kalın sopasıyla yerleri eşeleyen İbrahim,

Asiye'nin her bağırışında bir kere sıçrıyor, fakat ne yapacağını bilmediği için, tekrar oturuyordu. Hırsından yere eğilip bir taş aldı, etrafında kaynaşan çocuklara fırlattı, "Dağılın şurdan, kahbe enikleri!" diye bağırdı.

Vakti iyi hesaplayamıyordu ama yatsıyı filan çoktan geçmişti. Asiye'nin epeydir sesi duyulmuyordu. Bir aralık Köprüköy'ün ebesi, sopası olmadığı için, Makbule Yenge'nin omzuna dayanarak çıktı. İbrahim yerinden fırlayıp onlara doğru bir adım attı. Ebe bu sefer elini onun omzuna dayayarak, "Kurtulamıyor tosunum!" dedi. "Bir türlü kurtulamıyor. Çocuk büyük, kız küçük. Arabaya koyalım da şehre götür. Başka yolu yok..." dedi.

İbrahim yine hiçbir şey düşünmeden, yine kendisine yapacak bir iş çıktığından adeta memnun, damdan öküzleri aldı, kağnıya koştu; kadınlar Asiye'yi yatağıyla birlikte getirdiler, yerleştirdiler.

İbrahim öküzlere dah demeden önce, her zamanki gibi yüzü kızarıp önüne bakarak ebeye sordu, "Çocuk öldü mü ki?"

"Yok, Allah esirgesin. Ama ne bileyim, bir Cenabıhakk'a malum. Sancılar kesildi, gayrı hakkından doktor gelecek."

Yola düzüldüler. Üç saat kadar gittiler. Şehir göründüğü zaman şafak da sökmeye başlamıştı. Asiye'nin hiç sesi çıkmıyor, yalnız, biraz çukura kaçan kapkara gözleri, gökyüzünde bir şey arıyormuş gibi fıldır fıldır dönüyordu.

Şehrin göbeğinden geçen büyük çayın üzerindeki köprüyü aşıp hastanenin kapısına vardıkları zaman ortalık epeyce ağarmıştı, fakat sokaklarda kimsecikler yoktu. İbrahim arabayı bir kenara çekti, kapıyı çalmaya cesaret edemediği için kendiliğinden açılacağı zamanı bekledi. Yavaş yavaş başka köylü hastalar da sökün etti. Kimi at kimi eşek üstünde, kimi bir arabaya uzanmış, yanlarında karıları, kocaları, anaları, oğulları, kimi baygın kimi inle-

mekte, sokağı doldurdular. Hiç ses çıkarmadan, hatta kendi aralarında bile konuşmadan beklediler.

Kapı açıldığı zaman hep birden içeri sokulmak istediler. İbrahim de aralarına karıştı, bir saat kadar da doktorun kapısında bekledi. Kimsenin sıra mıra dinlediği yoktu. On beş seneden beri bu hastanenin başhekimi olan kırk beşlik, Tatar yüzlü operatör, muayene odasının kapısını kendisi aralıyor, dışarıdakileri gözden geçiriyor, sanki yardımına o anda en çok muhtaç olanı arıyor, sonra eliyle bir işaret edip onu içeri alıyordu. İbrahim'e sıra geldiği zaman dışarıda kimse kalmamıştı. Tatar yüzlü operatör yorgun bir halde iskemlesine çökerken, "Senin neyin var oğlum!" diye sordu. Bu hastanenin her türlü hastalığının mütehassısı oydu. Çünkü kadroda başka müstakil hekim yoktu. Ufak ücretler mukabilinde hükümet doktoru dahiliyeye, asker hastanesinden iki mütehassıs kulak ve göz hastalıklarına bakıyorlardı ama ay başından başka günlerde keyifleri istediği zaman gelirler, başhekimle merhabalaşıp giderlerdi. Ehemmiyetli bir hasta çıkar da yatırmaya, sonra da her gün viziteye gelmeye mecbur oluruz korkusuyla poliklinik filan yaptıkları yoktu.

Her sabah kapının önüne biriken ve bazen sayısı yüze varan dertlileri hep başhekim muayene eder, uzun senelerin ve çaresizliklerin verdiği tecrübelere dayanarak her hastalığa deva bulmaya uğraşır, sırasına göre, trahom tedavisinden ebeliğe kadar her işi üstüne alırdı. Bekâr olduğu için hastanede yatıyor, bütün gecelerini koğuşları dolaşmak, tıp dergileri okumak ve Almancaya çalışmakla geçiriyordu. Başka doktorlara benzememek, kitaplarda okuduğu, "insanlara hizmet eden" soydan bir hekim olmak, onda bir inat haline gelmişti. Fakat bütün diğer meslektaşlarından bu şekilde ayrılması, kendi hakkında birçok tezvirler yapılmasına sebep olurdu. Bekâr yaşadığı için, dedikodu olmasın diye, hastaneye elli ya-

şından küçük hademe ve hemşire almazdı, fakat bu yüzden şehirde adı oğlancıya çıkarılmıştı. Hiçbir hastayı kapıdan çevirmek istemediği için, doktorlar arasında, bilmediği işlere burnunu sokan gösteriş meraklısı bir ukala diye şöhret almıştı. Hastanenin küçük bir odasında, içkisiz, cıgarasız, pek az bir masrafla yaşar, maaşının bir kısmını yabancı dillerdeki kitap ve dergilere, bir kısmını da hastane tahsisatıyla alınmasına imkân olmayan bazı ilaçlara sarf ederdi. Bu yüzden pintiliği dillere destan edilmiş, hırsızlığı bile söylenmişti. Bankada seksen-yüz bin lirası olduğu herkesçe muhakkak sayılırdı.

Doktor bütün bunları duyar, en iyi konuştuğu ve işin içyüzünü bilen kimseler tarafından bile budala yerine konduğunu bilir, fakat dediğimiz gibi, garip bir inatla eskisi gibi işine devam ederdi. Bütün bunları büyük bir ideal sahibi olduğundan yahut insanlar için derin bir sevgi beslediğinden değil, başka türlü olanlara karşı, adeta hastalık halinde, bir tiksinti duyduğundan yapıyordu. En çok şefkat gösterdiği hastalarına muamele edişinde bile, "Sizin de elinize fırsat geçse ötekiler gibi namussuz olursunuz... Ben bunu pekâlâ biliyorum, fakat ben sizin gibi olmadığım için işte sana karşı da bütün vazifelerimi fazlasıyla yapıyorum!" demek isteyen, insanlara inancını kaybetmiş, acı bir hal vardı.

"Senin neyin var, oğlum?" dedikten sonra, çekik gözlerini İbrahim'e dikerek bekledi. Delikanlı, "Bir şeyciğim yok doktor bey... Yalnız bizim aile... doğuramadı da... aşağıya getirdim. Kapıda, arabanın içinde... Ocağına düştük..." dedi.

Doktor, bacak kemiğinin keskin tarafına bir demirle vurulmuş gibi yerinden fırladı. Korku içinde ona bakan İbrahim, karşısındakinin köşemsi yüzünün donuk sarı bir renk aldığını gördü. Sesi titreyerek, "Hani ya doktor bey... İki ebe uğraştı... Hem bizim köyün, hem Köprü-

köy'ün ebesi... Kurtaramadılar... Ondan sonra sana getirdim... Bizi kapından çevirme!" dedi.

Doktor kendini toparlamıştı, sarı yüzünde zehir gibi bir gülümsemeyle, "Yazık ki sizi kapımdan çevireceğim, oğlum!" dedi.

"Amanın doktor, Asiye aşağıda. Köye varmadan arabada ölür."

"Belki öyle olur. Ama sizi kapımdan çevireceğim."

"Dabanının altını öpeyim doktor..."

"Taban öpe öpe bu hale geldiniz ya!"

Doktorun yüzünden çekilmeyen o zehir gibi gülümseme İbrahim'i büsbütün şaşırtıyordu.

"Ne ideyim ben şincik, doktor bey?"

"Karını alır, İstasyon Caddesi'ndeki hususi doğumevine götürürsün! Paran varsa çocuğun doğar, yoksa doğumevinin yanındaki arsaya arabanı çekersin. Karın ya bağıra bağıra orada kendiliğinden doğurur yahut da köye dönerken arabada doğurur. Doğuramazsa ölür. Anladın mı?"

İbrahim, köylüler arasında adı "Baba" diye anılan hekim sahiden bu mu acaba? diye hayretle karşısındakine baktı. Bunu fark eden doktor, "Ne şaştın?" dedi. "Sana her şeyi dosdoğru söylüyorum. Benim bu hastaneye kadın hastalığı olanları almam yasak edildi. İyi anladın mı? Ben yalnız operatörüm; kol, bacak keserim. Başka şeyden anlamam!"

Bunları söylerken gergin derili sarı yüzüne hiç yakışmayan o tebessüm, daha doğrusu o gerilme, dudaklarının kenarını aşağıya doğru çekiyordu. Senelerden beri yüzlerce kadının karnını kesip çocuğunu almıştı. Fakat şimdi, üstüne vazife olmayan işlere karıştığı ileri sürülüyor, hastanede kadın hastalıkları doktoru bulunmadığı halde, ihtisası dışındaki vakalara müdahele ederek halkın canını tehlikeye düşürdüğü iddia ediliyordu. Şehirde yeni açılan doğumevinin sahibi doktor Mutena Cankurta-

ran, vatandaşların sağlığını korumak için bütün bunları valiye söylemiş, dinletemeyince Sağlık Bakanlığı'na bildirmiş, ayrıca da, Ankara'da "tay"lı bir yerde başkan olan kaynatasına yazmıştı. Bu kaynata ise, eskiden bilmem nere valisiyken yanında sıhhat müdürlüğü etmiş olan sağlık bakanıyla görüşmüş, bakan da halkı bu gibi tehlikelerden esirgemek maksadıyla başhekime bir ihtarda bulunmayı münasip görmüştü.

Bunları zihninden geçirirken itidalini bir an kaybetmek üzere olduğuna canı sıkılan doktor, "Yani evladım," dedi, "senin karının derdine derman olacak doktorumuz yok. Onun için hastanı al, doğumevine götür. Doktor Mutena Cankurtaran'a rica et, belki az bir parayla işini görür."

Sonra arkasını döndü, pencereden gökyüzüne bakmaya başladı. Fakat İbrahim yakasını bırakmadı, "Sen varsın ya, doktor bey... Bana başkası lazım değil... Kurbanın olayım!"

Kendini zor tutan doktor döndü, "İmkânı yok dedim ya, çocuğum!" diye sertçe söylendi, kapıyı hızla vurarak dışarı çıktı, kendi odasına kapandı.

İbrahim aralık kapıdan ağır ağır koridora süzüldü. Kendisine akıl öğretecek bir insan arar gibi sağa sola bakındı. Bahçe tarafındaki pencerelerin camlarına vınlaya vınlaya kafalarını çarpan sineklerden başka canlı bir şey göremedi.

Doktor Mutena Cankurtaran otuz beşlik, sarı kıvırcık saçlı, altın gözlüklü, kibar halli biriydi. Tok ve tatlı bir sesi vardı. Asiye'yi sokakta, arabanın üstünde muayene etti, sonra İbrahim'e, "Hasta burada kalsın, sen benimle gel!" diyerek içeri girdi. Masanın arkasında, koltuğuna iyice yaslanıp gök gözlerini pencereye dikerek hesaplara daldı, sonra, "Dört yüz liraya çocuğunu alırım kardeşim,"

dedi. "Güç ve mesuliyetli bir ameliyat yapacağım. Bunu her doktor kıvıramaz. Bak, düşün, taşın, bana cevap getir."

İbrahim şaşırdı. Odadan çıktığı gibi Asiye'nin yanına koştu. Öküzlere "dah!" dedi. Tam bu sırada, belki sancılar yeniden başladığından, belki de geriye dönmenin kendisi için ölüm olduğunu anlayarak büyük bir korkuya kapıldığından, Asiye avaz avaz bağırmaya başladı. Yoldan geçenler etraflarına toplanıyorlardı. İbrahim arabayı çevirip doğumevinin yanındaki arsaya sürdü, hiçbir şey söylemeden sol öküzü boyunduruktan çıkardı, yularından asıla asıla çarşıya götürdü, yeni handa yüz otuz liraya sattı; nefes nefese doğumevine döndü, Asiye'nin yanına bile uğramadan doktorun odasına çıktı, parayı olduğu gibi masanın üstüne bırakarak, "Hadi, dabanının altını öpeyim... Asiye'de bekleyecek hal kalmadı. Çocuğu da bir şey olmadan ne ideceksen et!" dedi.

Cankurtaran parayı teker teker saydıktan sonra eliyle itti.

"Çocuk musun yahu?.. Yüz otuz liraya sezeryan yapılır mı? Al paranı da bir ebeye git!"

"Ebelerden hayır yok, doktor bey... Bir öküz sattım, bu kadar verdiler."

Bu aralık arsadaki Asiye'nin bağırışları, doktorun açık penceresinden içeri girdi. İbrahim'in yüzünde bir korku, Cankurtaran'ın dudaklarında tuhaf bir kıvrıntı belirdi, "Öteki öküzle arabayı da sat, belki dört yüzü tamamlarsın."

"Ne istersen vireyim doktor. Hepsi senin olsun... Hadi sen Asiye'yi daha çok bağırtma..."

"Dur canım... Ya öküzlerle araba dört yüz etmezse?.. Sen bana daha iki yüz yetmiş liralık bir senet imzala bakayım... Ben karını ameliyat ederken sen de gider parayı tedarik edersin. Haydi, durma!"

Acele bir senet yazdı, İbrahim'e parmak bastırdı.

Asiye'yi baygın bir halde ameliyat odasına taşırlar-

ken İbrahim, tek öküzün sürüdüğü arabayı, üzerindeki yatak yorganla birlikte tekrar yeni hana götürdü. Fakat bu sefer hepsine birden yüz elli liradan fazla veren çıkmadı. Sağ öküz zaten ihtiyar ve zayıftı. Alıcılar şöyle bir sağrısını yoklamaya bile lüzum görmeden, "Kocamış gayrı, yüz kayme bile etmez!" diyorlardı. İbrahim buna da razı oldu. Yüz elli lirayı avucunda sımsıkı tutarak doğumevine döndü. Bir hastabakıcı kendisine karısının kurtulduğunu müjdeledi. Doktor onunla koridorda karşılaştı. İbrahim hemen elindeki paraları uzattı, "Fazla etmedi doktor. Hakkını helal et!"

"Ne demek o? Burası imaret değil!.. Bak, alın teri döktük. Ameliyat bir saate yakın sürdü, karının da canı kurtuldu."

"Ya çocuk?"

"Çocuk ölmüş. Zaten birkaç saat daha müdahale edilmeseydi, annesi de yolcuydu."

"Çocuk ölmüş ha! Erkek miymiş?"

"Erkekmiş... Ne olacak?.. Yenisine sağlık. İkiniz de gençsiniz. Hadi, sen durma, köyüne git, dört yüzü tamamla... Daha yüz yirmi getireceksin!"

"Nereden bulayım doktor bey!.. Mümkünü yok."

Mutena Cankurtaran'ın tok ve tatlı sesi birden sertleşti, "Ne demek o? Adam dolandırmaya mı çıktınız? Çok laf istemem. Beş gün sonra karın taburcudur. Yüz yirmiyi getirir, karını alırsın. Para gelmezse çıkarmam, her fazla kaldığı gün için de ayrıca on beş lira alırım!"

İbrahim yüz yirmi lirayı denkleştiremedi. Cankurtaran da kadını sahiden vermedi. Bir hafta sonra tekrar doğumevine gelen delikanlıya, "Şimdi borcun yüz altmış beş liradır. Yarın yüz seksen, öbür gün yüz doksan beş lira. Parayı getirmedikçe karını alamazsın. Haydi, çek arabanı!" diye bağırdı, bir kerecik olsun Asiye'yi görmesine de müsaade etmedi.

Asiye'nin analığı, Makbule Yenge'yle danıştı, gidip

kızı zorla almaya kalktılar, fakat hastabakıcılarla başhemşire bunları kapı dışarı etti, merdivene kadar inen Asiye'yi de, iki tokat vurup yatağa yatırdılar, bir daha böyle şeyler olmaması için elbiselerini alıp kilitlediler.

İbrahim kaldırılması geç kalan harmanı bir gün daha boşlayarak tekrar Cankurtaran'a başvurdu, "Doktor bey!" dedi. "Bütün ekinimi satsam da kışın aç otursak, gene elli lira bile denkleştiremem... Kurbanın olayım, ver Asiye'yi de gidelim."

"Çok konuşuyorsun. Siz köylüler zaten hepiniz dolandırıcısınız... Sizin Allah bir dediğinize inanmamalı. İki yüz yirmi beş lira getirmeden karını alamazsın!"

"Doktor bey, çocuk da ölü çıktı zaten... Dört yüz lira nesine bunun?"

"Elimde senedin var. Fazla yattığı günler için de on beş lira... Bu işin yalanı dolanı yok... Haydi, çek arabanı!"

İbrahim yine Asiye'yi göremeden köye döndü.

Ameliyattan beri on beş gün kadar geçmişti. Cankurtaran'ın hiç kimseyi bedavadan beslemeye niyeti yoktu. İbrahim'in para bulup getirebileceğinden de ümidini kesmeye başlamıştı. Doğumevinin kadın hademelerinden birine yol verdi, onun yerine Asiye'yi çalıştırmaya başladı. Hâlâ kendini toparlayamamış olan kızcağız, Amerikan bezinden, paçaları bağlı bir donla kısa kollu bir gömlekten başka sırtında hiçbir şey olmadan, sabahtan akşama kadar yerleri siliyor, çöpleri taşıyor, tükürük hokkalarını temizliyordu.

Birkaç gün sonra analığıyla Makbule Yenge Asiye'yi kaçırmak için yeni bir teşebbüste bulundular. Doğumevine gidip güya konuşuyormuş gibi yaparak, peştemallarının altına sakladıkları şalvarları Asiye'ye verdiler. Genç kadın apteshane aralığında giyindi, başını örttü, hep beraber çıkarlarken hademelerden biri işi çaktı, tam sokak kapısında Asiye'nin koluna yapıştı. Bunun üzerine hayli zor-

lu bir çekişme başladı. İki tarafın arasında kalan ve kolları kopasıya zorlanan genç kadın avaz avaz bağırıyordu. Bu sırada yetişen bir hemşire, hemen Asiye'nin başından peştemalını çekti, bunun üzerine ihtiyar kadınlar daha fazla zorlamaktan vazgeçip yüksek sesle ilenerek uzaklaştılar.

Ertesi gün İbrahim erken erken doğumevine geldi. Doktorun karşısına dikildi. O zamana kadar kendisinde hiç görülmeyen sert bir tavırla, "Doktor bey," dedi, "harmanım yüzüstü kaldı, evim perişan oldu. Sen bizim karıyı veriyon mu, vermiyon mu?"

Onun bu halinden kuşkulanan, fakat renk vermek istemeyen Cankurtaran, önündeki bazı kâğıtları karıştırarak, başını kaldırmadan, "İki yüz elli lira getirir, karını alırsın! Fazla istemeyeceğim," dedi.

"Yani sen şimdi Asiye'yi vermiyon mu?"

Cankurtaran daha yumuşak bir sesle, "Söyledim ya kardeşim, parayı getirmeden veremem!"

"Al öyleyse senin olsun. Köyde karı yok değil a! Hayrını gör!"

Kapıyı vurduğu gibi çıktı. İki adım ötede, duvarın dibine sinmiş bekleyen Asiye'yi görmeden merdivenlerden indi gitti.

Asiye'nin işleri gece yarısına doğru bitti. Apteshaneleri, mutfağı silip temizledikten sonra, koridorun bir köşesinde bir perdeyle ayrılmış küçük aralığa girdi. Yere serili duran yatağına uzanarak, kirli, çarşafsız yorganı üstüne çekti. Koridorun sönük gece ampulü perdenin içine de loş bir ışık veriyordu... Kapkara gözleri, tıpkı karnında ölü çocuğuyla gelirken arabada olduğu gibi, fıldır fıldır dönüyor, sanki beyaz tavanda bir şeyler arıyordu...

Birdenbire fırladı. Başucundaki küçük pencereyi açа-

rak aşağıya baktı. Bir buçuk adam boyu vardı. Amerikan bezinden donuyla gömleğinin üstüne bir şey almayı bile düşünmeden, yalınayak, aşağıya, bahçeye atladı... ve o anda dudaklarından fırlamak isteyen feryadı yumruğuyla zor zapt etti. Müthiş bir ağrı, bıçak sokulmuş gibi karnından baldırlarına ve omuzlarına yayılan bir sancı, gözlerini kararttı. Eliyle kasıklarını tutarak yürüdü, sokağa çıktı, ağır ağır köyün yolunu tuttu. Şehrin dışında yol, büyük çayın kenarından gidiyordu. Karanlık söğütlerin arasından, kıyıdaki otlara sürtüne sürtüne, yılan gibi sesler çıkararak akan suların uğultusu, şehirden uzaklaştıkça kuvvetleniyordu. Hele çayın dönemeç yerlerinde bu uğultular, bir insan kalabalığının karmakarışık sesleri gibi yükseliyor, alçalıyordu. Asiye yürüdükçe karnında artan sancıyı elleriyle bastırıp boğmaya muvaffak olamayınca iki kat kıvrılıyor, öyle yürüyor ve çaydan gelen seslere uyarak, "Ya... Köyde karı yok değil a!.." diye mırıldanıyordu. Karnında tuttuğu parmaklarının arasından Amerikan bezi donunu ıslatarak sızan ılık, siyah bir yaşlık bacaklarına doğru süzülüyordu. Bunu fark edince daha hızlandı. Koşar gibi önüne eğilerek ilerliyor, gittikçe yükselen ve sağdaki çayın uğultusuna karışarak söğütlerin tepelerine, sol taraftaki bayırın kayalarına kadar yayılan bir sesle, "Köyde karı yok değil a!.." diye haykırıyordu. Patlayan yarasından sızan kanlar ayaklarını ıslattığı için tabanlarına kumlar yapışıyor ve yerde kara noktalar halinde izler kalıyordu.

Köyün kıyısına geldiği zaman, kıvrıla kıvrıla başı dizlerine yaklaşmıştı. Böyle olduğu halde, vahşi bir hayvan gibi, "Köyde karı yok değil a!.." diye bağırışı ortalığı çınlatıyordu. Bu sesi duyanlar evlerinden fırladılar. Yanına vardıkları zaman Asiye yere yuvarlanmış, debeleniyordu. Hemen kucaklayıp götürdüler. Fakat sabaha çıkmadı.

1947

ÇİRKİNCE

Gece yarısını bir saat geçe Alsancak'tan kalkıp Ankara'ya gidecek olan tren için birkaç gün önce bilet almıştım. Nedense aklıma esti, son günü İzmir'de kalıp dolaşmaktansa sabah treniyle "Selçuk"a gider, Efes Harabeleri'ni gezer, akşamı ederim; gece yarısı, nasıl olsa oradan geçecek olan Ankara trenine biner, yoluma koyulurum, dedim. Öyle de yaptım.

Selçuk'a gelince, çantamı, önünü kebapçılarla üzümcülerin doldurduğu, istasyon kahvesine emanet ederek, hemen yola düzüldüm. Güneş iyice yakmaya başlamadan bu kırk beş dakikalık yolu almak, ölü şehrin harabelerinde akşama kadar dolaşmak istiyordum. Fakat daha Erkekler Gymnasium'unun kapısındayken içime bir gariplik çöktü. Her İzmir'e gelişimde muhakkak bir kere uğradığım bu harabeler, sanki seneden seneye daha harap oluyor, binlerce yıl önce aralarında bazı insanların insanlar gibi yaşadığı mermerler bile, kendilerini asırlarca örtüp koruyan anlayışlı toprağın altından çıkarıldıklarına küsmüşçesine, kararıp kirleniyordu. İçinde vücutları ve ruhları güzel insanların yetiştirildiği Gymnasium'un mozaikleri, şimdi birbirini kovalayan keçilerin tırnakları altında dağılmaktaydı. Coşkun bayramların, spor oyunlarının kutlandığı Hypodrom'un göbeğine muhacirler

tütün ekmişler, kenardaki kuru yapraklı bir çardağın altında sıtmadan titreşerek yatıyorlardı. Sayısı bir zamanlar bin üç yüzü geçen ve bugün elimize ancak elli kadarı gelebilen o harikulade tragedya ve komedyaların oynandığı tiyatronun geniş ve serin artist gardıropları şimdi tek tük gelen seyyahlarla, buraya yerleşmiş olan birkaç aileye ve keçi çobanlarına kenef vazifesini görüyordu. Sokakların mermer kaldırımları arasından fırlayan böğürtlenlerin kalınlaşan kökleri, binlerce yılın bozamadığı bu beyaz taşları çatlatıp parçalıyor; yelkenleri pırıl pırıl gemilerle dolu limanı şehre bağlayan iki yanı heykelli, geniş Arkadya Caddesi, şimdi bütün ovayı kaplayan bataklığın iki adam boyundaki sazları arasına dalıp kayboluyordu. Sokaklarının ortasındaki mermer satış tezgâhları hâlâ sapasağlam duran, bol çeşmeli Agora'nın dükkânları toprakla dolmuş, içlerinde yabani incir ağaçları, mersinler, zakkumlar, böğürtlenler türemişti. Raflarındaki on binlerce papirüsle kafalara aydınlık düşünceler dolduran kütüphanenin pek bozulmamış merdivenlerinden çıkıp, kurucusunun çıra isleriyle kararmış mezarına girmek isteyince, karanlık uykularından uyandırılan yarasalar hırsla insanın yüzüne çarpıyorlardı. Daha yapıldığı günlerde bir zelzeleyle yıkılan mabedin kalın sütunları, insafsız bir tanrının hışmından korkup secdeye kapanmış gibi hep aynı istikamete uzanmış ve parçalanmışlardı. Küçük ve zarif Odeon tiyatrosunu örten sararmış otların arasında kertenkeleler dolaşıyor, Kızlar Gymnasium'undan tek ayakta kalan şey, yarı yıkılmış büyük bir kapı, "Girmeyin, ağlarsınız!" der gibi dudaklarını büküyordu.

Harabelerin bulunduğu tepeyi, gittikçe hızlanan adımlarla dolaştım, Eshab-ı Kehf mağaralarının önünde bir an durup düşündüm. Bembeyaz bir şehrin arka yamacındaki bu kapkara dağ içi mezarlarında yüzlerce yıl uyudukları rivayet edilen yedi Hıristiyanın hikâyesi, bana bu

anda, dünyanın bir daha eşini görmediği aydınlık Eski Yunan medeniyeti üzerine çekilen karanlık örtünün bir timsali gibi geldi. Öğle sıcağı bastırmıştı. Çatlak ve ağdalı meyvelerini iri yapraklar arasında gizleyen incirlerin gölgesine girince karnımın iyice acıkmış olduğunu fark ettim. Birkaç yemiş koparıp ağzıma attım; içim daha çok bayıldı. Bir an önce karnımı doyurmak niyetiyle, sürülmüş incir bahçelerinin tezekleri arasında ikide bir tökezleyerek kasabanın yolunu tuttum. Duvarları yıkılmaya başlamış parkımsı bir yerle ilkokulun arasından geçen ağaçlı caddenin sonunda çarşı başlıyordu. Dükkân kılıklı postanenin karşısında ve biraz ilerisinde, yeni yapıldığı zevksizliğinden belli beton bir binanın önünde, üzerlerine damalı örtüler serilmiş birkaç masa vardı. Oturup yemek istedim, "Kalmadı," dediler; bira istedim, çorba gibi çıktı. Güç halle bir peynirli yumurta yaptırdım, rüzgârın süpürüp getirdiği gübreli tozlarla biberlenen bu yemekten birkaç lokma aldıktan sonra pis pis düşünmeye başladım: Daha saat iki bile değildi. Bineceğim trene demek ki daha on iki saatten fazla vardı. Akşama kadar ne yapacaktım? Haydi, kaleyi, İsa Bey Camisi'ni filan gezdim, akşamı ettim diyelim. Ondan sonra ne halt edecek, nerede oturacaktım? Bir meyhane bulup kafayı çeksem, sonra bir kahveye girip pineklesem bile, bu küçük kasabada 22.45 ajansından sonra her yerin kapandığını tecrübelerimle biliyordum. Düşündükçe önümde duran bu on iki saat, bana sonu gelmez bir hapislik gibi korkunç görünmeye başladı. Hırsımdan yerimde duramadım, kalkıp istasyona doğru yürüdüm. Yüksek Roma kemerlerinin yanındaki külüstür kamyonları, şerbetçileri seyrederken gözüm karşı taraftaki sırtlara ilişti. Kendi kendime adeta haykırdım, "Çirkince'ye giderim yahu!"

Evet, en iyi çare buydu. Şimdi bir at tedarik edip Çirkince köyüne gider, akşama kadar kalır, gece mehtap-

ta ağır ağır dönerdim. Hatırladığıma göre yol bir buçuk-iki saat çekiyordu. Gece onda yola düzülsem, on iki sıralarında gelirdim ki, geri kalan birkaç saat de nasıl olsa geçerdi.

Selçuk, eski adıyla Ayasuluğ kasabasının şimal tarafındaki sırtların arkasına düşen bu güzel köye, otuz sene önce, dokuz-on yaşında bir çocukken gelip birkaç gün kalmıştım. Annem ve beş yaşındaki erkek kardeşimle beraber, Çanakkale'de asker olan babamın yanından, Çivril'de asker olan dedemin yanına gidiyorduk. Babam bizi bir gambotla Bandırma'ya kadar getirmiş, trene bindirmiş, İzmir'deki bir arkadaşına yazdığı mektubu annemin eline verip dönmüştü. Babamın bu arkadaşı bizi İzmir'de iki-üç gün evinde misafir ettikten sonra, Punta'dan Aydın trenine bindirmişti. Şimdi düşünüyorum da, o karmakarışık devirde, o berbat yolculuk şartları içinde annem gibi beceriksiz bir kadının iki küçük çocukla bu kadar uzun yolculuğa nasıl çıktığına hâlâ şaşıyorum. Neyse, bulursa kömürle, fakat daha çok odunla işleyen Aydın treni bizi yirmi dört saatte Selçuk İstasyonu'na getirdi. Fakat orada trenin artık gidemeyeceği, lokomotifin bozulduğu bildirildi. İstasyondaki bir yüzbaşı, yolumuza ancak dört-beş gün sonra devam edebileceğimizi söyledi, vaziyetimizi öğrenince bize alaka gösterdi. Cephelerde her gün yüzlerce subayın öldüğü, yüzlerce subay ailesinin memleket içinde perişan kaldığı o günlerde, "silah arkadaşları" arasında, birbirlerinin ailelerini korumak hususunda, yazılmamış hatta konuşulmamış bir mukavele var gibiydi. İstasyondaki yüzbaşı da bir parça işinden baş alınca yanımıza sokuldu, "Dinar ve Çivril cihetine tren kaldırıncaya kadar bekleyeceksiniz. Fakat burası sıtmalı, berbat bir yerdir. Çocuklar sıcaktan perişan olur. Otel filan bulmaya da imkân yok. Sizi Çirkince'ye götüreyim. Bizim çocuklar da orada. Ben de

vakit buldukça ata atlayıp gidiyorum. Rahatsız olursanız da kusura bakmazsınız!"

Annem biraz mırın kırın ettikten sonra, açık bir asker arabasına yüklendik. Yanımıza iki sakat nefer takıldı, ağır ağır Çirkince'nin yolunu tuttuk.

Orada kaldığımız bir hafta çocukluğumun en unutulmaz günleridir. Ovayı aşıp dağ yoluna tırmanmaya başlar başlamaz, incir ağaçlarının yerini zeytinler ve çamlar alıyordu. Yükseldikçe manzara güzelleşiyor, sıcaktan bunalan Selçuk Ovası, sıtma yuvası Cellat Bataklığı bile, taze boyalarla çizilmiş parlak bir tablo halinde iki yanımıza seriliyordu. Küçük Menderes, bir cıva şeridi gibi, kızgın güneşin altında buğulanarak, ta uzaklara, sislere gömülen denize uzanıyordu.

Hele Çirkince... Hele bu yedi-sekiz yüz hanelik dağ köyü... Daha uzaktan, çamların ve zeytinlerin arkasından, hafif çivitli beyaz evlerinin camları parıldayan, meydanlarını iri çınarların gölgelediği küçük Rum kasabası... Bu kadar güzel bir yere nasıl olup da "Çirkince" adını verdiklerine çocukluğumdan beri şaşar dururdum. Muntazam kaldırımlı tertemiz sokaklarında, bizi misafir eden yüzbaşının kızları ve mahallenin Rum çocuklarıyla nasıl koşuşmuş, iğde ve ayva dallarından yaptığımız kağnıları katırtırnaklarıyla nasıl süslemiş, çam kabuğundan kayıkları her köşe başında şarıl şarıl akan çeşmelerin yalaklarında nasıl yüzdürmüş, karaağaçlara tırmanıp kopardığımız yaprakları kuzulara nasıl yedirmiş ve sık çalılar arasında topladığımız kuzukulaklarını dişlerimiz kamaşıncaya kadar nasıl yemiş ve doymamıştık. Selçuk'un sıcağından ve sıtmasından kaçmış birkaç subay ve memur, ailesiyle senelerden beri buraya yerleşmiş Giritli bir kahveciden başka, köyün bütün halkı Rum'du. Hepsinin ovada incir bahçeleri, dağın sırtlarında zeytinlikleri vardı. Yazın sabahın erkeninde, kadınlı erkekli, bütün köy halkı atlara

binip ovaya iniyor, incirlerini işliyor, akşam serinliğinde tekrar uzun bir süvari kolu halinde güle oynaşa köye dönüyorlardı. Kışa doğru zeytin mahsulünü de böyle kaldırırlarmış. Ova köylerindeki sarı benizli, şiş karınlı insanları burada görmek mümkün değildi. Gündüzleri köy boşalınca geride kalan iki büklüm ihtiyarların bile yanakları al aldı. Akşam yemeklerini yedikten sonra hep sokağa dökülürler, mandolin çalan delikanlılarla yumuşak sesli kızlar, şarkılar söyleyerek kalabalık gruplar halinde dolaşırlardı. Koskocaman bir kiliseleri, dört tane ilkokulları, bir tane de gimnazları vardı. Pazarları çınarlı meydandaki gazinoların bahçeleri tertemiz giyinmiş insanlarla dolar taşar, karıkoca zarif bir karafadan rakılarını içerlerken etraflarında çocuklar oynaşır, ihtiyar kadınlar siyah yünden atkı örerlerdi. Çoğu Sakız biçimi tek katlı evlerin her zaman açık duran kapılarından içeri bakınca, güzel döşenmiş bir sofanın ortasında, üzeri dantel örtülü ceviz masalar, kenarında oyma çerçeveli konsol aynaları görünürdü. Civardaki Türk köyleriyle araları pek iyiydi. Etrafa kendilerini o kadar sevdirmişlerdi ki, seferberlikte diğer mıntıkaların Rumları gibi Anadolu'nun içlerine sürülmemişler, yerlerinde kalmışlardı.

Bütün bunlar şimdi gözlerimin önünde canlanıvermişti. Ufacık bir çocukken orada dinlediklerimi, ayrıldıktan sonra orası hakkında evde konuşulan ve anlatılanları hatırladıkça, tekrar oraya gitmek isteği içimde mukavemet edilmez bir hal aldı. Hatta geç kalıp treni kaçırmak pahasına da olsa, çocukluğumun bu sihirli köyüne muhakkak gidecektim.

Mesele at bulmaktaydı. İstasyon şefine sordum, sanki Türkçe anlamıyormuş gibi şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Bavulları bıraktığım kahveciye başvurdum, beni öyle bir sorguya çekti ki, casus diye şüphelendiğini fark edip lafı kısa kestim. Tam bu sırada yanımda sakallı, kasketli,

bir elinde eğri bir baston, öbüründe cam tespihiyle ihtiyar bir adam belirdi. Yüzü yabancı değildi, "Zatıâlinizle üç sene evvel Efes Harabeleri'nde teşerrüf etmiştik!" diye kendini tanıttı. O zaman hatırladım. Emekli bir ilkokul öğretmeniydi. Senelerden beri buraya yerleşmiş, birkaç incir bahçesi edinmiş, kızlarını burada evlendirmişti. Lügatli konuşmaya, sözleri arasına Divan edebiyatından beyitler karıştırmaya ve Eski Yunan tarihine meraklı bir zat olacaktı. Galiba beraber rakı da içmiştik. Ve o, bir sırasını getirip başvekilden kaza kaymakamına kadar birçok makam sahipleri hakkında yazdığı, esprisi orta, fakat vezinleri düzgün hicviyelerini birer birer okumuştu.

"Safa geldiniz! Buyurunuz bir kahve içelim!" diyerek, yanı başındaki iskemleye çöktü. Ben, günümün geri kalan kısmını, onun hicviyelerini ikinci defa dinlemeye hasretmek korkusuyla bir türlü oturamayarak, "Teşekkür ederim, fakat ben bir at bulup Çirkince'ye kadar gitmek istiyordum," diye mırıldandım.

"Çirkince'ye mi... Önce teşrif buyurulmuş muydu?"

"Çocukluğumda bir kere gitmiştim. Hafızamda çok güzel bir köy olarak yer etmiş; şimdi hatırlayınca muhakkak gitmek arzusu duydum. Fakat vasıta bulamıyorum!"

"Merak etmeyin, şimdi bizim damada haber yollarız, bir at hazırlar gönderir. Siz istirahat buyurun!"

Biraz durup, kendi kendine söylenirmiş gibi dudaklarını kıpırdatarak tespihini çektikten sonra yüzüme baktı, "Mamafih Çirkince'ye gitmenizi tavsiye etmem. Şimdi orda birkaç muhacir ailesinden başka kimse yok. Sıcakta boşuna yorulacaksınız!"

"Ehemmiyeti yok!"

"Gene de siz bilirsiniz... Mademki bir kere azmettiniz... Kendiniz görüp hükmünüzü veriniz!"

Bu son sözleri söylerken, aksakallarıyla cıgaradan sararmış bıyıklarının arasında tuhaf bir gülümseme geçer

gibi oldu. Fakat ben bunun üzerinde durmaya vakit bulamadan o, önümüzden geçen bir çocuğu çağırarak at getirtmek üzere damadına koşturdu. Sonra bana döndü, "Harabeleri teşrif buyurdunuz herhalde. Ayağınızın tozundan belli... Nasıl buldunuz?"

"Evvelce de gezmiştim."

"Ben de evvelce gezdiğinize nazaran nasıl bulduğunuzu sormak istedim!"

"Çok bakımsız... Her tarafı ot ve çalı bürümüş. Korkarım birkaç sene sonra şehir yeniden örtünüp kaybolacak. Ve gelecek nesiller yeniden araştırmaya ve kazı yapmaya mecbur kalacaklar!"

Hafifçe güldü, kaşlarını kaldırdı, "Biz harabı tahripte bile üstadız, mamuru tahripte neyiz? Kıyas buyurun!"

Sol eliyle bıyıklarını yana, sakalını aşağıya doğru sıvazladı, "Hele Çirkince'ye gidin gelin de görüşürüz. Ben ajans vaktine kadar bu kahvedeyim. Hatıralarınızın mezarını ziyaretiniz uzun sürmeyecektir, tebşir edebilirim."

İsmini hatırlayamadığım ihtiyar öğretmenin lügatli konuşmalarını daha fazla dinlemeye fırsat kalmadan eski bir Çerkes eyeri kapatılmış doru bir kısrak önümüze çekildi. Atladığım gibi Çirkince'nin yolunu tuttum.

Ovada atı süratliye kaldırdım. İki yanımda, incirlerin altında, hasırlar üzerine yemişler serilmişti. Yol kenarında, kirli beyaz gömlekli, donsuz çocuklar, ellerinde birer çomakla, hayvanın nallarından kalkan tozda kayboluverdiler. Bayıra tırmanmaya başlayınca otuz sene evvel geçtiğim yolu çok güzel hatırladım. Fakat o eski taş döşeli yol, şimdi bozulmuş, yer yer diz boyu çukurlarla dolmuştu. İki yanımızda uzanan zeytinlikler yıllardan beri sürülmediği için her tarafı ot sarmıştı. Dağa doğru yükseldikçe başlayan çamlıkların bir hayli seyrekleştiğini, taze kesilmiş, dört-beş yaşında çam fidanlarının körpe yaralarında reçinelerin pıhtılaştığını fark ettim. Uzak-

tan ve yukarıdan bakınca Selçuk Ovası, Küçük Menderes yine eskisi gibi parlak renklerle uzanıyor, Cellat Gölü'nün yerinde şimdi tütün tarlaları ve kanallar görünüyordu. Fakat beş-on sene önce açılan bu kanalların, sular bastıkça kenarlarındaki tarlaları kemirdikleri, köşelerinden bucaklarından birer parça alıp tekrar bataklığa çevirdikleri, şekillerinin bozulmaya başlamasından ve yer yer görünen sazlıklardan belliydi.

İçime, Efesos'un perişan hali karşısında duyduğum acıya benzer bir gariplik çöktü. Kim bilir Çirkince'yi de ne halde bulacaktım. Hatta bir aralık atı çevirip gerisingeriye dönmeyi bile düşündüm. Fakat tam bu sırada, bir dönemeci kıvrılır kıvrılmaz, çivitli beyaz evleri, iri çınarlarıyla köyü karşımda buldum.

Yıllarca görmediğim bir hasretime kavuşmuş gibi yüreğim hopladı. Sabahtan beri gördüklerimin ve duyduklarımın tesiriyle artık Çirkince'yi de yerinde bulamayacağımdan korkmaya başlamıştım. Halbuki işte Çirkince, tıpkı otuz sene önceki gibi, güler yüzüyle orada duruyordu.

Boynundan ve sağrısından sicim sicim terler süzülen atın karnına dokundum, öne doğru eğilip gözlerimi kapayarak, geçmiş zamanın ve pırıl pırıl hatıralarımın içine doğru dörtnala atıldım. Gözlerimin önünde annemin, kardeşimin, beraber oynadığımız arkadaşlarımın, sokakları dolduran insanların hep birden gülümseyen aydınlık yüzleri; kulaklarımda mermer çeşme yalaklarına akan berrak suların, şarkı söyleyen kızların, rüzgârda atlas gibi hışırdayan karaağaç yapraklarının ve sabahın ilk güneşiyle doğrulmaya çalışan çiy düşmüş tarlaların sesi; burnumda, fırından yeni çıkmış tepsi ekmeklerinin, taze kesilmiş çayırların ve tepedeki çamların arasından süzülüp akan rüzgârın kokusu vardı. Altımdaki attan daha hızlı soluyarak doğruldum ve gözlerimi açtım.

Dizginleri o kadar şiddetle çekmişim ki, hayvan başını hızla geriye attı ve göğsüme çarptı. Bunun acısıyla mı, yoksa gördüğüm manzaranın tesiriyle mi bilmiyorum, birdenbire başım döndü, sersemledim, aşağı yuvarlanmamak için hemen indim ve alnımı eyere dayayarak bir müddet bekledim. Biraz kendime gelince, dizginleri dirseğime geçirerek yavaş yavaş köyün içine girdim.

Burası benim otuz sene önce gördüğüm, içinde en güzel günlerimi geçirdiğim yer değildi. Şu sağ tarafımda kapısız, penceresiz, çatısız yükselen dört duvar, bir zamanlar bahçesinde yüzlerce çocuğun oynadığı mektep olamazdı. Şu önümdeki ulu çınarın dibinde, böyle bataklık ortasında bir taş yığını değil, dört gözlü bir mermer çeşme olacaktı.

Köyü baştan başa dolaştım. Bu sekiz yüz evli küçük kasabada, şimdi belki elli aile bile oturmuyordu. Buraya mübadil olarak yerleştirilen muhacirler, tütüncü oldukları için incirlerini, zeytinliklerini yok pahasına satmışlar, hatta birçok ağaçları kışın kesip yakmışlar, sonra her biri bir tarafa dağılmışlardı. Ortalıkta insan görünmüyordu. Belki yirmi seneden beri el sürülmemiş gübre ve süprüntüyle kaldırımları görünmez hale gelen sokaklarda, bazen gözlerinin rengi bile anlaşılmayacak kadar kirli bir çocuk peyda oluyor, bir yabancının geçtiğini fark eder etmez, arkasından çekmeye çalıştıkları keçinin ipini bıraktığı gibi kayboluyordu. Yıllardır boş duran evlerin ne kapıları, ne pencereleri, hatta ne de döşemeleri kalmıştı. Sekiz-on odalı koskoca evlerin sahipleri bile, pencerelerine tahta çiviledikleri bir yer odasına dolmuşlar, öteki odaların dolap kapılarına ve çerçevelerine kadar bütün tahta kısımları kışın söküp yakmışlardı. Onları, karlı havada birkaç yüz metre ötedeki çam ormanlarına gitmekten alıkoyan mukaddes tembellik karşısında garip bir ürperti duyarak dolaşmama devam ettim. İçinde insan

bulunan bazı evlerin kapıları arkasından yahut pencerelerdeki tahtaların arasından, ürkek gözlerin beni seyrettiğini fark ediyor ve her an biri yakama yapışıp, "Ne işin var burada?" diye soracakmış gibi kuşkulu yürüyordum.

Bir zamanlar bizi misafir eden yüzbaşının evini buldum. Kapı merdiveninde ihtiyar bir adam çömelmişti. Sordum, "Burada siz mi oturuyorsunuz?"

Uzun uzun yüzüme baktıktan sonra, "evet" makamında başını salladı ve, "Ha!" dedi.

"Seferberlikte biz de burada oturmuştuk. İçeri girip gezebilir miyim?"

Tekrar yüzüme baktı, baştan aşağı bir süzdü, "Gez, ne olacak!" dedi. Yerinden kalktı, birinci katta, sağdaki odanın kapısını örttükten sonra önüme düştü.

Evin eski eşyasından ortada bir tek şey: Büyük bir konsol aynası kalmıştı. Onun da çerçevesi kırılıp dağılmış, yer yer sırları dökülmüştü. Yukarı kata çıkan merdivenin tırabzanları sökülmüştü. İhtiyar, "Yukarıda bir şey yok. Nesine bakacaksın?" diyerek birinci basamakta durdu.

"Olsun... Çocukluğum bu evde geçti!" diye bir yalan attım.

"Sen bilirsin!"

Yukarı kattaki odaların da bütün kapıları, pencereleri sökülmüştü. Henüz döşemelere dokunulmamıştı ama bütün duvarlar, hatta tavanlar bile, sanki kazma vurularak yıkılmış, delinmişti. Yanımdaki ihtiyara şaşkın şaşkın bakarak, "Ne olmuş buralara?" diye sordum.

"Bizden evvel gelenler para aramışlar... Namussuz gâvurların paralarını nereye sakladıkları bilinmez ki..."

Yerler keçi, koyun pislikleriyle doluydu. İhtiyar, bunu da izah etti, "Kış günü yukarı katlar soğuk oluyor, biz aşağıda oturur, hayvanları buraya kaparız. Pencerelere de birer çuval asarız... Ne yapacaksın, fıkaralık..."

"Sizin zeytininiz, inciriniz yok mu?"

"Ne gezer... Bu köyde değil, Selçuk'ta bile ağacı olan kaç kişi var ki... Fıkaralık... Biz sattık, üç-dört beyin elinde toplandı... Biz onlara işçi gideriz..."

Pencereden bahçeye bakacak oldum, gözlerim kendiliğinden kapanıverdi. Eskiden kayısı, erik ağaçlarının sıra sıra dizildiği, ortasında bir duvar gibi dümdüz şimşir fidanlarının uzandığı, beyaz güllerin asma gibi evin duvarını sardığı, yolları çakıl döşeli bahçede şimdi bir köşeye yaslanmış ve eski kapılardan yapılmış bir tavuk kümesinden başka hiçbir şey yoktu.

İhtiyara üstünkörü bir "eyvallah" savurarak merdivenleri ikişer ikişer indim ve sokağa fırladım. Ben geçerken kadınların kapandığı odanın kapısı azıcık aralandı, dört-beş yaşlarında, beyaza yakın sarı saçlı, kırmızı yüzlü, kara dişli bir çocuk üstdudağında tozlanmış ve kurumaya yüz tutmuş iki sümük çizgisiyle, sırıtır gibi beni süzdü, sonra içeri kaçtı.

Sanki bütün bu günün yorgunluğu şu anda üzerime çöküvermişti. Dizlerim titriyor, sırtıma varıncaya kadar her tarafım sızlıyor, kafamın içi uğulduyordu. Dizginleri koluma geçirerek yürüdüm. Yollarda, tavuklar da dahil olmak üzere, her türlü hayvan pisliğinden, karpuz, kavun kabuğundan, çeşit çeşit süprüntüden adım atacak yer yoktu. Evlerin suyolları, çukurları dolmuş, tıkanmış olacak ki, çirkefler kapıların altında açılmış deliklerden sokağa akıyor, orada bulduğu pisliklerin altında kaybolarak ortalığa keskin ve yapışkan bir koku yayıyordu.

Eskiden dört-beş gazinonun süslediği geniş, çınarlı meydanın bir köşesinde küçük bir kahveyle, önünde iki teneke masa gözüme ilişti. Yarım saat olsun dinlenmek üzere oraya gittim, hayvanı bir ağaca bağlayarak arkalıksız tahta iskemlelerden birine oturdum.

Uzun boylu, uzun kır bıyıklı, ihtiyarlıktan hafif kamburlaşmış bir adam karanlık kahveden dışarı çıktı. Beni

baştan aşağı süzdükten sonra, kocaman yumruklarını, "Burada ne işin var?" der gibi masaya dayayarak sordu, "Kahve mi?"

"Evet, sade olsun!"

İri pabuçlarını sürüyerek gitti, biraz sonra iki fincan kahveyle birlikte geldi. Kendisi de bir iskemle çekip karşıma oturdu, "Hayır ola? İş için mi geldiniz?"

O zaman bu adamı hatırlar gibi oldum, sorduğuna cevap vereceğim yerde, adeta yerimden fırlayarak, "Siz ne zamandan beri bu köydesiniz?" dedim.

"Elli sene oluyor herhalde... Babam bu köye yerleştiğinde ben on beş yaşında vardım... Öyle ya... Elli sene olacak."

Şimdi onu iyice hatırlamıştım. Otuz sene önce bu köyde oturan tek Müslüman, bu Giritli kahveciydi. O da bizim misafir kaldığımız yüzbaşıyı, çocuklarını, hatta beni ve kardeşimi hatırladı. Buraya hangi hayalin peşine takılarak geldiğimi öğrenince gözlerini yüzüme dikti, hiçbir şey söylemeden, o da aynı hayalleri arayıp bulmak istiyormuş gibi daldı.

Sevgili bir ölünün başında bekleşen iki acılı insan gibi konuşmaktan çekinerek bir saat kadar karşı karşıya oturduk. Üç-dört adım ötedeki hayvan kımıldadıkça nalların kaldırım taşlarından çıkardığı donuk, tok seslerden, bir de ulu çınarların yüksek dallarındaki hafif uğultudan başka ortalıkta çıt yoktu.

Gitmek için doğrulurken dayanamadım, daha çok kendi kendime söyler gibi mırıldandım, "Bizim elimize geçen her yer böyle mi olacak!"

Karşımdaki, bir hakarete uğramış gibi yüzüme sert bir bakış fırlatarak adeta bağırdı, "Bizim ne kabahatimiz var be?"

Eliyle kalktığım iskemleyi işaret etti, kabahatli bir çocuk gibi hemen oturdum. O, gözlerinin sert, fakat aynı

zamanda dalgın bakışını hep üstümde tutarak devam etti, "Buraya getirip oturttukları mübadillerin de kabahati yoktu. İskeçe'nin, Kavala'nın tütüncüleri... zeytinden, incirden ne anlasınlar? Ağaç dediğin bakım ister, masraf ister... Kıymetini bilmeyene nimetini verir mi? Muhacirler iki sene üst üste mahsul alamayınca ya kestiler, ya sattılar... Cahillikle fakirlik bir olmuş, Sultan Süleyman'ın mülkü dağılmış... Zaten tefviz işleri de seneler sürdü. Dünyanın dalavereleri döndü. Gelenlerin çoğu meteliksizdi. Para yedirip işlerini gördüremeyince hepsi bir yana dağıldı... Ne olacak? Rumeli'nde koca çiftlik bırakan adama yüz ağaç zeytin düşmedi de, köyünde bir baskısı olan burada üç fabrikaya sahip çıktı. Senin anlayacağın, hakkı olan alamadı, hakkı olamayan binlerce aldı. Ama onlara yaradı mı? Ne gezer!.. Anafor malın kıymetini bilmediler, yok fiyatına elden çıkardılar. Buraların eskiden kalma biriki derebeyi vardı. Kimi İzmir'de, kimi Ankara'da oturur... hepsini onlar kapattı... Emval-i metrukeden, ağacı on kuruşa, on beş kuruşa zeytin, incir bahçesi satın aldılar... 'Malımı satmam!' diye inat edenler de en sonunda boyun eğdi. Ne yapsın? Para da devlet de ağaların elinde. Bunlarla baş olur mu? Patronlar istemedikçe, kimse ağacının meyvesini toplatacak işçi bulamaz. Çoluk çocuk kendisi toplasa, yağını çıkaracak fabrika bulamaz. Evvela dört senelik mahsulünü, sonra kökünü satar, alır başını gider."

Önündeki teneke masayı ezmek ister gibi yumruğunu bastı, gözlerini uzun müddet etrafta gezdirdi, sonra devam etti:

"Burası eskiden neydi, şimdi ne oldu!.. Ama sebebi var. Eskiden burada oturan herkesin kendine göre malı vardı. İncirden, zeytinden ne alırsa burada yer, burada bırakırdı. Bütün bu gördüğün dağların, ovaların nimeti hep burda kalırdı. Şimdi buraların sahibi olan beyler, ne alıyorlarsa başka yere götürüyorlar. Apartman dikiyor,

köşk alıyorlar. Otomobillere, karılara yatırıyorlar. İşçilik diye burada bıraktıkları, aldıklarının binde birini tutmaz. Kalanlar da bununla işte bu kadar geçinebilir... O senin bildiğin Çirkince de işte bu hale gelir... Cennet gibi yerler virane oldu diye gâvurda keramet, Müslümanda kabahat arama!.. Eskiden buraların sahipleri burada yaşar, burada işlerdi. Sen sahipli memleketi sahipsiz eden beylerin yakasına yapış... Bir daha da öyle demin konuştuğun gibi konuşma... Bizim elimize geçen her yer neden böyle olsun? Burası bizim elimize geçti mi ki? Merak etme, milletin eline bir şey geçmedi; ovalar, dağlar üçbeş fırsat düşkününün elinde toplandı... İşte o kadar..."

Yerinden kalktı, önüne bakarak biraz durdu, sonra, "Haydi sana güle güle!" diyerek kahveye girdi.

Bağladığım yerde huysuzlanmaya başlayan atı çözdüm, eski Çerkes eyerine atlayarak geldiğim yoldan geri döndüm. Gözlerimi hayvanın iki kulağı arasından ayırmamaya gayret ediyordum. Ovaya ininceye kadar neler düşündüm, hatırlamıyorum. Hayatımda kafamın içini bu derece bomboş bulduğum bir an yoktur. Selçuk'a varmadan önce ovada, tozlu yollarda, sağa sola saatlerce dolaştım. Atı bazen kendi haline bıraktım, bazen çılgın gibi sürdüm. Nihayet, bütün vücudum sızlar bir halde, istasyona döndüm... Vakit epeyce ilerlemiş olacaktı. İstasyon kahvesinde iki-üç kişi oturmuş, domino oynuyorlardı. İhtiyar öğretmen bir köşede, çenesini bastonuna dayamış, uyukluyor gibiydi. Atın nal seslerini duyunca doğrulup bana doğru birkaç adım geldi. Ben yere atlayınca dizginleri elimden aldı, kahveci çırağına teslim etti, "Biraz gezdir de, kaşansın[1] Sonra eve götürürsün! Ocağa seslen de bize iki sade kahve yapsınlar..."

1. Durup işemek. (Y.N.)

Masanın başında bir müddet hiç konuşmadan oturduk. Sükûtu ilk bozan o oldu, "Nasıl? Çirkince'yi gördünüz mü?"

"Evet, gördüm!"

Bu sözlerin ağzımdan bir küfür gibi çıktığını fark ettim, adamcağızı kırmış olmayayım diye yüzüne baktım. Bana, "Kendiniz görüp hükmünüzü veriniz," dediği zamanki gibi garip bir gülümseyişi vardı. Ağır ağır doğruldu, "Bendenize müsaade... Yaş ilerledi, uyku bastırıveriyor. Kahveci de ışıkları söndürdü. Bundan istiskal çıkar... Mamafih siz yolcusunuz, tren vaktine kadar beklersiniz, zaten bir şey kalmadı."

Gitmek üzereyken durdu, tekrar bana döndü.

"Müsaade buyurursanız," dedi, "zatıâlinizi haddim olmayarak bir hususta tenvir edeyim. Teşrif buyurduğunuz köye hâlâ Çirkince diyorsunuz. Halbuki orası artık Çirkince tesmiye edilmiyor. Kaza kaymakamıyla parti erkân-ı devr-i cumhuriyette böyle güzel bir vatan köşesinin adını Çirkince olarak bırakmayı muvafık bulmadılar, Dahiliye Vekâleti'ne müracaat ederek değiştirttiler. Şimdi oranın ismi Şirince'dir... Ya... Şirince..."

Tekrar arkasını döndü, beni, bütün lambaları sönmüş olan istasyonda tek başıma bırakarak bastonunu sürüye sürüye uzaklaştı.

1947

KURTLA KUZU

Polis müdürlüğünün kapısından çıkar çıkmaz bir an durakladı. Kırk-elli adım ötedeki anacaddeden geçen otomobillerin fenerleri, ince ince yağan yağmuru aydınlatıyor, ıslak kaldırımlar üzerinde kayarak uzaklaşıyordu. Hiç durmadan çanlarını çalan tramvayların tellerden ve raylardan çıkardığı gıcırtılar, kapanan dükkânların kepenk gürültüsüne karışıyordu. Olduğu yerde dimdik duran Rifat'ın gözleriyle kulakları yirmi gündür alışkanlığını kaybettikleri bu tesirler karşısında vazifelerini yapmaktan ürküyorlardı. Belki daha uzun zaman böyle kalacaktı, fakat kulağının dibinde birdenbire patlayan müthiş bir gürültüyle silkindi, bir polis, kapının önünde duran motosikletlerden birinin motorunu işletmişti. Rifat etrafına bakıp hâlâ burada ve polis otomobilleriyle motosikletlerinin arasında olduğunu fark edince, sanki kendisini tekrar yakalayıp yukarıya, o beyaz duvarlı ve tahta tavanlı minimini hücreye götüreceklermiş gibi dehşetle titredi. Hızlı adımlarla uzaklaşarak caddeye çıktı. Yürümeyi bile unutmuşa benziyordu. Yakasını kaldırdığı paltosunun etekleri bacaklarına dolaşıyor, ayak bilekleri kaldırımlarda sağa sola bükülüveriyordu. Köşeye kadar gidip tramvay bekledi. Hemen odasına giderek biraz su ısıtmak, üç haftadır sırtından çıkmayan ve ağır

kokuları sokakta bile burnuna kadar yayılan çamaşırlarını, elbiselerini değiştirmek, tıraş olmak, ondan sonra sokağa fırlayarak dolaşmak, dizlerinin dermanı kesilmezse sabaha kadar dolaşmak istiyordu.

Bu sırada iki arabalı bir tramvay, tam önüne gelip durdu. Kendi semtine gitmediği için buna binecek değildi. Yağmur damlalarının çizgi çizgi süzüldüğü buğulu camların arkasındaki hayal meyal insanlara gözlerini dikti. Fakat kafası o kadar bomboştu ki, tramvayın kalktığını ve pencerelerin birbiri arkasına uzaklaştığını bile görmedi. Bunun için, tam karşısında peyda oluveren birinin gözlerini kendine dikerek baktığını, körlerinkine benzeyen bir hisle fark edince, adeta korkuyla, "Ah!" diye bağırdı, bir adım geri çekildi. Sonra gözleri koskocaman açılarak, "Nasıl?" dedi. "Sizi de bıraktılar mı?"

Siyah bir mantonun içine büzülmüş ve başını yünlü bir atkıyla sarmış olarak hiç kımıldamadan karşısında duran genç kadın, gırtlağından zorlukla çıktığı hissini veren bir sesle, "Evet!" dedi, fakat bu anda nedense birdenbire gözleri yaşardı ve başı önüne eğildi.

Rifat gülmeye çalıştı, "Heyecanınızı anlıyorum ama bunun ifadesi ağlamak değil gülmek olmalıydı... Size de çok fena muamele ettiler mi?.. Ne tarafa gideceksiniz?"

"Aksaray'a!"

"Ben de o tarafa gidiyorum. İsterseniz yürüyelim. Konuşuruz. Acaba arkamıza adam koydular mı? İsterlerse koysunlar... Artık mahzur yok, bizi kendileri tanıştırdılar."

Yürümek için bir hareket yaptı, fakat kadının hâlâ kımıldamadığını, yalnız önüne eğilen başının sarsıldığını görünce yaklaştı, bu sefer sahiden şaşırdı, "Ne oluyorsunuz canım! Üç-beş günlük bir macera sizi bu kadar mı sarstı?"

Genç kız, karşısındakinin bu sözlerinde kendini gösteren apaçık ihtar, hatta bir parça da küçümsemeyi is-

yanla karşıladı, başını hızla geriye atınca atkısı arkasına kaydı. Kuru bir sesle, "Ne münasebet!" dedi. "Bana yapılanlar ancak yapanları küçültür... Beni heyecanlandıran o değil... İçeride size karşı o fenalığı ettikten sonra... çıkar çıkmaz sizinle karşılaşmak beni şaşırttı... Belki de mahsus böyle yaptılar... Bizi arka arkaya bıraktılar ki rastlaşalım. Şu anda bizi gözetlemedikleri ne malum!"

"Dedim ya, yürüyelim. Takip ediyorlarsa farkına varırız... Çekinecek ne var? Bizi içeride karşılaştıran ve birbirimize tanıtan onlar. İkimizi de aynı anda serbest bırakıyorlar. Evlerimizin aynı semtte olduğu da evraklarında kayıtlıdır... Şu halde beraber yürümemizde ne fevkaladelik var? İsterlerse çağırsınlar da bunun sebebini öğrenmek için de üç gün, beş gün tutsunlar... Haydi, gidelim."

Bu sefer genç kız onun yanına sokuldu, koluna girdi.

"Haydi yürüyelim..." dedi, birkaç adım gittikten sonra, "O geceyi bütün hayatımda unutamayacağım... Nasıl oldu da o kadar zayıf bulundum..."

Rifat birdenbire ciddileşti:

"Olur, bazen olur... İnsan dedikleri mahlukun içinde neler kaynaştığını biliyor muyuz? Öyle anlar olur ki, en ummadığımız adam en beklemediğimiz şeyleri yapabilir. Şimdi bu pişmanlığınız bile iyi bir şey. Yaptığınız şey için mazeret aramıyor, üzülüyorsunuz. Sonra o kadar mühim bir kusur yapmış da değilsiniz. Beni tanımadığınız halde, tanıdığınızı söylettiler... Ne oldu? İki taraftan hiç olmazsa biri sağlam çıkarsa vaziyet o kadar tehlikeli olmayabilir. Sizi tanıdığımı bana da söyletmek istediler. Dört gün uğraştılar... Ben mukavemet ettim, halbuki siz aynı mukavemeti gösterememişsiniz. Eh, kendinizi öğrenmiş oldunuz. Dedim ya, kendi içimizde, kendimize dair bilmediğimiz o kadar çok şey var ki... Böyle vesilelerle meydana çıkıyor da öğreniyoruz. Bunların var olması utanılacak bir şey değildir, var olduğunu öğrendik-

ten sonra buna göre hareket etmemek yanlış, hatta korkunç olabilir."

Bir müddet sustu. Yan gözle genç kıza bakıyordu. Atkısını tekrar başına örtmeyi unutan kızın sarı kıvırcık saçları ıslak ıslak parlıyordu. Rifat, sözlerini dönüp dolaştırdığı halde bir türlü bağlayamıyor, nereye varmak istediğini kendisi de bilmiyordu. Bazı tatsız düşünceler kafasına hücum edince, onları uzaklaştırmak için başka şeyler söylemeye çalışmıştı.

Beyazıt taraflarında, camekânları soluk soluk parlayan bir dükkânın önünde kızı kolundan tuttu, "Karnınız aç değil mi, Sevim Hanım?" dedi.

"Aç olması lazım... Üç gündür bir şey yemedim."

"Ben de... Şuraya girelim de birer çorba içelim."

Bir eliyle kapıyı açarken ötekiyle cebini yokladı. Tevkif edildiği sırada aldıkları beş-on lirayı çıkarken geri vermişlerdi.

Masanın başında yan yana oturdular. Hiç konuşmadan çorbalarını içtiler ve başka bir şey yiyemeyeceklerini, hemen tıkandıklarını anladılar. Delikanlı cebinden sigara paketini çıkarıp kıza uzattı, fakat o, başıyla, "içmem" diye işaret etti ve "kalkalım" demek isteyen bir hareket yaptı.

O zaman Rifat, oturduğu iskemleyi biraz yana çekip yüzünü daha çok genç kıza döndü ve başka şeyler düşünüyormuş gibi dalgın gözlerle karşısındakine bakarken, "Acele etmeyin... Benim de size söyleyeceklerim var!" dedi.

Dükkânda başka müşteri yoktu. Mal sahibi de kirli bir camekânın arkasındaki işkembe kazanının başında oturmuş, çenesini eline dayamış duruyor, bir çorbadan başka bir şey yemedikleri halde masada yan yana oturup lakırdıya dalan bu çifti unutmuş görünüyordu.

İkide birde rüzgârın savurup camlara çarptığı yağ-

murun gürültüsü kadar hafif bir sesle, Rifat konuşmaya başladı:

"O akşam beni dört gündür beklettikleri ve geceleri çıplak masaların üstünde yatırdıkları bir kalem odasından alıp da sizinle yüzleştirmeye götürdükleri zaman işi anlamıştım. Sizi yumuşattıklarına kanaat getirmeseler, bu yüzleştirmeye lüzum görmezlerdi. İlk karşılaştığımız anda bu kanaatim kuvvetlendi.

Koskoca masanın bir ucunda, iskemlenin kenarına ilişmiş, adeta büzülmüştünüz. Masanın etrafında, yüzlerinde yorgun, fakat insafsız ve biraz da alaycı bir ifadeyle yer almış olan o beş-altı kişilik komisyon sizi bir hayli ürkütmüştü. Beni içeri aldıkları zaman arkanız kapıya dönüktü. Beni getiren polisle beraber yavaşça yanınıza kadar sokulduk. Sonra komisyon azasından biri birdenbire size dönerek, 'Arkanıza bakınız, bu beyi tanıyor musunuz?' diye sordu.

Yüzünüzü bana çevirdiğiniz zamanki halinizi unutamayacağım. Senelerce önce, hayatımda ilk ve son defa olarak, bazı arkadaşlarla ava gitmiştim. Tabii ne keklik, ne tavşan, hiçbir şey vuramadım. Akşamüzeri dönerken yolun ilerisinde, çıplak bir taşın üzerinde bir sürü serçe gördüm. Bütün gün bir işe yaramayan çifteyi o tarafa çevirip ateş ettim. Kuşlar pırrr diye dağıldılar. Yalnız bir tanesi kanadından yaralanmış, yerde seke seke kaçmak istiyordu. Koşup onu avucuma aldım. O zaman bir kuşun kalbinin ne kadar hızlı çarptığını anladım. O fındık kadar et parçası, avucumu patlatacak gibi vuruyordu. Gözlerinde şaşkın, fakat müthiş bir korku vardı. Bu bakışlarını görünce, hayvanı yere bıraktığım gibi kaçtım... İşte o akşam sizin bakışlarınız bana, çoktan unuttuğum bu kuşun gözlerini hatırlattı. Kalbinizin de herhalde onun gibi vurduğunu düşündüm. Birdenbire içimden bir gülmek geldi. Evet, orada, dört gece uykusuzluktan, açlıktan sonra, o

korkunç odada, gecenin o saatinde, o 'düşman' bildiğim adamlar arasında, sizin şaşkın haliniz, dehşetten açılmış gözleriniz bana gülünç göründü. Hele, gözlerinizi dimdik yüzüme dikerek, 'Evet, tanıyorum!' diye yalan söylediğiniz anda, etrafınızdakilerden çok benden korkuyormuşsunuz gibi bir haliniz vardı ki, bu haliniz, o anda size karşı merhamet değil, istihfaf duymama sebep oluyordu. Belki siz de hatırlarsınız, yüzümü sizden çevirdim, orada oturanlara gülümseyerek döndüm, 'Böyle bir hanım tarafından tanınmak benim için bir şereftir. Fakat ben kendilerini tanımıyorum ve bundan pek müteessirim!' dedim.

Beni tekrar yukarı çıkardıkları zaman adeta bir zafer kazanmış gibiydim. Başka bir insanın zayıf olduğu yerde kendimizin kuvvetli kaldığımızı bilmek gurur verici bir şey... Şimdi bunları tekrar gözümün önünde canlandırınca içimden size değil, kendime gülmek geliyor."

Genç kız hayretle Rifat'ın yüzüne baktı. Bir şey söylemeyecekti, delikanlı eliyle onu susturan bir hareket yaparak devam etti, "Kendimi ne kadar kuvvetli hissediyordum bilseniz!.. Dört gün bir kalem odasında, gündüzleri bir iskemlede, kımıldamadan oturmuş, geceleri çıplak bir masaya uzanmış, fakat uyuyamamıştım. İçimdeki bütün sinirler seferber olmuş gibiydi. Karnım acıkmıyor, uykum gelmiyordu. Kafama sokulmak istenen düşünceleri, vaziyetimin ne olacağı endişelerini, beni dışarıdaki hayatıma bağlayan hatıraları, gözümün önünde canlanmak isteyen çehreleri insafsızca uzaklaştırıyor, sadece mantık ve iradeden ibaret kalmak istiyordum. Gündüzleri odayı dolduran memurların konuşmalarına kulak verdikçe nefsime itimadım büsbütün artıyordu. Hürriyetime, hatta hayatıma hükmedebilecek durumda olan bu insanların zavallılığı gururumu artırıyordu. O günlerde bunlara elbise, palto, şapka, ayakkabı veriliyordu. Bütün konuştukları bundan ibaretti. Birisi, aldığı pabucun bir teki öbürüne uyma-

dığından şikâyet ediyor, öteki, palto provası yapan terziye sövüyor, bir başkası, kendisine verilen şapkayı satıp üstüne para ekleyerek daha iyisini alacağından bahsediyordu. Hepsi de hizmetinde bulundukları idare makinesinden, devletten, memleketin gidişatından şikâyetçiydiler. Herhangi bir kasaba kahvesinde, bir kenar mahalle tramvayında, bir rakı meclisinde söylenen ve görünüşte üstünkörü, dar, hatta yanlış oldukları halde sebepleri biraz kurcalanınca derin yaralara dayanan o tenkitler, o küfürler, bu adamların da günlük mevzularıydı. Üstelik aleyhinde bulundukları sistemin kendilerini, bu dertleri ortaya dökmek ve bunlara bir çare bulmak için savaşanları ezmek işinde kullandığını bile fark etmiyorlardı. Bazen mesela akşamları paydos zili polis müdürünün emriyle iki saat geç çalındığı veya izinli gidecek birine ani bir vazife verildiği zaman, hiddetten kıpkırmızı olmuş suratlarıyla bana dönüp, 'Beyim, bu heriflerin aleyhinde az bile yazıyorsunuz! Kendi keyiflerinden başka bir şey düşünmezler... Bunların içyüzlerini asıl biz biliriz ama söyleyemeyiz ki. Ekmek parasıyla bağlanmışız bir kere,' diye dert yanıyorlar, fakat biraz sonra, masalardan birinin üzerinde bulduğum bir kâğıt parçasına, iş olsun diye bir şeyler karalayacak olsam, 'Yazı yazmanız yasaktır beyim!' diye hemen üstüme atılıyorlardı.

Ben de bu zavallıları dinledikçe, hallerine baktıkça, uğrunda savaştığım hakikatlere daha çok inanıyor, ahmaklığın, geriliğin ve namussuzluğun bir gün nasıl olsa yenileceğine daha çok güveniyordum. Yalnız, zayıf olmamak ve dövüşmekten yılmamak lazımdı.

Kendimi daima avucumun içinde bulundurmak için, dediğim gibi, adeta dervişçe bir irade denemesi, bir çile tecrübesi yapıyordum. Bilirsiniz, böyle yerlerde beklemek, her an bir şey olması ihtimali içinde, saatlerce, günlerce hiçbir şey olmadan beklemek azapların en kor-

kunçları arasındadır. Bir kapının önünde, bir hücrede, neden olduğunu bilmeden beklemek. Kafanıza dolmak isteyen türlü ihtimallerle zaman zaman yüreğinizin çarpıntısı artarak beklemek. Ben kendimi buna bile alıştırmıştım. Beynimi beyaz bir kâğıt gibi bomboş hale getirebiliyor, ruhsuz bir et yığını gibi, hayret verici bir duygusuzluk, bir çeşit aptallık hali içinde, zamanın geçtiğini anlamadan bekliyordum. Herhangi bir zayıf hissin pençesine düşmemek için, tevkif edildiğim andan beri çocuğumun, her zaman defterimin arasında taşıdığım resmini çıkarıp bakmaktan bile kaçınmıştım.

İşte bunun için sizin o akşamki haliniz bende derin bir istihfaf duygusu yaratmıştı... Durun, üzülmeyin... Eğer ondan sonra olan bazı şeyler bana kendimi istihfaf etmeyi öğretmiş olmasaydı bunları size söyleyemezdim... Kalbimizin 40 derece ateşe kaç gün dayanabileceğini, böbreğimizin günün birinde taş yapıp yapmayacağını nasıl bilemezsek, söylenmemesi gereken bir hakikati veya bize zorla söylettirilmek istenen bir yalanı söylememek için ne kadar tazyike tahammül edebileceğimizi de ölçemeyiz. Kimisinde bu mukavemet ölüme kadar devam eder, kimisi ilk korkunun doğurduğu heyecanla yumuşayıverip cellatlarının elinde şekilsiz bir balmumuna döner... Fakat bilebileceğimiz bir şey var ki, o da bu cellatların bize dost olamayacağıdır. Bunların hepsi fena, vicdansız insanlardır demek istemiyorum. Ne gezer, onların arasında da ne müşfik aile babaları, ne vefalı arkadaşlar, ne hassas yürekli tabiat âşıkları vardır. Ama karşımızda düşman olarak vazife aldıkları andan itibaren, onlar, iradelerinin dışında bir kuvvetin oyuncağıdırlar. Cemiyet içinde aldıkları mevki ve vazifenin onlara verdiği şahsiyet, tabiatın şekil verdiği asıl benliklerini o kadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asil benliklerini aramaya kalksalar, herhalde

içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka bir şey bulamayacaklardır. Benimle uğraştıkları, hatta işkence ettikleri sırada, ben onlarda bu insan tarafı aramakla meşguldüm. Evet, onlar benim fena bir kimse olmadığıma inandıkları halde muhakkak fena bir tarafımı, kendilerince fena sayılabilecek bir tarafımı bulmaya uğraşırlarken ben onların insanlıktan uzaklaşmış, hayvanlıktan, vahşilikten bile daha ürkütücü bir hal almış olan hareketlerinde, yüzlerinde, sözlerinde, şu her şeyi *iyi* ve *güzel* bir ahenge götürmeye çalışan tabiatın bir eserini, bir izini arardım. Onlara hiçbir zaman kızamıyor, onlardan nefret etmiyor, sadece zavallılıklarına, daha doğrusu insanlığın bu kadar tiksinecek hale gelmesine acıyordum. Bunun için de hiçbir tazyik, hiçbir işkence beni kendi gözümde küçültmüyordu. Zaten işkence nedir? İrademiz ve kafamız bizi küçültecek bir iş yapmadıkça, işkence sade bir fizyoloji meselesidir. Etlerimiz, sinirlerimiz dayanabildikleri kadar dayanırlar. Sonra, tabiat ne emrederse o olur. Ama ruhumuzu kamçılattırmamak elimizdedir. Halbuki ben ruhumun üzerine bir tokat yedim ve bunda kabahatliyim! İşte sizi bu akşam bunun için burada alıkoydum. Söylemeden edemeyeceğim. Karımla çocuğum çıktığımdan habersiz, evde bekliyorlar... Fakat daha önce içimdeki bu zehirleri boşaltmam lazım. Yoksa onların, hiç kimsenin yüzüne bakamam. Siz, içerideyken zayıf bulunduğumuz bir ânı bana hatırlatmasaydınız, ben bunu kimseye anlatamayacak, belki ömrümün sonuna kadar, kendi kendimden utanarak dolaşacaktım. Açık söylüyorum, sizi karşımda bir çeşit suç ortağı olarak görünce adeta memnun oldum. Neyse... Dayak o kadar mühim değildir, diyordum. Çünkü otuz-kırk sopadan sonra insan çok kere bir şey hissetmiyor. Tabuta girmek, susuzluk... uykusuzluk... hepsi geçiyor... İstesek de istemesek de geçiyor. Ne kadar korkunç olurlarsa olsunlar, bunları çekerken, şu nokta daima aklı-

mızda: Bunlar benim iradem dışında olan işler. Onüne geçmek için ne yapabilirim? Yalvarmak mı? Asla... Ne faydası var ki? Dilimiz ayrı, dünyamız ayrı... Kuzunun kurda yalvarması gibi bir şey olur. Çünkü bana işkence edenler de, birkaç ruh hastası bir yana, bunu sadece zulüm olsun diye, zevk almak için yapmıyorlar... Vazife diye başlamışlar... Ruhunu ekmek parasına satan her insan gibi yavaş yavaş alışmışlar, birer makine haline gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi. Evet, ben ben olarak ve o o olarak kaldıkça, aradaki mesafe muhafaza edildikçe işkence ve dayak o kadar mühim değil. Fakat bu mesafeyi ortadan kaldırıveren bir şey... İnsanı katilinin kolları arasına atan bir dikkatsizlik... İşte beni bu yirmi günlük cehennemin sonunda hâlâ zangır zangır titreten bu... Nasıl oldu? Nasıl yaptım? Bilmem anlatabilecek miyim? Ama bir mahkûmun celladına, bir koyunun kasabına gülümsemesi gibi bir şey... Düşündükçe tüyleri diken diken eden bir zavallılık... Bakın nasıl oldu... Sizinle muvacehe edildiğimden on gün kadar sonraydı. Bir haftadan beri minimini bir hücreye atılmıştım, ara sıra ordan alıp ifadeye götürüyorlardı. Ama en şiddetli işkenceler asla bana yapılmamıştı. Ben şöyle arada bir yoklananlardandım. Günde bir, en çok iki defa beş-on sopa... Sonra o tepesinde bin mumluk ampul yanan ve insanın beynini cıvık bir çamur yığını haline getiren hücre... Eminim ki, koridorda, tepedeki kırık camekândan dökülen karın altında, kuru bir bank üzerinde iki haftadır büzülüp oturan altmışlık sendikacı benden çok daha fazla azap çekiyordu... Sadece orada pineklemekle... Evet, hücreye konduğumun haftası yahut onuncu günüydü, kısa boylu, tezgâhtar kılıklı bir herif, bir sivil komiser beni gelip aldı. Önce bir santim kadar uzamış olan sakalımı tıraş ettirdi, üstümü başımı düzeltmemi söyledi. Koridora çıktığım zaman, günün ışığı gözleri-

mi alıyordu. Birlikte yürüdük, kapısı meşin kaplı bir odanın önüne gelince, orada duran başka bir memurun kulağına bir şeyler söyledi, beni ona teslim edip içeri girdi, pek az sonra çıkarak, 'Buyurun!' dedi.

İçerisi oldukça iyi döşenmiş bir büroydu. Büyük, kristal bir masanın arkasında, sarı bağa gözlüklü, tombulca yüzlü, dolgun dudaklı biri oturuyordu. Ben girince ayağa kalkarak birkaç adım yaklaştı, elini uzattı ve, 'Geçmiş olsun beyefendi!' dedi.

Yüzünde tatlı bir gülümseme vardı. Şimdiye kadar ifademizi alan heyetlerin hiçbirinde kendisini görmemiştim. Beni getiren ve kapıda bekleyen memurların hallerinden, bilhassa, bu meselenin tahkiki için Ankara'dan gelmiş, yüksekçe bir memur, bir şef olduğu anlaşılıyordu. Bana uzattığı eline bir an şaşkın şaşkın baktım. Kalın parmaklı, bembeyaz bir eldi ve hâlâ bana doğru uzanmış duruyordu. Ben de elimi uzattım ve avucumun içinde ılık bir et yığınının yapışkanlığını hissettim. 'Buyurunuz, şöyle oturunuz,' diyerek kristal masanın yanındaki maroken koltuğu gösterdi. Kendisi de yerine gitmeyerek karşıdaki koltuğa yerleşti. 'Size burada, layık olmadığınız şekilde muamele edildiğini öğrenince çok üzüldüm...' diye söze başladı. 'Siz münevver, tahsil, terbiye görmüş, kıymetli bir gençsiniz. Memleket daha sizden çok hizmetler bekliyor. Başınıza gelen bu işin bir ehemmiyeti yoktur, bizim ve sizin müşterek gayretimizle her şey düzelir.'

Ben, ne diyeceğimi, nasıl bir tavır alacağımı şaşırmıştım. Bu yakın alaka, bu alışmadığım nezaket karşısında, her zamanki kapalı ve soğuk halimi muhafaza etmeli miydim, yoksa onun bu kibarlığına karşı ben de bir parça yumuşak mı davranmalıydım? Acaba bu zarif muamele içten gelen bir nedametin ifadesi mi, yoksa sinsi bir tuzak mıydı? O, benim daha fazla düşünmeme meydan vermeden devam etti:

'Memurlarımız hakkında müspet kanaatiniz olmadığını tahmin ediyorum. Hakkınız var. Ama insaflı düşünürseniz onlar da mazurdurlar. Tahsilleri, yetişme tarzları nedir ki; bugün devletin verdiği maaşla daha iyilerini bulmaya da imkân yok. Bendeniz Viyana'da bulundum. Zabıta teşkilatını tetkik ettim. Lise mezunu olmayan polis yok. Biz de böyle yapmaya çalışıyoruz. Fakat daha seneler ister. İnşallah, bizde de şahsa göre muamele etmeyi bilen memurlar yetişecek.'

Bunları söylerken yüzümü, dizlerimin üstünde duran ellerimin hareketlerini tetkik ediyordu. Gözlüklerinin arkasında fırıl fırıl dönen gözleri hep gülümsüyor gibiydi. Birdenbire ayağa kalktı, 'Sizi, şu ayaktakımı herifler, amele makulesi serserilerle müsavi tutmanın doğru olmadığını kendilerine söyledim. Ben sizi burada bir mevkuf değil, yardımını istediğimiz bir arkadaş telakki ediyorum. Bazı hususlarda malumatınıza müracaata zaruret hasıl olduğu için sizi buraya çağırdık ve birkaç gün alıkoyduk. Bu vatan hainlerinin arasına herhalde merak saikasıyla sokulmuş olacaksınız. Muhakkak ki bize bazı faydalı bilgiler verebilirsiniz...'

Ondan sonra, geldiğim günden beri sorup durdukları, hiçbirinden haberim olmayan ve ancak polisin hasta muhayyilesinden doğduğu ilk bakışta anlaşılan o bir sürü saçma sualleri tekrarladı. Ben, karşımdakinin nazik tavrına uydurmaya çalıştığım yumuşak bir sesle, 'Beyefendi,' dedim, 'maiyetinizdekilerin az nazik metotları nasıl bir netice vermediyse, sizin bu çok nazik sorgu şekliniz de faydasız kalacak. Çünkü sorduklarınıza evvelce verdiğim cevaplardan başka bir şey bilmiyorum. Gizli kapaklı hiçbir işle alakam yoktur, münasebette bulunduğumu söylediğiniz kimseleri de, uzaktan bile tanımam.'

Bunun üzerine aramızda, on beş günden beri ötekilerle aramızda devam eden karşılıklı didişmenin bir başka

türlüsü başladı. O, ani suallerle zihnimi dağıtmaya, beni kendi sözlerimde bulmaya çalıştığı tezatlarla bağlamaya, muhakkak, her ne pahasına olursa olsun bana bir şeyler itiraf ettirmeye, birtakım insanlar hakkında, itham edici bir şeyler söyletmeye uğraştı. Ben, sahiden bir şey bilmediğim, söyleyecek bir şeyim olmadığı için kısa cevaplar veriyordum. O, yüzünden eksilmeyen tebessümle yanıma sokuluyor, üzerime doğru eğilerek beni ikna etmek istiyor, bir şey elde edemeyince, kızmıştan ziyade canı sıkılmış, benim hesabıma üzülmüş bir tavırla yerine gidip oturuyor, gözlerini kapayıp biraz düşünüyor ve tekrar, bambaşka bir taraftan aynı çıkmaz oyuna başlıyordu.

Içimde gitgide artan bir sıkıntı bana nerdeyse o sopalı ve küfürlü isticvapları arattıracaktı. Fakat bir taraftan da düşünüyor, bana bu kadar nazik muamele eden adamı kızdırmaktan bir şey çıkmayacağını, iyi idare edersem onu sahiden, doğru söylediğime inandırabileceğimi, bir parçacık da olsa lehime görünen kanaatlerini ters tavırlarımla sarsmakta bir fayda bulunmadığını kendime tekrarlıyordum. Sesime samimi bir eda, yüzüme, ona istediği gibi cevaplar verememekten adeta müteessir olduğumu gösteren bir ifade vermeye çalışıyor, aramızda beliren yakınlık havasını bulandırmamak için dost gözlerle onun hareketlerini takip ediyor ve suallerinin dışında kalan umumi mahiyetteki bazı sözlerini başımla tasdik ediyordum. Fakat onun bana söyletmeye çalıştığı şeylerden hiçbirine istediği cevabı vermiş değildim.

Bir aralık yorulmuş gibi koltuğa çöktü. İlk defa, gülümsemeden, ciddi ve araştırıcı gözlerle beni süzdü. Sonra cebinden sigara paketini çıkararak uzattı, 'Buyurun!'

Bir an duraladım. Sigara tiryakisi değildim. Ara sıra içtiğim olurdu ama şimdi, yarı aç mideyle ve bu şartlar içinde, sigaranın manzarası bile içimi bulandırdı. 'İstemem!' diyecektim. Fakat karşımdakinin dimdik bana

çevrilen bakışlarını fark edince elimi uzattım. Yüzümde, 'Aman, aramızı bozmayalım, güzel hatırınız için alayım!' demek isteyen bir ifadeyle ve bu uzun konuşmada ilk defa ben de gülümsemeye gayret ederek bir tane aldım, dudaklarımın arasına yerleştirdim. O hemen yerinden fırladı, yeleğinin cebinden kibritini çıkardı. O zaman ben büsbütün sırıtarak yüzüne baktım."

Rifat o ânı tekrar yaşıyor gibi heyecanlanmıştı. Elleri titreyerek masanın üstündeki bardağı aldı, bir defada dikti. Sesini titreten, boğazını düğümleyen heyecanının biraz yatışmasını bekleyerek başını önüne eğdi. Fakat bunun bir faydası olmadığını, heyecanının büsbütün arttığını anlayınca birdenbire ayağa kalktı. Genç kızın dikkatle kendisine bakan gözlerinden kurtulmak için dükkânın aydınlığından bir an önce uzaklaşmak istiyordu.

"Haydi, çıkalım, yolda anlatırım!" dedi. Masanın üstüne hesabı bıraktı. Sokakta da birkaç dakika konuşmadan yürüdüler. Sonra genç adam yanındakinin kolunu tutarak birbirini kovalayan kesik cümlelerle sözüne devam etti:

"Evet, yüzümü yağlı, yapışkan bir şey gibi kaplayan bir gülümsemeyle onun gözlerinin içine baktım. Hayatımda hiçbir zaman, bu sigara ve kibrite karşı yüzümü kaplayan sırıtmanın aşağılıklığını unutmayacağım. Hiçbir dayak, hiçbir hakaret, suratımdaki o yılışık gerilme kadar, asla görmediğim halde bir ayna karşısındaymışım gibi şimdi bile gözlerimin önünde duran o sırıtma kadar beni kahretmemiştir. Düşünün, bir insanın celladına gülümsemesi, kendi yumuşaklığıyla onu yumuşatabileceğini sanması kadar gülünç, adi şey olur mu?

Onun da gözlüklerinin arkasındaki gözlerinde memnun bir parıltı belirdi. Ben o anda bile, bu memnunluğun içinde biraz da alay karışık olduğunu sezer gibi oldum ve şaşırdım. Ama kendimi toparlayacağım yerde, belki

de bu şaşkınlığın tesiriyle yüzümü, o tükürülesi yüzümü onun o sırada yaktığı ve bana doğru tuttuğu kibrite uzattım.

Ben daha ne olduğunu fark etmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde korkunç bir tokat şakladı. Sigara ağzımdan fırlamış, burnum kanamaya başlamıştı. Karşımdaki, saatlerden beri tuttuğu hiddet ve kini hızlı nefesler halinde burnundan fışkırtarak arka arkaya suratıma tokatlar yapıştırıyor, dizlerimi, karnımı tekmeliyor ve hırsından boğuklaşan bir sesle hiç durmadan bağırıyordu, 'Hayvan... Sahiden karşımda sigara içebileceğini mi sandın? Siz insan muamelesine layık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını da ben yakacaktım öyle mi? Vatan, millet haini... Sizleri bit ezer gibi ezmeli... Eşek seni... Kanepeye kurulmuş da bana sigarasını yaktırıyor... Edepsize bak... Defol.'

Kapıya dönüp bağırdı, 'Gelin buraya!'

Hemen içeri giren iki memura beni gösterdi, 'Götürün bu rezil herifi. Her şeyi itiraf ettirinceye kadar nefes aldırmayın!'

Hakikaten, bu defadan sonra iki gün nefes aldırmadılar. Fakat sonra ne oldu, anlamadım, galiba onlar da bıktılar yahut hakikaten bir şey bilmediğime kanaat getirdiler. Bana karşı alakaları birdenbire azaldı. Vücudumdaki çürükler geçince de bıraktılar..."

Genç kız birdenbire durdu. Önüne bakarak, "Bizim eve geldik, siz daha gideceksiniz galiba!" dedi.

Rifat önünde bulundukları kapıyı gösterdi, "Burası mı?"

"Hayır, şu sokağın içinde. Fakat siz zahmet etmeyin!"

Elini uzatarak ilave etti, "İkimizin de yalnız kalmaya ihtiyacımız var."

Masallar

BİR AŞK MASALI

Bir zamanlar bir kadın hükümdar tarafından idare edilen bir memleket varmış. Halk burada melikesinden son derece memnunmuş. Çünkü bu genç ve çok güzel kadının, yurdunun insanlarını bahtiyar etmekten başka bir düşüncesi yokmuş. Sarayında kapanıp oturacağı ve kendine eş olmak isteyecek yakışıklı şehzadeler bekleyeceği yerde kış demez, yaz demez memleketin dört bucağını dolaşır, yüzünde keder, halinde durgunluk gördüğü her vatandaşın gamına ortak, derdine derman olurmuş. Çalışamayacak halde oldukları için zarurete düşenlere hazinesi, dermansız illetlere tutulanlara yüreği her zaman açıkmış. Yurdun her yanına dağılmış olan memurların başlıca vazifesi, bulundukları yerde hayatından hoşnut olmayan kimse bırakmamakmış. Buna kendi güçleri yetmezse, hiç vakit geçirmeden melikeye bildirirler, o da her işini bırakıp oraya yetişirmiş. Bunun için o memlekette yüzü gülmeyen insan yokmuş.

Ama günün birinde melikenin sarayının tam karşısında genç bir derviş peyda olmuş. Sabahtan akşama kadar orada hiç ağzını açmadan bekler, ortalık kararınca çekilip gidermiş. Kumral, hafif dalgalı bir sakalın çevrelediği soluk yüzünde öyle dokunaklı bir ifade, derin kara gözlerinde öyle içe işleyen bir hal varmış ki, yoldan ge-

çenler onun önüne bakır, hatta gümüş paralar atmaktan çekinirler, yere sessizce birer altın bırakıp giderlermiş.

Her zamanki seyahatlerinden birinden dönen melike, sarayının önünde bu garip dervişi görünce, yüzüne şöyle bir bakmış, gözleri onun gözlerine ilişmiş, sarayına girerken başmabeyincisine, "Bu adamın bir derdi var, sorun bakalım nedir!" demiş.

Başmabeyinci hemen dervişin yanına sokulmuş, o memlekette insanları bir sözle bile incitmeye izin olmadığı için, tatlı bir sesle, "Derviş, duruşun, bakışın gamlı; içinde sakladığın bir kederin mi var?" diye sormuş.

Derviş gözlerini yere çevirmiş, "Hayır!" diye mırıldanmış.

"Peki, öyleyse neden yüzün gülmüyor, neden burada bütün gün durup bekliyorsun? Bilirsin ki, melikemiz yurdunda dertli insan bulundukça kendi de dertlenir, içi rahat etmez. İstediğin neyse söyle, çaresini ararız!"

"Hiçbir derdim, hiçbir isteğim yoktur. Melikemiz üzülmesin," demiş.

Başmabeyinci saraya dönüp bunları hanımına anlatmış, sonra, "Bilmem ama efendimiz," demiş, "sesi hafif ve gamlı, gülümsemesi acıydı."

Melike, "Olmaz," demiş, "onun bir derdi olduğu her halinden belli. Ne kadar acı güldüğünü ben sarayımın pencerelerinden gördüm. Belki derdinin büyüklüğü onun nutkunu tutuyor. Ama ben hiçbir vatandaşımın rahatsız edildiğini istemem, bırakın durduğu yerde dursun. Yalnız bu akşam arkasından gidin bakın, onulmaz illetlere tutulmuş bir hastası mı var, para yetiştiremediği bir sevgilisi mi?"

Derviş o akşam da önüne bir yığın halinde biriken altınları toplayıp alacakaranlığa gömülen sokaklara dalmış, yürümüş, yürümüş, şehrin kenar semtlerine gelince, altınları avuç avuç torbasından çıkararak buralarda otu-

ran ve halleri vakitleri başka hemşerilerinden biraz daha düşük olan kimselere dağıtmış, sonra şehrin kenarındaki küçük, taş bir kulübeye girerek çorbasını pişirmiş, sırtını duvara verip kalmış. Kulübenin penceresinde gün ağarıncaya kadar onu gözetleyen başmabeyinci, uyuyor mu, yoksa uyumayıp düşünüyor mu, anlayamamış.

Melike bunları duyunca büsbütün kederlenmiş. "Memleketimde dertli bir insan var da, ben ona derman olamıyorum," düşüncesi içini bir kurt gibi kemirmeye başlamış. Kimseyi zorlamak, kimsenin yaptığına ettiğine karışıp tedirgin etmek şanından olmadığı için, dervişin sarayın karşısında durmasına ses çıkarmamış, ama onun günden güne sararıp solduğunu, gözlerinin daha derine kaçtığını gördükçe kendisi de eriyip süzülmüş. Kendisi de artık sarayının penceresinden ayrılmaz, tül perdelerin ardında bütün gün dervişi seyreder, "Onun içini kemiren dert nedir acaba?" diye kendini yermiş.

Bir gün yine böyle perdelerin arkasından bakarken dervişin siyah, derin gözleri pencereye çevrilmiş. Bu gözlerdeki bitip tükenmez hasreti fark eden melike, dervişin içini yakan derdi sezer gibi olmuş, yerinden fırlayıp başmabeyincisini çağırtarak, "Bu dervişi sarayıma getirin, derdini kendim soracağım," demiş.

Derviş, melikenin huzuruna çıkınca büsbütün sararmış. Gözlerini yerden kaldıramamış. Derdi sorulunca, duyulur duyulmaz bir sesle, "Hiçbir derdim, hiçbir dileğim yoktur!" deyip susmuş.

Ama melike bu kısa cevapla yetinmemiş. Yumuşak, tatlı, adeta yalvarır gibi, "Nasıl olur derviş?" demiş. "İnsanın içini bir dert kemirmeyince yüzü böyle solar, gözleri böyle dalar mı? Belki gönlündeki dilek sana pek büyük, pek erişilmez göründüğü için söylemekten kaçınıyorsun. Ama bilirsin ki benim yurdumdaki insanları bahtiyar görmekten başka hiçbir arzum yoktur. Haydi, çekinme-

den ne istediğini söyle. Dilediğin, fakat elde edilmez sandığın şey, uçsuz bucaksız bir zenginlik midir? Her gün önüne yığılan altınları arzularına göre çok küçük bulduğun için mi azımsayıp dağıtıyorsun? Eğer böyleyse söyle, sana bitip tükenmez hazinelerimin yarısını, hayır, hepsini vereyim."

Derviş başını kaldırmadan, sallayıp cevap vermiş:

"Hayır melikem, hayır; benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim yoktur."

Melike soluk yüzünde dolaşıp koyu kahverengi gözlerinde biriken bir kederle tekrar sormuş:

"Yoksa bir kadının idare ettiği bir memlekette yaşamak sana ağır geliyor da, kendin mi bir devletin başına geçmek istiyorsun? Eğer böyleyse, başına geçtiğin devleti benim kadar, belki benden daha fazla şefkatle, dirayetle idare edeceğini biliyorum. Söyle, memalikimin yarısı, hayır, hepsi senin olsun!"

Derviş başını kaldırmış, ama gözleri hep yerde cevap vermiş, "Hayır, melikem, hayır, benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim de yoktur."

Melike al dudakları solup titreyerek yerinden kalkmış, bir adım yürümüş, "Peki, nedir istediğin derviş?" demiş. "Gençsin, güzelsin, gözlerinde doymamış bir hasretin ateşli bulutları dolaşıyor. Kendine layık gördüğün bir eş mi bulamadın? Memleketin en güzel kızları benim sarayımdadır. Söyle, bütün cariyelerimi karşına dizeyim, en sevimlisini, hayır, hepsini al!"

Bunun üzerine derviş gözlerini kaldırıp sonsuz bir hüzün içinde melikeye bakmış, bakmış, sonra sesi titreyerek, "Hayır, melikem hayır..." diyebilmiş, ama sesi boğazında düğümlenip kalmış.

O zaman melike, dervişin yüzüne uzun uzun bakmış, baktıkça soluk yanakları al al, renksiz dudakları nar gibi olmuş. Koyu kahverengi gözlerini bir ışık sarmış.

Dervişin de yüzü kızardıkça kızarır, gözleri yandıkça yanarmış. Bu sefer genç kadın gözlerini yere çevirmiş, hafif, titrek bir sesle, "Anladım derviş," demiş, "içini yakan derdi, yüreğini saran hasreti anladım. Ne istediğini biliyorum. Söyle, o da senin olacak!"

Derviş bunu duyunca, yeniden sapsarı kesilmiş, sonra yine kıpkırmızı olmuş, birkaç kere bir şey söylemek ister gibi dudakları titremiş, en sonunda ta yüreğinin içinden derin, uzun bir "aaah!" çekerek olduğu yere düşmüş, kalmış.

Etraftan koşan mabeyinciler eğilip bakınca onun ölmüş olduğunu görmüşler. Dervişin yüzünde, dille tarifi imkânsız, baktıkça gün ışığı gibi insanın yüzüne vuran bir saadet varmış.

Başmabeyinci esefle başını sallayıp, "Ne talihsiz adam!" demiş. "Tam muradına ereceği anda öldü!"

Gözlerini dervişin yüzünden ayırmayan melike, "Sus!" demiş. "Ondan daha talihli insan var mı? Asıl bahtiyar, bir ömür boyunca hasretini çektiği şeye kavuşan değil, ona erişeceğini anladığı anda, saadetinin en yüksek noktasında bir, 'Ah!' diyerek düşüp ölebilendir."

1946

DEVLERİN ÖLÜMÜ

Çok, çok eski zamanlarda, bundan yüz milyonlarca yıl evvel, dünyamız henüz bilginlerin "ikinci devir" adını verdikleri çağlardayken yeryüzünde birtakım kocaman, korkunç devler yaşamaktaydı. Bugün bildiğimiz hayvanların çoğu o zamanlar daha ortada yoktu. Canlı yaratık olarak denizlerdeki balıklar, birçok kuşlar, pek küçük bazı memeli hayvanlar ve kurbağalar vardı. Bir de bu söylediğimiz devler. Bunlar da çeşit çeşitti. Boyları sekiz-on metreden tut da, yirmi beş metreye kadar olurdu. Kimisinin kalın, pul pul, sırtı dikenli derileri, küçük bir oda büyüklüğünde başları, bir adam boyu dişleri ve boynuzları, kimisinin dört-beş metre uzunluğunda bir boynun ucunda küçücük başları vardı. Hemen hepsinin kuyrukları uzun, pençeleri tırnaklıydı. Sürüngen hayvanlar soyundan olan ve damarlarında sıcak kan dolaşmayan bu devler loş ormanlarda, sulak, bataklık yerlerde yaşarlar; ot, et, ne bulurlarsa yerlerdi. Tembel oldukları için çok kere karınlarını ormanlarda, sularda, su kenarlarında ölüp kalmış hayvanların leşleriyle doyururlardı. O zamanlar çoğu ağaçlarda yaşayan memelileri yakalayabilmek için arka ayaklarının üzerinde doğrulurlar, uzun boyunlarını dalların arasına uzatırlardı. Onlara kaygısız ve rahat yaşamak imkânını veren ne cesaretleri ne de zekâlarıydı. Sadece dev yaradılış-

larına dayanarak etraflarını kasıp kavuruyorlardı. Bir yerde göründükleri zaman bütün canlılar oradan kaçışır, balıklar suyun derinlerine, kuşlar göğün maviliklerine, öteki hayvanlar ağaç kovuklarına, inlere dalarlardı. İlk bakışta yeryüzünün bu tembel fakat doymak bilmez, bu aptal fakat kuvvetli, bu korkak fakat zalim devlerden kurtulacağı akla bile gelmezdi. Sular onların, karalar onlarındı. İleride zekâ ve bilgisiyle bütün varlıklara hükmünü yürütecek olan insan, henüz yapraklar arasında ürkek ürkek dolaşan ve yere çekine çekine inen avuç içi kadar bir memelinin cevherinde saklıydı. Rakipsiz ve kaygısız sahip oldukları bu dünya üzerinde battal vücutlarıyla ağır ağır dolaşan, ara sıra bir leşi paylaşmak yüzünden birbirleriyle boğuşan, yirmi tonluk gövdelerini doyurup beslemekten gayri dertleri olmayan bu mahlukların ne günlerinden, ne gelecekleriden korkuları vardı. Dünya onları beslemek, onların rahat ömür sürmelerini sağlamak için kurulmuştu.

Ama yeryüzünde hiçbir şey ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, sonsuz değildir. Milyonlarca sene ortalığı kasıp kavuran, uçsuz bucaksız dünyaya kayıtsız hükmeden devlerin de sonu göründü. Tabiat ve hayat şartları, önüne geçilmez sebeplerle değişmeye başladı. Bu birdenbire olmadı. Belli belirsiz kendini gösteren bir kuraklık, yine insan aklının zor kavrayacağı kadar uzun yıllarda, bu devlerin rahat, yumuşak yurtları olan bataklıkları, sulak yerleri kuruttu. Bol yapraklı loş ormanlar seyrekleşti. Yeni şartlara uymasını bilen, yaradılışları buna müsait olan mahluklar yeni yeni gelişmelerle çeşitlenirler, ürerlerken bu canavarlar, dev vücutlarının aradığı bol rutubeti bulamayarak birer birer kırıldılar. Kuru çöllerde, bir yudum yaşlığa kavuşmak için dolaştılar, koştular, süründüler; ellerine geçirebildikleri hayvanların sıcak, kırmızı kanlarını, kendi aralarında boğazlaşıp birbirlerinin damarlarındaki renksiz, soğuk, koyu ıslaklığı içtiler. Zayıflıklarını hissettikçe, eski

saltanatlarının yıkılmaya, ömürlerinin sona ermeye yüz tutuğunu anladıkça vahşilikleri arttı. Kendi yumurtalarını, kendi yavrularını bile parçalayıp yediler. Kokmuş, çamurlaşmış su birikintilerinin başında, birbirleriyle boğuşup yüzlercesi birden öldüler.

Ama hayat durmadan akışına devam etti, yeryüzünden izleri bile silinen devlerin bir zamanlar hüküm yürüttükleri yerlerde yeni canlılar türedi, o minimini memeliler gelişti, hele onların vücutlarındaki küçücük, yumuşacık bir parça, beyin dedikleri beyaz bir yığın, gitgide kudretini artırdı. O devlerle kıyaslanınca bir solucan kadar küçük kalan bir mahluk dünyaya pençeleri, dişleriyle değil, kafasıyla hâkim oldu. Bulanık hatıraları, çeşitli mahlukların on binlerce nesillik değişmelere rağmen bilinmeyen yollardan bize kadar ulaşan bu devlerin varlıklarını bile o meydana çıkardı. Uçsuz bucaksız bir araştırma, bilme isteğiyle her yerleri kurcalayıp eşelerken o devlerin nasılsa çürüyüp yok olmamış kalıntılarını buldu. Hayalinde onların şekillerini canlandırdı. Onlara çeşit çeşit isimler taktı. Şuradan buradan topladığı kemikleri oyuncak gibi bir araya getirdi ve seyretti.

İşte böylece, bir zamanlar kudretlerine son yokmuş gibi görünen, yeryüzünden silinip gidecekleri akla bile gelmeyen bu devlerin şimdi sadece bataklıklarda tek tük kemikleri, müzelerde iskeletleri ve masallarda korkunç, fakat zararsız hatıraları kaldı.

Çünkü hayatın durdurulmaz akışı bunu böyle istiyordu.

1946

KOYUN MASALI

Bir zamanlar iri ağaçlı, uçsuz bucaksız bir ormanın kenarındaki çayırlıkta, başında çobanı ve köpekleriyle bir koyun sürüsü yaşıyordu.

Çayırın otu her zaman bol ve taze, kenardan akan derenin suyu bol ve temizdi; yazın gölgesine yatacak birkaç gür yapraklı ağaç, kışın soğuktan kaçıp barınacak kuytu bir mağara, sürünün rahatını tamamlıyordu.

Ama koyunların keyfi yolunda değildi. Çobandan şikâyetleri vardı. Sakalına kır düşmeye başlayan bu adam, sabahtan akşama kadar bayırda uzanıp uyuklar, arada bir kavalını üfler, köpeklere bağırır, yine uykusuna dalardı. Koyunların sütünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar, canı istedikçe bir kuzu kesip kebap eder yahut bir koyun boğazlayıp kışa kavurma hazırlar; iki-üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları, kuzuları satar, sonra yine yatıp uykusuna bakardı. Hepsi bir tarafa, bu celebin eline düşenlerin eninde sonunda kasaba varacaklarını bilen koyunlar, kanlı gözlü herif her göründüğünde korkudan titreşirler, birbirlerine sokuluşurlar, karşı koymayı akıl edemezlerdi. Ne yapsınlar? Bu dünyanın düzeni böyleydi.

Ama koyunların arasında bu işe bir türlü aklı ermeyenler, günün birinde bıçak altına yatmak korkusuyla yaşamaktansa, bu işi bir kökünden halletmek isteyenler

türemişti, günden güne de bunların sayısı çoğalıyordu. Mesela, bütün sürü kendi halinde otlar görünürken aralarından gözü kızmış bir koç fırlıyor, çobanın kaba etine bir boynuz yapıştırıyordu. Çoban onun peşini kovalayıp köpeklerin yardımıyla yakalasa, bir ağaca sımsıkı bağlayıp ilk gelen celebe bu hayvanı teslim etse bile bu hal öbürlerini yıldırmaya yetmiyor, "Sonu kasaba gitmek olduktan sonra, bugün de bir, yarın da bir!" deyip boynuz savuran koyunların sayısı günden güne artıyordu.

Eh, koyun deyip geçmeyelim. Onların içinde de ne koçlar, ne yiğitler vardır. Dünya kuruldu kurulalı bütün koyunlar çobanla, köpekle yaşamadılar ya! Onlar da bir zamanlar kasaptan, celepten, çobandan, köpekten habersiz, yiyeceklerini kendileri arayıp bulurlar, düşmanlarını kendi sert boynuzlarıyla yıldırıp kaçırırlardı.

Ama onların yağlı etlerine göz dikenler, sütünden yağ ile peynir, derisinden kürk ile çarık yapanlar, her şeyden önce koyunları, çobansız kalırlarsa kurdun kuşun şikârı olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar. Bu böyle sürüp gittikçe koyunlar da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular. Sandılar ki, çobanın onları canavardan koruması, önlerine bir tutam ot atması, yumuşak etleri için değil, kara gözleri içindir.

Ama dediğimiz gibi, yavaş yavaş koyunların aklı başına gelmeye başladı. Çobanlar da günden güne kötüleşmişlerdi. Hele bu sonuncusu iyice dalgacıydı. Keyfinden, rahatından başka bir şey düşünmez, sürüye canavarlar saldırınca, eski çobanlar gibi sopasını kapıp köpekleri peşine katarak onlara karşı koyacağı yerde, birkaç koyun, kuzu atıp başından savmaya bakardı.

Günün birinde bitişik ormandaki yabani hayvanlar, canavarlar birbirine girdiler. Çünkü o sene kış sert olmuş kurtlar, ayılar yiyecek bulamayınca azmışlardı. Onların ulumaları, kükremeleri sürünün bulunduğu çayıra kadar

gelince koyunlarla beraber çoban da tir tir titriyordu. Bu aralık, ormandaki kavgadan yaralanıp kaçan yahut açlıktan pek zebun düştükleri için kavgaya katılamayan birkaç sıska kurt, ormanın kenarına sığınmışlardı. Korkudan şaşırmış koyunları görünce, "İşte dişimize göre düşman!" diyerek ileriye atıldılar. Ama canavarların kıpkırmızı açılan ağızlarıyla iri dişlerini görünce koyunlar işin şakaya gelmeyeceğini anladılar. Köpekler de, koyunlar elden gidince kendilerinin aç kalacaklarını düşünüp gayrete geldiler; hep beraber bu sıska kurtlara saldırdılar. Koçlar başlarını öne eğip iri boynuzlarıyla canavarların üstüne yürürlerken köpekler de bir hayli havlayıp gürültü ettiler. Zaten dermansızlıktan dört ayakları üzerinde zor duran aç kurtların birkaçı gerisingeriye ormana kaçtı, öbürleri cansız yere serildi.

Bu sırada saklandığı yerden çıkan çoban, sopasını savura savura tekrar sürünün başına geçmek isteyince, koyunlar akıllarını başlarına topladılar. Kasabı, celebi hatırladılar. Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla baş başa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler. Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler. Ödlek çoban kaçıp canını zor kurtardı, bir daha da ortada görünmedi.

Bu kavgadan en kârlı çıkan köpekler olmuştu. Hem çayırdaki kurt leşlerini hem de onlarla dövüşürken ölen beş-on koyunu yiyip iyice doymuşlardı. Kuyruklarını keyifli keyifli sallayıp uzun, kırmızı dilleriyle yalanarak ortalıkta dolaşmaya, "Gördünüz ya, sizi kurtlardan da, çobandan da kurtardık!" diye koyunlara caka satmaya başladılar. Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; meğer köpekleri köpekleten çoban korkusuymuş, çobansız kalınca ondan beter oldular. Havladıkça kendi seslerine hayran oluyorlar, "Koyunları gayrete getiren, kurtları korkutup kaçıran bu sestir!" diye ulumalarını yükselttikçe yükseltiyorlardı. Üstelik içlerine bir de büyüklük kurdu düş-

müştü: Yaralı, sakat birkaç canavarı havlayıp kaçırdıklarını sandıkları için, kendilerinin öyle rasgele köpeklerden olmadıklarına inanıyorlar, "Köpek ne demek? Bizim de aslımız kurt değil mi?" diye övünüyorlardı.

Yavaş yavaş bu kuruntu hepsinin zihnini sardı. Koyunlara tepeden bakmaya başladılar. Onların bir kere tadını aldıkları, etlerini unutamadıkları için kenarda köşede yakaladıkları kuzuları parçalayıp yemeye, hatta biraz sürüden ayrılan iri koyunlara bile saldırmaya kalktılar. "Bizim gibi soyu ormanlara hükmetmiş kahramanların miskin miskin koyun bekçiliği etmesi ne demek?" diye aralarında hayıflanıyorlar, tekrar vahşi ormanlardaki saltanatlı günlere dönmek istiyorlardı.

Kendi gözlerinde büyüdükçe, koyunları daha da küçük görmeye başlamışlardı. Onlar sadece etleri yenecek, sütleri sağılacak mahluklardı:

"Biz havlayıp gayrete getirmesek bu sersemler boynuzlarını bile kullanamazlardı," diyorlardı. "Yanı başımızdaki kocaman ormanda bizim soyumuzdan kurtlar, hatta şu kırtıpil çakallar hüküm yürütür, ortalığı kasıp kavururken bizim bu çayırda kuzu gibi yaşamamız ayıp, çok ayıp..."

Köpeklerden kurtulmak çobandan kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı çok hem dişleri keskindi. Üstelik bir niza çıksa fırsat bilip üç-beş koyunu paralayıveriyorlardı. Bunun için koyunlar, işin sonu neye varacak? diye telaş içinde bekleşiyorlar, çobanı kovdukları gibi bu köpekleri de def etmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı. Ama köpekler en sonunda hem kendilerinin hem de koyunların başını nâra yaktılar; bir gün, daha fazla sabredemeyip ormanı zapt etmeye karar verdiler. Bu işi kendi başlarına yapamayacaklarını bildikleri için koyunları da önlerine kattılar:

"Siz boynuzlarınızla yol açar, karşınıza çıkanları te-

pelersiniz, biz de etrafınızda bağrışır, size cesaret verir, düşmanları yıldırırız!" dediler. Bu seferin sonu hayra varmayacağını ileri sürerek katılmak istemeyenleri, "Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi damarlarında asil kurt kanı taşıyan köpeklerle bir arada yaşamaya layık değilsin!" diye parçaladılar ve... iştahla yediler.

Ama daha ormanın kenarındaki çalılıklarda, dört taraftan üzerlerine saldıran kurtlar, ayılar, parslar, hatta sırtlanlar ve çakallar, sürüyü kısa zamanda perişan ettiler. Köpeklerin havlaması ağaçların tepelerine varmadan boğuldu, koyunların sıcak kanı yerdeki kuru yaprakların arasında çabucak kayboldu.

Hasta yahut ihtiyar oldukları için bu sefere katılamayan dört-beş koyunla bir hayli körpe kuzu, çayırın kenarındaki mağarada birbirlerine sokulmuşlar, ormandan gelen acı sesleri, yürek paralayan melemeleri, ümitsiz havlamaları dinliyorlar, korkudan titreşiyorlardı. Sesler kesilince birbirlerinin yüzüne baktılar, ormanı zapt etmeye giden köpeklerle onların zorla sürükledikleri koyunların başına geleni anladılar. Aralarındaki iki ihtiyar koç, ağır ağır mağaranın kapısına doğru yürüdüler, kendilerini beklemek üzere orada kalmış olan iki sakat köpeğe yaklaştıkları, henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını, şimdi karşılarında şaşkın şaşkın uluyan itlerin karınlarına geçirdikleri gibi, ta ilerideki dereye kadar fırlattılar. Sonra mağaradaki kuzulara dönüp şöyle dediler:

"Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ileride başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları def etmeye bakın!"

1946

SIRÇA KÖŞK

Bir zamanlar boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş varmış. Bugünden yarına geçinmek, gittikleri yerlerin birinden yüz bulsalar, beşinden kovulmak canlarına tak demiş. Alın teriyle kazanıp gönül rahatlığıyla yemeyi de gözlerine kestiremezlermiş; çünkü elleri işe yatkın değilmiş. Bir gün, uzun bir yolculuktan sonra, yüksekçe bir tepede oturup aşağıdaki ovada yayılan büyük bir şehre garip garip bakarlar, acaba bu bilmediğimiz yerde nasıl karşılanacağız, diye acı acı düşünürlerken içlerinden birinin aklına yaman bir fikir gelmiş, hemen yerinden fırlayıp, "Gelin benimle beraber, bu şehirde sırça köşk yapalım; ömrümüzün sonuna kadar bolluk içinde, rahat yaşarız!" demiş.

Ötekiler, "Bu sırça köşk de nedir?" diye sormuşlar, beriki, "Durmayın, vakit kaybetmeyelim, yolda anlatırım!" diye onları peşine takmış, bayırdan aşağı kuş gibi hızla inmeye başlamışlar.

Elebaşı yolda üç-beş sözle arkadaşlarına şehire varınca nasıl davranacaklarını öğretmiş.

İndikleri şehir, o memleketin başşehriymiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazana-

mayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız dövüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş.

Bizim üç ahbap geldikleri sırada şehrin pazarıymış. Sokaklarda ekinler, yemişler, dokumalar, kumaşlar, demirler, kömürler küme küme durur, alıcıyla verici aracısız iş görürmüş.

Ahbaplar, önceden aralarında sözbirliği ettikleri üzere, sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp yanlarından geçenlere duyuracak şekilde, "Allah Allah... Amma da acayip memleket ha!.." diye söylenirlermiş.

Bir sokak gitmişler, öbür sokağa varmışlar; ondan çıkıp başkasına dalmışlar, ama hep şaşkın şaşkın aynı sözleri tekrarlamışlar. Gitgide arkalarına bir sürü meraklı takılmış, bu yabancılar memleketin nesini acayip buldular acaba? diye aralarında soruşturmaya başlamış. Nihayet birisi dayanamayıp yabancılara sormuş:

"Neye şaşırıyorsunuz Allah aşkına?"

Ahbapların elebaşısı, "Yahu, sizin memleketin sırça köşkü nerede?" diye öğrenmek istemiş.

"Ne sırça köşkü?"

"Nasıl? Sizin sırça köşkünüz yok mu?"

"O da neymiş?"

Elebaşı yanındaki dostlarına dönüp, "Aman Yarabbi, daha sırça köşkün ne olduğunu bilmiyorlar. Böyle memlekette durulmaz, hemen yolumuza gidelim!" demiş.

Şehir halkını daha çok merak sarmış. Ahbapların peşini bırakmamışlar. Beş-on adım sonra önleyip tekrar sormuşlar:

"Canım, neymiş şu sırça köşk? Anlatın bakalım, pek lüzumlu bir şeyse belki biz de yaparız!"

"Lüzumlu ne demek? Sırça köşkü olmayan şehir, sırça köşke bağlanmayan memleket olur mu? Haydi dostlar gidelim!.."

Halk, aralarında ayaküstü bir danışmışlar, sonra yabancıların yanına sokulup, "Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Mademki bu kadar lazımmış, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim!" demişler.

Yabancıların elebaşısı, "Olmaz... Olmaz... Sırça köşkü yapmak o kadar kolay değil... Masraf ister, malzeme ister, işçi ister. Bırakın bizi de sırça köşkü olan şehre gidelim!" demiş. Ama halk bırakmamış, "Ne lazımsa verelim, kimselerin memleketinden aşağı kalmak istemeyiz!" diye direnmiş.

Oturup hesabını yapmışlar, hemen işe başlamışlar. Üç ahbap sırça köşkün mimarlığını üstüne almış, halk aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, şehrin en büyük meydanına kum taşımaya, kömür getirmeye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek, içecek getirir, giyim eşyası tedarik edermiş. Nihayet camlar eritilmiş, sırça duvarlar yükselmiş, bir kat tamam olunca, üç ahbap içine yerleşmişler, halka demişler ki, "İşte, sırça köşk oldu demektir. Daha tamam değil, memleketinizin şanına layık büyüklükte değil ama o da olur. Şimdi bunu iyi muhafaza etmek lazım; büyütmek lazım, adam ayırın, yiyeceği içeceği artırın, aranızdan seçtiğiniz adamları da dağıtın, biz her işinize bakarız..."

Halk, artık bir sırça köşkümüz var, diye sevinmiş, kendi yediğinden, giydiğinden kesip sırça köşkte oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeye başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış:

"Bir kat daha çıkmak lazım. Burası hem bize hem hizmetimize bakanlara dar geliyor."

Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendileriyle onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara davarlarla koyun, çuvallarla ekin, küfelerle yemiş getirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahbap oraya da halk arasından kendi işlerine yarayabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamanın tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmemişler.

Bu yolda sırça köşk yükseldikçe yükselmiş, kat üstüne kat binmiş. İçi oldukça dolmuş, sırça köşke girmenin kolayını bulan ordan çıkmak istemez, bunun tersine dışarıda kalanlar yolunu bulup içeride bir yer kapmaya uğraşırmış. Ama sırça köşkte oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini pek bükmüş. Aralarında homurdananlar türemiş. Bir aralık, "Sırça köşk lazım, anladık, ama bu kadar çok odaya, bu kadar hazır yiyiciye ne lüzum var?" diye şöyle bir görünecek olmuşlar. Üç ahbabın elebaşısı onlara her odanın vazifesini iyice anlatmış:

"İşte," demiş, "şu odada ben otururum, sırça köşkün başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Ben olmasam sırça köşkünüz olur muydu? Şu odalarsa baş yardımcılarımızın... Ta gurbet ellerden gelip sizi sırça köşke kavuşturduk biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!"

Halk, "Pekâlâ," demiş, "ama bir sürü aylakçının ne lüzumu var? Mesela şu odadaki ne iş görür?"

"O mu? Ne diyorsunuz? Sırça köşke giren malların hesabına o bakar; bu malları toplayanların başıdır. O olmasa, hiçbiriniz verdiğinizin nereye gittiğini bilemezsiniz. Buna gönlünüz razı olur mu?"

"Eee... şu odadaki?"

"Sırça köşke zamanında mal göndermeyenleri, noksan mal gönderenleri, sırça köşkün kadrini bilmek iste-

meyip ona kastedenleri arar bulur... Öyle sütü bozukları başıboş bırakmak olur mu?"

"Peki, ya şuradaki?"

"Sırça köşke girip çıkanların defterini tutar."

"Bunu da anladık, ya bu odadaki?"

"Sırça köşkün odalarını süpürtür..."

Halk ne sorduysa cevabını almış, bütün odalarla bu odalarda aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış; çünkü bunların kimi sırça köşkün ışıkçı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağıymış. Eh, artık bir sırça köşk olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, sonra bu hizmete bakanların hizmetine bakanlar elbette olacakmış. Ama sırça köşktekiler arttıkça, halkta onları doyuracak takat kalmamış. O zaman sırça köşkün adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini zorla almışlar. Ayak direyenleri götürüp sırça köşkün bodrumuna kapamışlar. Halk, başına kendi sardırdığı bu beladan kurtulmaya kalkışamazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanlarıysa bin bir zulüm, bin bir hileyle sustururlarmış. Sırça köşkün de gözü doymak bilmez, istedikçe istermiş. Baştakiler doğuştan tembel oldukları, sonradan yanaşanlar da çalışmayı çoktan unuttukları için, kendilerini besleyenlere, buna karşılık bir şeyler borçlu olduklarını akıllarına bile getirmezler, yalnız birbirlerinin hizmetine bakarlar, memleketin halkına, bir köylünün inekleriyle köpeklerine baktığı kadar bile göz kulak olmazlarmış. Ama halkın gözü yıldığı için elindekini avucundakini vermiş. Artık bir gün verecek bir şeyi kalmamış, çünkü sırça köşkten çıkan bir emirle herkes elindeki son koyunu da vermeye çağrılmış. Getirmişler, teslim etmişler, söve saya dağılmaya başlamışlar. Onların böyle homurdandığını, artık verecek bir şeyleri kal-

madığı için korkacak bir şeyleri de olmadığını fark eden bizim ahbapların elebaşısı sırça köşkün balkonuna çıkmış, sesini tatlılaştırıp onlara demiş ki:

"Ey millet, birçok şeyler verdiniz, büyük sıkıntılara katlandınız, ama dostun düşmanın hayran olduğu bir sırça köşk elde ettiniz. Onun azameti, onun parlaklığı yanında üç-beş çuval ekin, dört-beş davar nedir ki?.. Biz sizin şanınız, şerefiniz için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz. Bakın, bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik, bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtılsın!"

Sırça köşkten çıkan birçok hizmetkâr, biraz önce oraya canlı olarak giren, şimdi kesilip yüzülüp kebap edilmeye başlanan koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

"İyi ama bu başın beynini almışlar!"

Elebaşı balkondan seslenmiş:

"Öyle... Fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz!"

Başka biri:

"Peki, ya bu başların dili de yok!" diye haykırmış. Elebaşı aşağıya doğru eğilmiş:

"Canım, dilin size lüzumu yok! Yemesini beceremezsiniz!"

Bir üçüncüsü:

"Yahu, bu kellelerin gözlerini de çıkarmışlar!"

Elebaşı ona da cevap vermiş:

"Siz o gözün de nasıl kullanılacağını bilemezsiniz, vazgeçin ondan da..."

Bunun üzerine halk beyinsiz, dilsiz, gözsüz kellelerıyle dağılmak üzereyken aralarında canından bezmiş biri, "Böyle başın da bana lüzumu yok!" diyerek, boynuzun-

dan tuttuğu kelleyi fırlatıvermiş. İşte o zaman herkesin şaştığı bir şey olmuş; hızla gidip sırça köşke çarpan kelle orada "şangır!.." diye koskocaman bir gedik açmış. Halk her şeyden sağlam, hiçbir zaman yıkılmaz, kırılmaz bildiği o koskoca sırça köşkün bu kadar çürük olduğunu görünce, elindeki kelleleri birbiri arkasına ona fırlatmaya başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar tuzla buz olan sırça köşk çökmüş, yıkılmış, içindekilerin çoğu cam kırıklarının altında ezilmiş, kapıya yakın yerlerdeki beş-on kişi zor kurtulmuş...

Halk sırça köşkün enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsuz da yaşanabileceğini anlayarak eski hayatına dönmüş, işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş, ama sırça köşkün kötü hatırasını uzun zaman zihninden çıkaramamış. İhtiyarlar çocuklarına ondan bahsederlerken şu nasihati vermeyi unutmazlarmış:

"Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç-beş kelle fırlatmak yeter."

1945

adem-i kifaye	Yetersizlik
afat	Müsibetler, belalar
asabiyeci	Sinir hastalıkları doktoru
bedbaht	Bahtsız, talihsiz
bevliye	Üroloji
celep	Hayvan tüccarı
cenap	Mevki sahibi kişiler için kullanılan saygı sözü
cenup	Güney
cihet	Yön, taraf, istikamet
çirkef	Pis, kokmuş su
değirmi	Yuvarlak
ehram	Piramit
ehven	Daha zararsız, daha az kötü
emval-i metruke	Terk edilmiş mülkler
fantaziya	Fantezi
fersiz	Donuk, cansız
filizî	Açık yeşil
gambot	Küçük boyda bir savaş gemisi
halketmek	Yaratmak, yoktan var etmek
hasretmek	Ayırmak, ona tahsis etmek
hülasa	Sözün kısası
hususiyet	Özellik
imaret	Aşevi
imbat	Denizden karaya doğru esen rüzgâr
inkisar	Gücenme, kalp kırılması
inzar	Sakınmak, ihtiyatlı davranmak
isticvap	Sorgulama
istihfaf	Küçümseme, hor görme
istim	Gücünden yararlanılan buhar
istiskal	Soğuk davranma, yüz vermeme
kaknem	Sıska, yaşlı kadın
izahat	İzahlar, açıklamalar
kampana	Çan
kavas	Üniformalı kişi

mahmur	İçkiden sersemleyen, kendinden geçecek duruma gelen kimse
maiyet	Yüksek mevkideki kimsenin emri altında çalışanlar
makule	Bir cinsin en aşağı tabakası
mamur	İşlenmiş, bakımlı
mayna	Durmadan, aralıksız
melaike	Melekler
melike	Kadın hükümdar
memalik	Memleket
mesame	Gözenek
meşher	Sergi, teşhir yeri
mevkuf	Tutuklu
mıh	Çivi
muhayyile	Hayal gücü
mukabele	Karşı koyma
mukavele	Yazılı sözleşme, senet
mukaddes	Yüce, kutsal
mukavemet	Direnme, direnç
muvacehe	Yüzleşme
muvafık	Uygun
mübadil	Mübadele edilen, başka bir şeyle değiştirilen
mülahaza	Düşünce
mülazım	Yardımcı
münevver	Aydın
mürteci	Gerici
müsavi	Eşit
müspet	Olumlu
müşfik	Şefkatli
mütalaa	Etraflıca düşünme, inceleme
müteaddit	Çok sayıda, birçok
müteessir	Üzgün, kederli
mütehassıs	Uzman
mütehassis	Duygulanmak
nahiye	Çevre, taraf, civar, bölge
nalça	Ayakkabıların ökçesine çakılan demir
başını nâra yakmak	Ağır zarara uğratmak
navlun	Gemiye yüklenen malın taşıma ücreti

nazariyatçı	Teorisyen
nedamet	Pişmanlık
niza	Anlaşmazlık, kavga
raca	Hint prensi
riayet	Saygı, sayma, itibar
sadakor	Ham ipek
sahife	Sayfa
saika	Sebep
sebat	Kararından ve sözünden dönmeme
selatin	Sultanlar, padişahlar
sigaya çekmek	Sorguya çekmek, hesap sormak
süvari	Gemi kaptanı
şikâr	Av
şimal	Kuzey
tababet	Tıp ilmi
tahlisiye	Cankurtaran
tahsisat	Ödenek
tashih	Düzeltme
tebşir	Müjdeleme
tefviz	Bir işi bir kimsenin üstüne bırakma, ihale etme
telakki etmek	Öyle saymak, kabul etmek
temayül	Eğilim
tenkit	Eleştiri
tenvir	Bilgilendirme
tesmiye	Ad koyma, isimlendirme
teşekkül	Şekillenme, oluşum
teşerrüf	Şeref bulma, şereflenme
teşrif	Şeref verme, şereflendirme
teşrih-i marazi	Anatomi
tetkik	İnceleme
tevekkül	İşleri Allah'a bırakma, Allah'a güvenme
tevkif	Tutuklama
tezvir	Dedikoduculuk
umman	Engin deniz, okyanus
umumi	Genel, umuma ait
vesika	Belge
vira	Yelkenleri indirmek
zebun	Güçsüz, âciz

Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç-beş kelle fırlatmak yeter.

Sabahattin Ali öykülerinde kendi dönemi içinde zamansız olanı buluyor, yerel olandan evrensele ulaşıyor. Habercilikle masalcılığı, anıyla efsaneyi, bir gözlemcinin tarafsızlığıyla kıssadan hisseler anlatan bir çınar altı meddahının dilini birbirine harmanlıyor.

THG
0983804
NHA

ISBN 978-975-07-3898-2

canyayinlari.com | f | canyayinlari

öykü

9 789750 738982